

SZABÓ ISTVÁN

A VIHARSARKI SZEGÉNYPARASZTSÁG HARCA A FÖLDREFORMÉRT, A BIRTOKOK IGÉNYBEVÉTELÉÉRT ÉS FELOSZTÁSÁÉRT*

A felszabadulás után végrehajtott földreform egyik előfeltétele volt hazánkban a népi demokratikus átalakulásnak s egyben jelentős eredménye a népi demokratikus forradalomnak. A földreform mezőgazdaságunk és társadalmunk szerkezetét országosan megváltoztatta. Eredményei azonban nem függetlenek azoktól a sajátos körülményektől és viszonyoktól, amelyek között egy-egy tájegységben végrehajtották. A Viharsarok földbirtokviszonyai, a mezőgazdasági lakosság társadalmi rétegződése, munkásmozgalmi hagyományai, s felszabadulásának körülményei meghatározó szerepet játszottak a földreform megvalósulásában. A sajátosságok feltárása megkívánja az előzmények és a körülmények vizsgálatát.

A földreform a demokratikus átalakulás elválaszthatatlan része

A KMP agrárpolitikája segítette a széles tömegmozgalom kibontakozását

A KMP az 1930-as években sem dolgozott ki részletes földreformtervezetet. A párt programjában azonban mindig állást foglalt, a parasztságot, elsősorban a szegényparasztságot érintő legfontosabb kérdésekben. Magyarországon a rendkívül bonyolult agrárkérdésekben helyesen dönteni csak alapos elemző, elméleti munka alapján lehetett. A tapasztalatok szerint a szegényparasztság a munkásosztály legműködősebb szövetségese a forradalmi harcban. A napirenden levő agrárkérdések megítélésakor és a parasztpolitika kialakításakor ezt a tényezőt figyelembe kellett venni. A második világháború előtt és a világháború idején pedig a háború a fasiszmus elleni és a független demokratikus Magyarországért folyó harc széles nemzeti összefogást követelt, s ez a parasztsággal kialakult osztályszövetség kereteit is szükségszerűen bővítette. A párt agrárpolitikáját, különösen a földbirtokviszonyok megváltoztatásának főbb érveit e tényező figyelembe vételével kellett kidolgozni. A pártnak tehát ezekben az években nemcsak az összes kizsákmányoltak, hanem a háborúban sokat szenvedett magyar nép, az összes fasisztaellenes, a független, demokratikus Magyarországért küzdeni képes erők élére kellett állnia. A széles tömegmozgalom kibontakozását kellett szolgálnia a párt agrárpolitikájának úgy, hogy bizton számítani lehessen az osztályharcban a szegényparasztság szilárd szövetsége mellett, más demokratikus erőkre is. Erre ösztönözték a Kommunisták Magyarországi Pártját a Komintern VII. kongresszusának határozatai is. A KMP Ideiglenes vezetősége 1936-ban határozott a Komintern VII. kongresszusa irányelveinek megfelelő alkalmazásáról. A határozat — többek között — a földreform mellett foglalt állást.

* Részlet a „Földreform a Viharsarokban 1945—1947” c.nagyobb tanulmányból.

„Harc a földreformért, amely a nagybirtokosok földjét anyagi kártérítés nélkül a szegényparasztnak kezébe adja...”¹

Ez a határozat már felvázolta, hogyan függ a földreform a békétől, a fasizmus elleni harc sikerétől, és az ország függetlenségétől. Ugyanakkor a földreform nem passzív függvénye, hanem szerves része az ország demokratikus átalakulásáért folyó harcnak. A földreform a nagybirtokos reakció gazdasági hatalmával együtt politikai hatalmát is megtöri, s ezzel a demokratikus átalakulás egyik feltételévé lesz. A párt politikai munkája és a határozatai igazolják, hogy az ország függetlenségének védelméért folytatott harc egyre inkább a népfrejtőpolitika középpontjába kerül, s egyben összefonódik a demokratikus feladatok megoldásáért folytatott küzdelemmel.

A KMP támogatta azokat a tömegmozgalmakat és törekvéseket, amelyek szervezeti keretet, formát jelenthettek a feladatok megvalósításához.

Ez a törekvés a KMP tevékenységében határozottan felismerhető. A KMP a terror ellenére és az illegalitás körülményei és lehetőségei között támogatta a Márciusi Frontot. A Márciusi Frontba tömörült „falukutatók” és „népi írók” helyesen ismerték fel, hogy a Front demokratikus programja — bizonyos korrekció után — alkalmas lehet egy széles nemzeti egységfront kialakításához. A földbirtokviszonyok gyökeres megváltoztatását a politikai átalakulással összefüggőnek tekintették. A föld és a termelőeszközök „igazságos,” „helyes” és „céltudatos” elosztását értékelték a földbirtokreformon. A földreformmal az új agrárviszonyok alapjainak megteremtését lehetségesnek tartották. Erre utal Fájának az a fejtegetése is, amely szerint: „a kisbirtok, de a kollektív szövetkezeti nagyüzemek gondolatát sem vehetjük el.”² A Márciusi Frontot vezetői tömegmozgalmá akarták szélesíteni. Makón és környékén már az 1930-as évek közepén a demokratikus erőket magába foglaló tömörülés kezdődött. A hagymatermelők szövetkezetéhez tartozó szegényparasztság alkotta e demokratikus csoportosulás tömegerejét.

A Márciusi Front — együttműködve a kommunistákkal — éppen Makón ismerte fel a kibontakozás lehetőségeit. Ebben a sajátos makói demokratikus ellenzéki „légkörben” „tisztult” a Márciusi Front programja.

Különösen szerencsésen találkozott a nagy többségükben kishaszonbérllő makói hagymakertészek földkövetelése a Márciusi Front programjában szereplő célkitűzéssel, — a nagybirtokrendszer felszámolásával.

A „Makói Független Újság” rendszeresen és nyíltan hirdette a Márciusi Front célkitűzéseit. A makói ellenzék a Márciusi Frontnak figyelemreméltó helyi politikai támogatójává nőtt, és kedvező hatással volt annak politikai fejlődésére.

A Márciusi Front vezetői ellen indított bírósági eljárás és a makói hagymatermelő és értékesítő szövetkezet bekebelezése az egyik szövetkezet által, visszavetette a makói ellenzéki front fejlődését is. Megmaradt azonban az ellenzéki tömeg, amely hajlandó volt támogatni az újabb demokratikus jellegű szervezeteket. Ilyen volt a „Makói Gazdák Önségélyező Egyesülete”, amelynek 1939 első hónapjaiban már 777 tagja volt. Támaszkothatott erre az ellenzéki szegényparasztságra a Nemzeti Parasztpárt Budapesten megalakult vezető csoportja is. A „Makói Gazdák Önségélyező Egyesülete” 1939 nyarán szövetkezeti kongresszusra hívta meg az írókat és más, parasztmozgalmi vezetőket, valamint az ország más vidékeiről is több száz

¹ A KMP Ideiglenes Vezetőségének határozata a Kommunista Internacionálé VII. kongresszusa irányvonalának magyarországi alkalmazásáról: 1936, június 23. Dokumentumok a magyar forradalmi munkásmozgalom történetéből: 1935—1945. Kossuth 1964. 64. old.

² Fája Géza: Márciusi Front, Válasz, 1937. június.

parasztot. A rendőrség beavatkozása miatt, több csoportra oszolva tartották meg a Nemzeti Parasztpárt alakuló értekezletét. A kommunisták képviselői is részt vettek a gyűlésen és segítettek a program kidolgozásában. „Nem hagyták magukra az új párt szervezőit, hanem baráti tanácsokkal, javaslatokkal elő akarták segíteni, hogy a Parasztpárt valóban a szegényparasztság radikális, demokratikus pártja legyen.”³

Az új párt megalakulásának tehát indítékot és tömegbázist adott a makói szegényparaszti ellenzék. Nem véletlenül fogalmazták így a Nemzeti Parasztpárt programjának 6. pontját: „földreform: a feudalizmus teljes lebontása tagosítás vagy szövetkezeti termelőüzemek létesítése, a mezőgazdasági termelés korszerűsítése, addig is a mezőgazdasági munkásság és cselédség életszínvonalának intézményes emelése; a nagytőke uralmának letörése: a kartellek és monopóliumok megszüntetése, a kamatláb leszállítása, népbankok felállítása.”⁴

Ez a Délkelet-magyarországi ellenzéki, szegényparaszti, szövetkezeti mozgalom alkalmas társadalmi bázisává lett a demokratikus és népfrontmozgalomnak.

A szegényparasztság baloldali mozgalomának másik bázisa Szentes és Orosháza vidéke volt a felszabadulás előtt.

A Szentes és Orosháza vidékén kialakult földmunkás és szegényparaszti mozgalom az ellenforradalmi rendszerben végig kitartott szervezetei mellett, „közülük a földmunkásmozgalom sok szocialista és kommunista harcosa került ki.”⁵

A földmunkás szövetség vezetői nem sokat foglalkoztak a szegényparasztság és földmunkásság egyik fő problémájával, — a földreformmal. Annál inkább foglalkoztatta ez a kérdés a szövetség tagságát. Következtetni lehet erre több dokumentumból is. Egy Csongrád megyei jelentés felhívta a belügyminiszter figyelmét hogy a szovjet területeken, 1939-ben lezajlott földosztásról szóló közlemények súlyosan veszélyeztetik a nincstelen földműves és földmunkás lakosság „hangulatát”. Ezek különben is „izgalommal várják a földbirtok megosztására vonatkozó kormányintézkedéseket.”⁶

Különösen Csongrád megyében féltek attól, hogy az ilyen hírek, amelyeket rosszul értelmezhet a földmunkásság „izgalmakat keltenek”. Ezért kérte a belügyminiszter sürgős közbelépését. Bár még konkrét eset nem merült fel — írja — de ez nem azt jelenti, hogy népességünket nem kell megóvnunk a felesleges izgalmaktól.

Török Antalnak a szentesi Földmunkás Szövetség egyik vezetőjének visszaemlékezései szerint a földmunkásság és baloldali vezetőik „már az illegálisban tervezték a földosztást.”

Az 1929-es évben a Csongrádon és Hódmezővásárhelyen tartott értekezleteken elmondták a földmunkásság és a szegényparasztság nyomorúságos helyzetét. 1928-ban állapították meg a Nagyatádi-féle földreform során juttatott földek árát. Az ármegállapítás az egész parasztságban nagy csalódást keltett. Ez a hangulat rányomta bélyegét mind a csongrádi, mind a hódmezővásárhelyi értekezletre. Egyben létrejött a lehetősége a szervező munka kiterjesztésének. A nincstelenek mellett a tulaj-

³ Tamasi Mihály: Makó az első felszabadult magyar város. Kossuth, 1969. 226. old.

⁴ U. o. 227. old.

⁵ Szakács Kálmán: A mezőgazdasági munkásság mozgalomának és szervezetszervezésének alakulása az ellenforradalom első éveiben, 1919. augusztus — 1923. Párttörténeti Közlemények 1962. március.

⁶ Dr. Valkó: Csongrád megyei szociális tanácsadó levele a belügyminiszterhez a Nyugat-Beloruszában és Nyugat-Ukrajnában végrehajtott földreformról szóló magyar sajtóközleményeknek a szegényparasztság körében várható hatásáról. 1939. szeptember 27. Dokumentumok a magyar forradalmi munkásmozgalom történetéből 1935—1945. 209. old.

donos parasztságot is sérelem érte a Nagyatádi földreform során, amely alapot adott „életbevágó követeléseik megfogalmazásához” és harcra szervezésükhöz.⁷

A szentesi földmunkásmozgalom vezetésében a Szeder-féle szociáldemokrata vezetésnek volt befolyása, de a hódmezővásárhelyi, és szegedi, csongrádi, endrődi és egyes Békés megyei csoportok az 1930-as években a kommunista párt kerületi bizottságával állottak kapcsolatban. Ezt igazolja az a tény, hogy az 1930 májusában Szegeden a KP által rendezett konferenciára a szegényparasztság mozgalmában vezető szerepet betöltő küldöttek is jelen voltak. A konferencián letartóztatott Szeged környéki küldöttek valamennyien a földmunkásszövetség vidéki szervezeteiben is vezető szerepet töltöttek be.

A kommunisták megítélése szerint a szegedi kishaszonbérlok is bevonhatók a földmunkás szövetség munkájába. Nyomorúságos, kiszolgáltatott helyzetük, eladósodott gazdaságuk miatt többségük közel áll a földmunkásmozgalomhoz. A szegényparasztság föld utáni vágyakozásából fokozatosan kialakult a földért folytatott harc. A háború idején a parasztnak a „Szabad Szó”-ban megjelent leveleiből megismerhetjük követeléseiket. Többek között a politikai szervezkedés lehetőségét, a független, demokratikus magyar kormányzatot, tartós földbirtokreformot, a cselédek, földmunkások, törpebirtokosok földhöz juttatását, a háború befejezését követelték. A parasztság már 1943-ban döntő fordulatot, és követeléseinek teljesülését várta. A régi magyar közmondást: „Bort, búzát, békességet! 1943-ban fordítva valósítjuk meg: Békét, búzát, bort!”⁸

A parasztság törekvéseiben is összefonódott tehát a békéért a független, szabad, demokratikus Magyarországért, a földreformért folyó harc ügye.

A Békepárt egyik, 1943-ban kiadott röplapjában mintegy választ ad a parasztság követeléseire. Felszólítja a parasztságot, hogy ne teljesítse az igazságtalan Jurcsek-féle beszolgáltatás előírásait, amely a német fasizmust támogatja. Hitler is és magyar kiszolgálóik is megbuknak, — szabadságot, jogot, földet kap a magyar nép.⁹

A földmunkásság vésztői kongresszusa is bizonyítja, hogy a szegényparasztság megértette és elfogadta a kommunista párt véleményét, hogy a független, szabad, demokratikus Magyarország megerősítésétől függ a radikális földreform sorsa. A vésztői kongresszus a falusi proletariátus országos megmozdulása volt. Egyöntetűen szállt szembe az ellenforradalmi rendszer nemzetvesztő politikájával és követelte a parasztság szervezett fellépését a háború ellen. „Ebből a háborúból, melyre saját akaratumk ellenére kerültünk, a magyarságnak megerősödvé, a földmunkásságnak pedig osztályában felemelkedve kell kikerülnie.”¹⁰

A Viharsarok földmunkásainak felszabadulás előtti mozgalmában a legfontosabb kérdésekben érvényesült a Kommunista Párt vezető szerepe. A szegényparasztság a párt felvilágosító munkája és saját tapasztalatai alapján győződött meg arról, hogy a reakciós uralkodó osztályoktól nem várhatja sorsának javulását, nem várhatja évszázados követelésének teljesítését — a földosztást. Csak a régi rend megdöntése után, egy új demokratikus átalakulás útján kaphatja meg a földet. A nagybirtokrendszer megszüntetését, a demokratikus földreform végrehajtását csak a munkásosztállyal együtt és az egész dolgozó parasztság részvételével lehet megvalósítani.

⁷ Földmunkás és szegényparasztszervezetek Magyarországon 1848—1948. II. köt. 789. old.

⁸ Dokumentumok a magyar forradalmi munkásmozgalom történetéből 1935—1945. Kossuth, 1964, 402—403. old.

⁹ U. o. 423. old.

¹⁰ U. o. 483. old.

A Kommunista Párt 1935 után tért át a földreform-jelszó támogatására. „Támogatunk és továbbfejlesztünk minden földreformmozgalmat, amelyek célja, hogy a földet a szegényparasztok és a mezőgazdasági cselédek kezére juttassa, anélkül, hogy pénzügyileg bármiképpen megterhelné őket.”¹¹ „Ez az álláspont azonban részben még magán hordta a kártalanítás nélküli kisajátítás jelszavát, így csak fél lépésnek számított.”¹²

A Kommunista Párt felfogásának ez a változása azonban mégis nagy eredménynek tekinthető. Megalapozta azt, hogy a szegényparaszttság megértse sajátos követeléseinek és az ország demokratikus átalakulásának összefüggését, s azt, hogy a nagybirtokrendszer felszámolását, a demokratikus földreformot, a munkásosztállyal együtt vívhatja ki.

A Kommunista Párt még az 1944. október 2-án készített programjavaslatában is a nagybirtok kisajátítását és kártalanítás nélküli kiosztását követelte. Ezzel azonban a szegényparasztoknak csak a legforradalmibb tömegei értettek egyet. A felszabadulás időszakában kiterelőződő népfrontmozgalom, — mely a demokratikus átalakulás elengedhetetlenül fontos tömegbázisát adta — a párt agrárprogramjában további módosítást követelt. Az egész parasztság egyetértését biztosíthatta az a megoldás, hogy a nagybirtokok többségét megváltás útján vegyék igénybe a parasztságból alakított, — a népfrontnak megfelelő összetételű — bizottságok.

A felszabadulással megnyílt a lehetőség az ország demokratikus átalakulása előtt. Helyesnek bizonyult a kommunista párt programja, amely szerint a magyarországi nagybirtokrendszert felszámoló földreform szerves része a demokratikus forradalomnak; — az ország függetlensége biztosításával, a fasiszmus felszámolásával, a demokratikus béke megteremtésével együtt végrehajtandó feladat.

A párt 1944. november 30-i programjában az agrárátalakulás feladatait így fogalmazta meg: „A mezőgazdasági munkások és cselédek, a törpe és kisbirtokosok a magyar nép e legszamosabb és legszegényebb rétegének felemelésére, a magyar demokrácia alapjainak megszilárdítására a legrövidebb határidőn belül a földigénylők közreműködésével, széles körű földreformot kell végrehajtani, mely sok százezer földnélkülit és szegényparasztot tesz életképes kiscgazdaság tulajdonosává.”

„A földreform céljaira igénybe kell venni a hazaárulók, a háborús bűnösök, a Volksbund-tagok, a német hadseregben szolgáltak birtokait és teljes egészükben minden felszereléssel együtt el kell kobozni.” „El kell törölni a parasztságot kiszípolozó Jurcsek tervet és fokozatosan szabaddá kell tenni a mezőgazdasági termékek piaci forgalmát. Olyan állat- és terményárakat kell biztosítani, melyek jövedelmezővé teszik a mezőgazdasági termelést és előmozdítják a kisbirtokosok gazdasági megerősödését.”¹³

A földreformot a szegényparaszttság szociális és gazdasági felemelésén túlmenő célok is indokolták. A párt programja szerint: a magyar demokrácia alapjainak megszilárdítása, a nagybirtokosok, hazaárulók, háborús bűnösök, fasiszták gazdasági és politikai hatalmának szétzúzása, új életképes kisparaszti birtokviszonyok létrehozása, új agrárpolitika kialakítása, összefüggő feladatok.

¹¹ Földmunkás és szegényparaszt mozgalmak Magyarországon 1848—1948. MEDOSZ II. köt. 900. old.

¹² U. o. 900. old.

¹³ MKP Központi Vezetőségének programjavaslata a közvetlen politikai és gazdasági feladatok megoldására (Magyarország demokratikus újjáépítésének és felemelkedésének programja. MKP javaslata). Szeged, 1944. november 30.

MKP—SZDP határozatai 1944—1948. Kossuth, 1967.

A földreform célját és szerepét hasonló módon értelmezték az ország demokratikus erői. A Magyar Nemzeti Függetlenségi Front lapja ezt írja erről: „A magyar demokrácia ügye a földreformmal áll vagy bukik.” „Ez az egyik legsürgősebb és legegésőbb nemzeti feladat, a Magyar Nemzeti Függetlenségi Front ezért száll síkra.”¹⁴

Majd a lap egy későbbi számában Erdei Ferenc, — kifejezve a Nemzeti Parasztpárt véleményét is — a következőket írta: „A magyar nemzeti fejlődés alapja a földkérdés,” amely „A demokratikus fejlődés föltétele, biztosítéka,” és „A demokrácia politikai rendszerének megteremtésével együtt kell megoldani.” „E nélkül nincs gyökeres demokrácia, nincs fejlődés...”¹⁵

A földreform szükségének elismerése mellett, annak értelmezésében is egészen közel álltak egymáshoz a Népfrontba tömörült demokratikus erők. A MNFF a Kommunisták Párt programjában megfogalmazott reformkövetelést egészen kevés változtatással fogadta el. Szükségesnek tartotta a szövegben külön hangsúlyozni, hogy a földreform céljaira *elsősorban* a hazaárulók, háborús bűnösök... birtokait kell igénybe venni.¹⁶

A nagybirtok olyan reakciós anyagi és politikai erő volt, amely útjában állt a parasztság valóságos felszabadulásának, a nemzet demokratikus fejlődésének. A Magyar Nemzeti Függetlenségi Frontban tömörült demokratikus többség vallotta, ha paraszt földet kap, létrejön a demokrácia egyik biztosítéka. „A parasztság küzdő serege lesz a demokratikus, szabad Magyarországért folyó harcban.”¹⁷

Az Ideiglenes Nemzetgyűlés mintegy összegezve a nemzet akaratát „szózatá”-ban kijelentette: „Földreformot akarunk! Földhöz juttatunk sok százezer földnélküli és szegényparasztot, hogy gyarapítsuk a magyar nemzeti erőt és évszázadokra megszilárdítsuk a demokratikus államrendet.”¹⁸

A Nemzetgyűlés vitáján felszólalók — a demokratikus pártok szóvivői — rendkívül imponáló egységet kifejezve mondták el pártjuk álláspontját. Az MKP korábbi véleményét megerősítve hangsúlyozta, hogy a földreform a szegényparasztságot olyan földdarabhoz juttatja, amely emberi megélhetést biztosít számára. A földműves népesség széles körű bevonásával kell végrehajtani a reformot. A párt szóvivője kijelentette, hogy nemzeti érdek fűződik a földreformhoz. „A magyar demokrácia sorsa szorosan összefügg a földkérdés megoldásával. Aki ma ellenzi a földreformot, az ellenzi a demokráciát is.”¹⁹

A Nemzeti Parasztpárt felszólaló vezetői szerint megnyílt az út a parasztság felszabadulása, gazdasági és társadalmi felemelkedése előtt.

„A nagybirtokoknak el kell tűnniök és a magyar föld kisbirtokok formájában kell, hogy tovább szolgálja a magyar gazdasági életet.” A parasztpárt „a mezőgazdasági termelés üzemi kérdéseit is át kívánja szervezni.”²⁰

A Szociáldemokrata Párt egyik felszólalója a földkérdést Magyarország legegésőbb, legnagyobb kérdésének nevezte. A párt nevében az 1930-as agrárprogramra

¹⁴ Délmagyarország 1944. november 19.

¹⁵ Erdei Ferenc: A földreform történelmi szüksége. Délmagyarország 1944. november 26.

¹⁶ Magyarország demokratikus újjáépítésének és felemelkedésének útja. (MNFF. programja) Délmagyarország, 1944. december 3.

¹⁷ Erdei Ferenc: A földreform történelmi szüksége. Néplap, 1944. december 8.

¹⁸ „A nemzetgyűlés szózata.” Ideiglenes Nemzetgyűlés naplója: 1944. december 21. jkv.

¹⁹ Keresztes Mihály (MKP) felszólalása a Nemzetgyűlés vitáján. Ideiglenes Nemzetgyűlés naplója 1944. december 21. jkv.

²⁰ Erdei Ferenc és S. Szabó Ferenc felszólalása a Nemzetgyűlés vitáján. Az idézetbe foglalt részt S. Szabó Ferenc mondta el. Ideiglenes Nemzetgyűlés naplója 1944. december 21. jkv.

hivatkozott, majd hozzáfűzte: „A föld azoké legyen, akik verejtékükkel öntözik.” A földreformot nevezte a Nemzetgyűlés programja legfontosabb részének, — „a többi — a művelési forma, a termelési mód — részletkérdés”²¹ A Kisgazda Párt véleményét tolmácsoló B. Szabó István szerint „A kisgazda társadalom szívéből kívánta mindig a földreform megvalósítását”. Roppant igazságtalanságnak nevezte a magyarországi birtokviszonyokat.²² Dálnoki Miklós Béla indoklásként ható felszólalásában szintén kifejezte a nemzetgyűlés programjában szereplő földreform és a demokrácia összefüggését: „Népi és demokratikus országot akarnak felépíteni”.²³ A nemzetgyűlés tehát 1944. december 21-én elfogadta a kommunista párt földreformjavaslatát, s legfelsőbb szinten elhatározta a reformot. A vita kifejezte a reform ügyében kialakult nemzeti egységet.

Az Ideiglenes Nemzeti Kormány „Nyilatkozat”-ban adta tudtára a magyar népnek, hogy szükségesnek itéli meg a földreformot.²⁴

A kormány nyilatkozatában már részletesebben indokolta a reformot. Az ország gazdasági talpraállítása és a demokrácia alapjainak megszilárdítására haldéktalanul földreformot hajt végre a kormány. Mindenekelőtt azok kaphatnak földet, akik részt vesznek a németek és nyilas bérenceik elleni harcban. A nyilatkozatot előzetesen megvitatta a Nemzetgyűlés. A vita során tovább bontakozott a reform terve. A kommunista párt ismét kezdeményezett. A párt szónoka kijelentette, hogy olyan földreform kell, amely telegkönyvileg bejegyzett tulajdonul juttatja a földet. Ez világos beszéd volt, eljéjt vette minden találgatásnak, bizonytalanságnak. A párt a kisparszti magántulajdon mellett foglalt állást.

Kezdeményezett a reform időpontját illetően is. „Minél hamarabb hajtjuk végre a földreformot, annál hamarabb fogjuk meggyógyítani a háborújettette sebeket a magyar mezőgazdaságon, mert akkor a földműves tömegek a maguk földjén, tehát kettőzött igyekezettel fognak segíteni a gyógyítás munkájában.”²⁵

A párt jól látta azokat a nehézségeket is, amelyek megnehezítik a reform végrehajtását. A mezőgazdaság súlyos állapota ellenére is a földreform sürgős végrehajtása mellett foglalt állást. Ezt Révai József határozottan kijelentette hivatkozott felszólalásában. A párt tehát a mezőgazdaság újjáépítését, a termelés folyamatosságának biztosítását ebben a nehéz időben csak a nagybirtokok felosztása és életképes kisparszti gazdaságok létesítése útján tartotta lehetségesnek. A párt elfogadta és vallotta: meg kell valósítani azt az elvet, hogy „azé legyen a föld, aki megműveli.” A nemzeti érdek — a közérdek — mellett természetesen a szegényparasztság szociális helyzetének javítását és távolabbi jövőben a parasztság felemelkedését csak a reform útján tartotta lehetségesnek a felszabadulás utáni helyzetben. A reform szükségességét indokolva a földművelésügyi miniszter a Néplapnak adott nyilatkozatában ezt így fejezte ki: „A magyar föld népe ne legyen nyomorgó, földönfutó és hontalan saját hazájában, hanem életképes kisbirtok tulajdonosa.”²⁶ A földreform in-

²¹ Takács Ferenc felszólalása az Ideiglenes Nemzetgyűlés vitáján. Ideiglenes Nemzetgyűlés. Naplója, 1944. december 21. jkv.

²² B. Szabó István felszólalása a Nemzetgyűlés vitáján 1944. december 21. jkv. Ideiglenes Nemzetgyűlés Naplója.

²³ Ideiglenes Nemzetgyűlés Naplója 1944. december 21. jkv.

²⁴ Ideiglenes Nemzeti Kormány Nyilatkozata 1944. december 22. Ideiglenes Nemzetgyűlés. Naplója 1944. december 2 — 1945. szeptember 10.

²⁵ Révai József felszólalása a kormány nyilatkozatáról folyó vitában 1944. december 22. Ideiglenes Nemzetgyűlés Naplója. 1944. december 2 — 1945. szeptember 10.

²⁶ Néplap 1944. december 24.

doklása a gazdasági és politikai körülményekből indult ki, s jutott arra a következtetésre, hogy gyökeres földreform nélkül nem lehet erős, független demokratikus Magyarországot felépíteni, enélkül nem lehet szó nemzeti újjászületésről.

Ezekben a kérdésekben létrejött a demokratikus erők nemzeti egysége. Megdőlt a felszabadulás előtti reformellenes vitázóknak az érve, — amelyet elsősorban Adorján János fejtett ki — hogy a reformot egyedül a nincstelen parasztság akarja, mert ebben csak ez a társadalmi réteg érdekelt, hogy a társadalom többi csoportja nem fogja támogatni a földreform ügyét. Kétségbe vonta a munkáspártok őszinteségét is, amikor programjukban a kisparaszti tulajdon mellett foglaltak állást. Valamiféle politikai fogásnak minősítette azt. Ha Adorján jóindulatát nem is, de szakértelmét és politikai hozzáértését kétségbe kell vonnunk. A kommunista párt ítélte helyesen. Ebben a kérdésben a szegényparasztság nem maradt egyedül. A munkásosztály segítségére és vezetésére, valamint a demokratikus erők támogatására bizton támaszkodhatott. A szilárd nemzeti egységbe tömörült magyar dolgozó nép aktív segítésére számított.

A Magyar Nemzeti Függetlenségi Front pártjai, az Ideiglenes Nemzetgyűlés és az Ideiglenes Nemzeti Kormány elkötelezték magukat a földreform mellett. A végrehajtás előkészítésében azonban nem volt egységes elképzelés. A nemzetgyűlés vitáján az egységet demonstráló pártszónokok által elmondott nyilatkozatok már utalnak arra, hogy némely pártnak vannak fenntartásai. A szociáldemokraták az 1930-as programjukra hivatkoztak, a kisgazdák pedig emlékeztettek arra, hogy ők mindig megértéssel fogadták a földreform-követeléseket. A reform szükséges, de a végrehajtás a párt sajátos érdekei szerint történjen.

Az ünnepélyes nyilatkozatok után feszült várakozás következett. A kormány „sürgősebb” ügyeket tűzött napirendre. A földeken kintmaradt termények betakarítása, az őszi és tavaszi mezőgazdasági munkák sikeres befejezése, a közigazgatás újjászervezése került napirendre. Bár e feladatok és a földreform végrehajtása közötti összefüggéseket a kormány felismerte, de nem találta a megoldás útját. Nem értette meg a kommunista párt által kifejezett „sürgős” végrehajtás pontos dátumát.

A felszabadulással megnyílik az út a földreform előtt

Délkelet-Magyarország felszabadulása sajátos körülményeket teremtett ezen a vidéken. A szovjet hadsereg elől menekülő németek és a velük együtt távozó tőkés-ek, földesurak, valamint az ezeket szolgáló tisztviselők, a közigazgatás alkalmazottai minden mozgatható értéket, dokumentumot, állatállományt, élelmet magukkal vettek. Néhány földesúrnak volt ideje arra is, hogy összehívja cselédeit, s rájuk bízva a birtokon maradt értékeket, de legtöbbjük „köszönés” nélkül távozott, hátrahagyva vagyonát. A földbirtokok őszi termése betakarítatlanul maradt, sőt a gabonafélék jelentős hányadát el sem csépelelték.

A nagybirtokon maradt cselédség etette, gondozta a megmaradt állatokat. A bizonytalanság akkor kezdett oldódni, amikor a felszabadulás után újjászervezték a kommunista pártszervezeteket. Számos bizottságot alakítottak egy-egy sajátos és sürgős feladat végrehajtására. Ezek gyakran ideiglenes jellegűek még akkor.

A szegedi kommunisták kezdeményezésére bizottság alakult a nagybirtokon gazdátlanul hagyott vagyontárgyak, az állatállomány, a gabonakészlet és a betakarítatlan termények felmérésére, leltározására. Pontosan megállapították, hogy a cselédségnek mennyi elmaradott, kifizetetlen bérkövetelése van, s mennyi munkabér kell a tavaszi munkák elvégzéséhez. Számbavették a birtokon maradt munkaerőt,

s a leltár ezt a „munkaerőmérleget” is tartalmazta. A gazdasági felszerelésről, a gépekről, az üzemanyagkészletről is pontos felmérést végeztek és leltárt készítettek. Ezek a „leltározó” bizottságok hamarosan a közben megalakult Nemzeti Bizottságok megbízásából végezték munkájukat. A kommunisták kezdeményezésére kezdte meg munkáját a „gazdasági bizottság”, amely 1944 októberében nagyon hasznos és sokoldalú munkát végzett. Felmérte a malmokban és raktárakban levő takarmánykészletet, amellyel a hízlalt sertést, a tejet és a város számára átadott élelmiszereket fizette. Segítette a közellátás megindulását. Építőanyagot utalt ki a sérült házak, gazdasági épületek tatarozására. Összeíratta és munkába állította a megmaradt igaerőt. Gondoskodott a nagygazdaságok terményeinek betakarításáról, értékesítéséről és felhasználásáról. A kukoricatermés betakarítását előbb 1/9, majd 1/7 részből adták ki.

1944 október végén és november elején már több szakember jelentkezett munkára a Nemzeti Bizottságnál, illetve a Gazdasági Bizottságnál. Ezek közül néhányat megbíztak egy-egy gazdaság vezetésével.

A Gazdasági Bizottság inzékedett a gazdátlanul hagyott szőlők betakarítása, az őszi vetés, a vetőmagkiutalás és a birtokok 5 kh-as parcellákban való kiosztása ügyében. Megállapodott a „bérlőkkel”, hogy aki december 8-ig nem veti el az őszi gabonát attól visszaveszik a földet.

A közigazgatást vezető hivatalnokok szintén felhívták a lakosság figyelmét az őszi mezőgazdasági munkák elvégzésére. A makói polgármester helyettese 1944. október 17-én a következő hirdetményt tette közzé: „Ismételten felhívom a lakosságot, hogy az elmaradt és időszerű mezőgazdasági munkálatokat azonnal kezdje meg, s azokat a legszorgalmasabban folytassa.”²⁷

Ezek a „hivatali felszólítások” azonban nem vezettek komolyabb eredményre. Ezért egyik-másik hivatal egészen durva és irreális fenyegetéshez folyamodott. Makón a magyar városparancsnokhelyettes hirdetményében ezt írta: „amennyiben a jövőben kiadandó rendelkezéseket a lakosság szabotálná, ezen magatartást a katonai parancsnokság halálbüntetéssel fogja megtorolni.”²⁸

Ez a módszer és hangnem akkor nem is vezethetett megfelelő eredményre. A termények betakarítását és egyéb őszi mezőgazdasági munkát csak a parasztság által elismert bizottságok, valamint az általuk meghatározott feltételek mellett lehetett végeztetni. A Pallavicini-uradalom ügyésze a szegedi polgármesterhez írott levélből is kiderül ez: „Az erdő és mezőgazdasági üzem fenntartása és folytatása (sic!) nehézségekbe ütközik. A munkafegyelem meglazult. A magántulajdont a lakosság nem tartja tiszteletben. Ellentmondó hírek és intézkedések jönnek Kistelekről: D. J. és V. P. szerint a föld már a dolgozóké.” „Rendelje el az orosz katonai parancsnokság, hogy minden termény, vagyon, állat a katonaság védelme alatt álljon.” „Rendelje el, hogy az alkalmazottak és munkások kötelesek a megszállás alatt fennálló rendnek megfelelően végezni munkájukat és előljáróiknak kötelesek engedelmességni és utasításait pontosan végrehajtani.”²⁹

A Pallavicini-birtok tisztviselői megállapodtak abban, hogy általánosságban hivataloznak az orosz katonai főparancsnokság kiáltványában foglaltakra, amely szerint „a társadalmi renden változtatni nem akar és mindenki végezze a munkáját

²⁷ Csongrád megyei 1. számú Levéltár Szeged (Továbbiakban: Csm. 1. sz. L.) Polgármesteri iratok 22 787/1944.

²⁸ Csm. 1. sz. L. Szn. Csongrád m. főispán iratai.

²⁹ Csm. 1. sz. L. Szn. Polgármesteri iratok. Nagy Sándor uradalmi ügyész levele Szeged polgármesteréhez, 1944. december 1.

az eddigi beosztása szerint továbbra is.”³⁰ Minden fenyegetésük és erélyük ellenére azt kénytelenek jelenteni az uradalom tisztviselői az alispánnak, hogy nem tudnak vetni. Ennek ellenpéldája a „Magyar Földmunkás Szakszervezetek Földeáki Csoportja”-nak határozata, amely szerint a Návay-fele birtokot felépítményeivel és összes értékeivel együtt átveszik. „A földmunkásság érdeke, hogy a föld műveletlenül ne maradjon, s a rajta levő üzemek üzembe helyeztessenek.” „A termelés folytonosságát biztosítani kell addig is, míg az új kormány ezirányban nem intézkedik.” „Munkásokból és szakemberekből álló gazdasági tanácsot hívtunk életre, amely a birtokok élén áll, — az adminisztrációt egy központi iroda látja el, demokratikus ellenőrzés mellett.” „A nehézségeket le fogjuk küzdeni, a feldult birtokon virágzó új életet fogunk teremteni.”³¹

Egészen más hang ez: a születőben levő új rendé. Különbözik a Pallavicini birtok tisztviselő urai által fogalmazott fenyegetésektől. A földmunkás szakszervezet túlzottan nagy feladatot és felelősséget vállalt magára, ám éppen ez a bizonyítéka annak, hogy a dolgozó parasztság azonnal kereste a megoldást, a kivezető utat. Csanád megye alispánja nem is fogadta el a szakszervezet döntését, s válaszelevelében más megoldást ajánlott. „A szakszervezetnek sem igaejeje, sem vetőmagja nincs — az ingatlanokat olyan kisembereknek adják bérbe, akik az ingatlant bemunkálni képesek.”³²

A „Délmagyarország” című lap is számos olyan esetről tudósított, amely azt igazolja, hogy a dolgozó parasztság csak ilyen módon és tegyük hozzá, hogy a földreform reményében volt hajlandó megkezdeni 1944 őszén a munkát az elhagyott birtokokon. „Egész kukoricatáblák, paprika, szőlő vannak betakarítatlanul. Gazdáik elmenekültek. A polgármester elrendelte, hogy az ilyen területeket fel kell osztani az ellátatlan szegény lakosság között, — akik takarítsák be és vigyék el a termést. A kukoricaszárat kötelesek levágni és kúpba rakni. Saját szükségletüknél többet is betakaríthatnak.”³³

Egy hódmezővásárhelyi tudósítás arról számolt be, hogy a mezőgazdaságban nagy nehézségek vannak. Nincs elég igavonó állat. Öten-hatan összefognak, s közös erővel, lóval, tehénnel, vagy éppen kézi kapával művelik a földet.³⁴

A munka tényleges irányításában nagy szerepük volt a kommunisták kezdeményezésére alakult Nemzeti Bizottságoknak. Szorgalmazták a termények betakarítását. Lefoglalták és kiosztották a vetőmagkészleteket. Elosztották a gépi és az igaerőt. A Csanád megyei Nemzeti Bizottság határozatával segítette a községi bizottságok munkáját: „A földbirtokosok, akik földjeiket nem képesek megmunkálni, kötelesek azokat a földnélküliek rendelkezésére bocsátani.” „Fő cél most a földek bemunkálása”. „Még ha a bemunkáló semmi haszonbért sem fizet, akkor is, oda kell neki a földet adni, mert az a fontos, hogy a földbe vetés legyen.”³⁵

A Pallavicini-birtok tisztviselői — bár korábban jelentették, hogy képtelenek vetni — amikor a népi szervek intézkedni akartak a birtok-gondozás, a betakarítás és a vetés ügyében, tiltakoztak ez ellen. A főispánnak írott levelükben kijelentették: „A gazdaság elhagyott birtoknak nem tekinthető”. Követelték, hogy azonnal fizessék be a parasztságnak művelésre átadott földek után a haszonbérleti díjakat, és az

³⁰ Csm. 1. sz. L. Szn. Nagy Sándor uradalmi ügyész levele Jaksa Ferenc erdőőrnek, 1944. december.

³¹ Csm. 1. sz. L. Szn. Alispáni iratok 1944. december 10 és 1945. január 11.

³² Csm. 1. sz. L. Alisp. 242 945. 1945. január 22.

³³ Délmagyarország 1944. december 12. Az elhagyott birtokokon maradt termés betakarítása.

³⁴ Délmagyarország 1944. december 3. Egy nyugalmas alföldi város.

³⁵ Balázs B.: Népmozgalom és nemzeti bizottságok 1945—1946. Kossuth, 1961.

eladott termények árát az uradalom pénztárába. A községek nemzeti bizottságai „azt az álláspontot foglalták el, hogy uradalom nincs” — nem fizetnek. „Főispán úrnak az volt a véleménye — írta az uradalmi ügyész — hogy uradalom van és 1945 szeptember 30-ig lesz is.” „Utasítsa az alispán a környező községeket az eladott termények árának befizetésére.”³⁶ A betakarítást és a termelés megkezdését csak a népi szervek vezetésével és „a nép öntevékenységre építve”³⁷ lehetett kezdeni.

Az öntevékenységre olyan gazdasági tényező ösztönzött, mint a betakarított termények tulajdonba vétele. A gazdátlanul hagyott nagybirtok betakarításra váró terményeinek felosztása a parasztság között már figyelmen kívül hagyta a régi tulajdonosi viszonyokat. Ebben a szükség-teremtette helyzetben új tulajdonosi jog keletkezett, amelyre építve megkezdtek a nagybirtok vagyonának szétoztását. Mindenki annyit kapott belőle, amennyit betakarított. A megélhetés szüksége különösen a föld nélküli szegényparasztságot ösztönözte munkára. A szegényparasztság sok értéket megmentett, betakarított. Voltak olyan területek, ahol 1945 januárjában, dermesztő hidegben is törték a kukoricát. Bizonyos területeket bevetettek őszi gabonával is. Az alispáni jelentésekből, valamint a statisztikai adatokból azonban kiderül, hogy ezeken a fontos gabonatermő vidékeken — mindezek ellenére — sehol sem sikerült a szokásosnak megfelelő területeken elvégezni a gabonavetést. Ezért már 1944 decemberében utasították a községi közigazgatást a tavaszi búzavetőmag-készlet összeírására. Csak néhány községből jelentettek ilyen készletet, de ennek egy része még ekkor sem volt elcsépelve. Az igavonó állat is kevés volt. Csongrád megyében 1944 elején 21 934 db., 1945 elején 6 430 db ló volt, 31 903 szarvasmarhából 7 970, 67 609 sertésből 11 150 és 29 557 juhból 2970 db maradt. Az igavonó állatok és a kézi munkaerő hiánya, a háborús körülmények és még sok más ok miatt a mezőgazdasági munkák jelentős részét nem végezték el. Az MKP Békés megyei titkáranak jelentése szerint „a mezőgazdasági termények nagy része kint van a földeken”, „az őszi vetés minimális.” „A meglévő állatokkal több munkát lehetne végezni.” A jelentés leírja, hogy a nagybirtokot foglalkoztatott munkások rossz beosztás miatt nem eléggé termelékenyen dolgoznak. Keményebb hatósági intézkedést és felvilágosító munkát tart szükségesnek.³⁸

Később javult a helyzet, de ennek ellenére is siralmas képet nyújtott a mezőgazdaság az országnak ezen a vidékén. Ott nem haladt megfelelően az őszi mezőgazdasági munka, ahol nem találták a megfelelő megoldást, vagy a hatóságok vezetői nem merték alkalmazni az elhagyott földbirtokok bérleti felosztását. Csongrád város polgármestere még decemberben is pénzért akarta a betakarítást elvégeztetni, a terményt pedig a városi raktárakba összegyűjteni. Hiába ajánlotta hirdetményeiben a betakarítás jó módszereit, a munka megszervezése, valamint a földbérletek létesítése hiányában a betakarítás és az őszi vetés nem haladt a lehetőségeknek megfelelően.

Ez derült ki a községek jelentéseiből, amelyet a Földművelésügyi Minisztérium rendeletére felmérés vagy esetenként becslés alapján készítettek.³⁹

A Csanád-Arád-Torontál megyei Gazdasági Egyesület összegző jelentése sze-

³⁶ Csm. I. sz. L. 515/1945. főisp.

³⁷ M. Somlyai Magda: Adatok a mezőgazdasági termelés megindításának történetéhez 1945—1946. Századok, 1960. 4. sz.

³⁸ PI. Arch. 274—16(130)5. (1944. december 4.)

³⁹ 30 001/1945. FM. sz. r. a mezőgazdasági adatfelvétel céljából kibocsájtott I. és II. sz. kérdőívek kitöltése tárgyában. MK. 1945. január 4. 1. sz.

rint az őszi vetésterület 50 %-a a szokásosnak. A vetéshiány okául az igaerő, az üzemanyag hiányt és a sok „robotot”, jelölték meg.⁴⁰ A Gazdasági Egyesület becslése szerint az őszi szántás hiánya a termésben 30 %-os kiesést fog eredményezni.

Kiemeljük Csanádpalota jelentését, ahol kedvezőbb a kép. A község határából 11 800 kat. hold szántó. Ebből őszi gabonával 5 610 kat. holdat vetettek be, míg 1943 őszén 6300 kat hold volt őszi gabona. A Csanádpalota határához tartozó 2 079 kat. hold szántóval rendelkező, Blaskovics féle nagybirtokon csak 626 kat. holdat vetettek be őszi gabonával. Pedig itt kedvezőek voltak a feltételek: 18 traktor, 1 gőzeke, 140 igavonó ló és 50 cseléd maradt a birtokon, s vetőmag is volt elegendő. Egy másik községben, Ambrózfalván, az őszi vetés szokásos területéből csak 44 %-ot vetettek el. A község egész szántóterületének 1944 őszén csak 30 %-át művelték meg.

A Csongrád megyei helyzet rosszabb volt. A megyei gazdasági felügyelő jelentésében az 1943. évhez viszonyítva a megye 1944. évi őszi vetésterületét 5—10 %-ra becsülte.⁴¹ A felmérő jelentések beérkezése után a Földművelésügyi Minisztérium határozott intézkedéseket hozott a tavaszi mezőgazdasági munkák előkészítése és az összes szántóterület bevetése ügyében. A minisztérium sürgette a vetés és termelési terv készítését, az igaerő valamint a kézi munkaerő helyes elosztását. Az elhagyott gazdaságok élére termelési bizottságokat nevezett ki és lehetővé tette a földbirtok haszonbérletbe adását. A Minisztérium döntése szerint: „A földreform során előnyben részesülnek, akik a tavaszi mezőgazdasági munkák során jól dolgoznak.”⁴²

A rendelet értékét az adja, hogy érdekeltté teszi a parasztságot a mezőgazdasági munkák elvégzésében, a gazdátlanul hagyott birtokok megművelésében. „Ősztönző haszonbér” fejében annyi földet kap, amennyit meg tud művelni. Megígéri, hogy a földreform során előnyben részesül az, aki jól dolgozik a tavaszi munkák idején. A miniszteri intézkedés már január 23-án eljutott a Csongrád megyei alispánhoz, mégis a megyei gazdasági felügyelő február 7-i jelentésében intézkedést kér a minisztériumtól „az elhagyott uradalmi földek megművelésére vonatkozóan.”⁴³ Ugyanabban a jelentésben írta, hogy az elhagyott földek tavaszi megmunkálása veszélyben van. Csongrád megye 1945. évi területén 50 799 kat. holdnyi területű nagybirtok volt gazdátlanul. Ősszel egy részét felesbérlet formájában kiosztották, de külön utasítást kértek a tavaszi művelésre.

A közigazgatási szakemberek — úgy tűnik — ekkor még nem intézkedtek önállóan a miniszteri rendelet birtokában sem. A régi jogviszonyokhoz szokott és ahhoz alkalmazkodó közigazgatási „szakemberek” megérezték, hogy a nagybirtok kiosztása kisbérletek formájában új jogviszonyt teremt. Elkülönül a tulajdon a használattól. Ez ugyan önmagában még nem szünteti meg a nagybirtokrendszert, de a felszabadulás után kialakuló forradalmi helyzetben, s a kormány által is kilátásba helyezett földreform, a kishaszonbérleti formák teremtésével, konkrét lépést tesz a megvalósulás felé. Ilyen körülmények között a tulajdon és a használat elkülönülése elvezethet a régi tulajdon megsemmisüléséhez, az új kisparaszti tulajdon kialakulásához, amely megvalósítja a földtulajdon és földhasználat egységét.

A népi öntevékenységeknek szép példái az 1944 végén, illetve 1945 elején alakult

⁴⁰ Csongrád-Arad-Torontál megyei Gazdasági Egyesület, Makó 15/1945. január 9. Csm. 1. sz. L.

⁴¹ Csm. 2. sz. L. (Szentés) 16/1945. A jelentés 1945. január 27-én készült.

⁴² 30 300/1945. FM. sz. r. A tavaszi mezőgazdasági munkák elvégzésének biztosítása céljából községenkénti termelési és munkaterv elkészítése tárgyában MK. 1945. február 17. 5. sz.

⁴³ Csm. 2. sz. L. 37/1945. Csongrád megyei gazdasági felügyelőség iratai.

„szükség termelőszövetkezetek”. Békés-Csanád-Csongrád megyékben néhány ilyen szövetkezet „alapszabályából” megállapíthatjuk, hogy helyesen nevezték ezeket alapító tagjaik szükség termelőszövetkezeteknek.

Egy hódmezővásárhelyi szövetkezet alapszabálya szerint „tagja lehet a szövetkezetnek aki a munkát önkaratából vállalja.” A szövetkezet célja: „a mezőgazdasági termelés megindítása és a nemzetgazdaság talpraállítása. Olyan területek felhasználása, amelyeket tulajdonosai elhagytak, vagy elkoboztattak, vagy összerejükből bemunkálni képtelenek.”⁴⁴ Ez a szövetkezet vállalta, hogy fizeti a művelés alá vett terület közterheit. Kölcsön kért vetőmagot. A területet „munkaegységekre” osztotta. Egy munkaegység 3 kat. hold föld volt, s ennyit igényelhetett egy-egy munkabíró ember. Ha egy családban öt munkabíró volt, akkor ötször 3 kat. holdat kaphattak. A szükséghez mérten kisebb-nagyobb csoportokat alakítottak. A termés a termelő tulajdona lett, s ebből a területére eső közterhet, valamint a kölcsönvetőmagot a tulajdonosnak fizette meg.⁴⁵

A makói hagymakertészek szövetkezte a felszabadulás után azonnal újjáalakult. Új szövetkezeti tanácsot és ellenőrző bizottságot választott.⁴⁶

Az Eperjes-Jurenák majorban alakult mezőgazdasági termelőszövetkezet 1945. március 4-én felvett jegyzőkönyve szintén rendkívül tanulságos példája a szegényparasztság önfegyelmének és dolgozni akarásának. Az alapszabályzatot tartalmazó jegyzőkönyv szerint a tagok „kötelezően elfogadják a munkafegyelmet.” „Felelőséget vállalnak a munka zavartalan lefolyásáért, üzemgépekért, szerszámokért.” „Kötelezőnek ismerik el az Üzemi Bizottság utasításait.” Az Üzemi Bizottság kötelezte magát, hogy felelősségteljesen irányítja a szövetkezetet. „A munkát mind a tagok, mind a vezetők egyaránt végzik.” „A termelés gyümölcsét egyenlő arányban, a megdolgozott napok szerint osztják el.” „Ha a tag, vagy vezető összeférhetlen, illetve kárt okoz, kizárhatják a szövetkezetből.”

A szövetkezetek különböző céllal alakultak, szervezeti felépítésük is különböző. Egy közös vonást azonban megállapíthatunk: a termelés megindítása érdekében szövetkezett a szegényparasztság. A rendelkezésükre álló minimális termelőeszközök közös felhasználását határozták el. Önként vállalták a fegyelmet, a közös munkát és egyéni érdekeiket összeegyeztették a közösség érdekeivel. Minden tekintetben hasznos kezdeményezés volt ez, bár az igavonó állatok, gépek és eszközök jó kihasználásának szüksége keltette a „szövetkezeteket” életre.

A legfontosabb cél a tavaszi munkák során, hogy minden talpalatnyi föld legyen vetve. Ezt a jelszót — a minisztériumnak a szegényparasztságra kedvező intézkedései után — megértette a falu népe. Az egyik szentesi újság így fogalmazta ezt meg „Egy nemzet sorakozik fel a földeken, hogy a szabadság kék ege alatt elhintse az új Magyarországnak kenyerét termő magvakat.”⁴⁷

Az öntevékenyen alakult gazdasági bizottságok tapasztalatai alapján a Földművelésügyi Minisztérium elrendelte a termelési bizottságok megszervezését. (30 300/1945. FM. sz. r.) A termelési bizottságok hamarosan elkészítették a tavaszi mezőgazdasági munkák tervét. Kiszámították a szántásra-vetésre váró terület nagyságát, megállapították a rendelkezésre álló állati, gépi és emberi erő teljesítőképességét,

⁴⁴ SZOT Levéltár SZMT Csanád-Csongrád 1945/2.

⁴⁵ Az „Alapszabályzat” 1945. január 20-án, keltezett.

⁴⁶ Délmagyarország 1945. január 3. „Ismét a kertészek kezében van a makói hagymaszövetkezet irányítása.”

⁴⁷ Magyar Föld, 1945. február 20.

valamint azt, hogy elégséges erő áll-e rendelkezésükre a mezőgazdasági munkák befejezéséhez.

A termelési bizottságok alakításakor felmerült az a kérdés, hogy milyen szerv felügyelete mellett végezzék munkájukat. A gyakorlatban kettős irányítás alakult ki. A minisztérium konkrét intézkedéseivel és az újjászervezett helyi közigazgatás segítségével irányította, ösztönözte a termelési bizottságokat aktív munkára. Ugyanakkor a termelési bizottságok csak a nemzeti bizottságokkal és más népi szervekkel együttműködve végezhetek eredményes munkát.

A tavaszi mezőgazdasági munkák előkészítésében tehát a népi bizottságoknak nagyon fontos szerepük volt. Ekkor (1945 tavaszán) azonban már a kormánysszervek intézkedései is hatásosak. A Földművelésügyi Minisztérium kötelezően előírta az igaerő és a gépi erő arányos elosztását, segítette az üzemanyagellátást, intézkedett az elhagyott nagybirtokok gondnokainak megbízásáról, a vetőmagkölcsonők megyei elosztásáról, s rendeleteivel határozottan munkára ösztönözte a földnélküli parasztságot.

A rendeletek végrehajtása azonban csupán a közigazgatás szerveinek közreműködésével nem volt biztosítható. A termelési bizottságok, a nemzeti bizottságok és a sorra alakuló községi földigénylő bizottságok szervező munkája nélkül a rendeletek többsége holt betű maradt volna. 1945 tavaszán csak a népi bizottságok és a kormány, illetve szakminisztérium közötti együttműködés hozhatott megfelelő eredményt a tavaszi szántás és vetés ügyében.

A Vörös Hadsereg a lehetőségeknek megfelelően segítette a mezőgazdasági munkák végzését. A 3. Ukrán Front parancsnoksága levelet intézett a csapatok parancsnokaihoz: „Tekintettel arra, hogy Magyarország területén megkezdődtek a tavaszi mezőgazdasági munkák, mind az igásállatokat, mind pedig a helyi lakosságot szigorúan csak olyan korlátozott mértékben szabad igénybe venni, amilyen elengedhetetlenül szükséges a Vörös Hadsereg elsőrendű szükségleteinek kielégítéséhez.”⁴⁸ Intézkedés történt továbbá; hogy a parancsnokságok, „a nyilvántartásukba vett egész mezőgazdasági felszerelést adják át a magyar helyi államhatalmi szerveknek a tavaszi vetés elvégzéséhez.”⁴⁹ A Szovjetunió kormánya az üzemanyagellátást is segítette. Számos dokumentum közül egyet emelünk ki: „A Szovjetunió Kormánya 10 000 tonna petróleumot, 1000 tonna benzint és 700 tonna olajat ad el Magyarországnak. Az eladási feltételek később nyerne megállapítást.”⁵⁰ A termelés megkezdése érdekében a 3. Ukrán Front parancsnoksága utasította a csoportok parancsnokait, hogy engedjék be az urasági majorokba „a volt földbirtokosokat”, vagy a helyi hatóságok által megbízott gondnokokat, s kapjanak jogot, hogy használják a rendelkezésre álló mezőgazdasági eszközöket. Utasították arra is a parancsnokokat, hogy engedjék felhasználni a szükséges vetőmagvakat, s igénybe vehessék a megmaradt igásállatokat, — a tavaszi munkák elvégzése érdekében.⁵¹ Ez a sokoldalú és a felsoroltaknál jóval több segítség valóban hozzájárult a tavaszi mezőgazdasági

⁴⁸ A 3. Ukrán Front hadtáptörzsfőnökének levele a 3. Ukrán Front csapatainak parancsnokaihoz. 1945. március 11. Magyar-Szovjet kapcsolatok 1945—1948 (22. dokumentum.) MNK Külügyminisztériuma és a SZU. Külügyminisztériuma 1970.

⁴⁹ A 2. Ukrán Front hadizsákmány csoportfőnökének levele a hadtápfőnök gazdasági helyetteseihez és a hadseregek hadizsákmány-osztályainak vezetőihez. 1945. március 13. Idézett dokumentum gyűjtemény 23. sz. dokumentum.

⁵⁰ Magyarország Ideiglenes Nemzeti Kormánya Külügyminiszterének levele Nagy Imréhez, Magyarország Földművelésügyi miniszteréhez: 1945. március 19. Id. dokumentumkötet: 25. dok.

⁵¹ A 3. Ukrán Front hadtáptörzsfőnökének levele a 3. Ukrán Front csapatainak parancsnokaihoz. 1945. március 11. Id. Dokumentumkötet 22. dok.

munkák végzéséhez. A magyar kormány és a helyi hatóságok közvetlenül is fordultak segítségért a szovjet csapatok parancsnokaihoz. A legtöbb esetben teljesítették kérésüket.

A földreformrendeletet megelőző feszült várakozás időszakában a mezőgazdasági munkák maradéktalan elvégzésére ösztönözni nagy erőfeszítést követelt mind a kormány, mind a népi bizottságok részéről. A politikai feszültséget csak fokozta az, hogy éppen a gazdátlanul elhagyott nagybirtok művelését kellett biztosítani. A szegényparasztság ezt azonnal birtokba akarta venni. S minél tovább késett a reformtörvény, annál több biztosíték volt szükséges a nincstelen parasztság meggyőzéséhez. „A kisparasztság saját erejéből úgy ahogy megpróbálkozik földje megművelésével”. „a nagybirtokon azonban rosszabb a helyzet.”⁵²

A szegényparasztság magatartása és várakozása akadályozta a nagybirtok művelését? Nem ez az egyetlen oka annak, hogy a nagybirtokon óriási területek műveletlenül maradtak. A csanádpalotai Blaskovics-birtokon 50 uradalmi cseléd maradt a helyén, de a gazdátlanul hagyott birtok megművelését a birtokkezelőként visszahagyott ispán mégsem volt képes elfogadhatóan megszervezni. A Pallavicini-birtok vezető tisztviselői hasonló módon tehetetlenül álltak a kialakult helyzetben. A nagybirtokon megmaradt termelőeszközök rossz állapota és hiányossága miatt képtelenek voltak a régi módon, a nagybirtok rendszerében kialakult formák között mozgásba hozni azokat, s megműveltetni a földet. Az igavonó állatok és a gépi eszközök leromlott állapotát, az üzemanyag, s a munkaerő hiányát nem lehetett pótolni a nagybirtokrendszer körülményei között. A cselédek és munkások elmaradt bérért sem tudták megfizetni a nagybirtokon.

A tavaszi mezőgazdasági munkák idején sem lehetett másként működésbe hozni a megmaradt termelési eszközöket, csak úgy ha új formákat, új gazdasági keretet teremtettek a földművelés számára. A cselédek annyi földet műveltek meg — sok esetben közösen — amennyit családjukkal együtt művelhettek, s ami biztosítani tudta a család „kenyerét”. Ezt is de az ezen felül maradt területeket is csak haszonbérlet formájában lehetett megművelni. A kibontakozó népi demokratikus forradalomban keletkezett politikai helyzet mellett a gazdasági körülmények kényszerítették az Ideiglenes Nemzeti Kormányt, hogy a programjában meghirdetett földreform valóra válását meggyorsítsa.

Ebből a meg gondolásból sürgeti a földreformot a „Néplap” egyik írása is: „ez (a földreform: SZI.) ma már a termelés folyamatosságának is egyetlen komoly biztosítója.”⁵³

A földreform végrehajtását sürgető gazdasági tényező volt a közellátás és ezzel kapcsolatban a beszolgáltatás megszervezése is. A régi nagybirtokrendszer „romjaitól” nem lehetett várni elegendő árut. A közellátás pedig azonnal, nagymennyiségű élelmet, valamint az ellátás folyamatosságának megszervezését követelte.

Budapest és a nagyobb ipari központok lakosságának élelemmel való ellátása okozta a közellátás számára a legnagyobb gondot. Az Ideiglenes Nemzeti Kormány első intézkedései arra irányultak, hogy összegyűjtsék megyénként, városonként a felesleges élelmiszerkészleteket.⁵⁴ Felmérette a közellátási Minisztérium a lakosság közellátási igényjogosultságát, élelmiszerkészletét, megállapította a „fejadagot”, intézkedett az elrejtett élelmiszerkészletek felkutatásáról. Összeírták a terménykészle-

⁵² Szabadság, 1945. március 17.

⁵³ Néplap, 1944. december 7.

⁵⁴ Erre irányult a kormány 10 002/1944 és 10 008/1945. K.M. sz. rendelete: Magyar Közlöny 1945. január 1—2. sz.

tet, az állatállományt, s megállapították családonként, gazdaságonként a szükségletet, a hiányt, illetőleg a felesleget.

A Közellátási Minisztérium korlátozta az állatok forgalmát, vágását. Intézkedett továbbá a malmok, olajütők, cukorgyárak üzemeltetéséről.⁵⁵ A közigazgatás azonban nem tudott úrrá lenni a katasztrofális helyzeten. Nem tudott mit kezdeni a közellátási rendeletekkel sem. A városokban, elsősorban Budapesten súlyosbodott a helyzet. Élelem nem volt. Egy gramm aranyért lehetett venni egy kilogramm lisztet. Ugyanakkor a „vármegyei tisztviselői kar sok esetben riadtan néz a felbukkanó új problémák elé — nem találja meg a helyes utat a felvetődő problémák megoldására.”⁵⁶

A kormány és az illetékes közellátási minisztérium intézkedései sem hozták meg a kívánt eredményeket. A Szovjetunió Külügyi Népbiztossága közölte a Vörös Hadsereg magyarországi parancsnokságának képviselőjével a helyzetről kialakított véleményét: „A magyar kormány mind ez ideig semmiféle hatékony intézkedést nem tett a lakosság normális élelmiszerellátásának biztosítása érdekében.” Faragho közellátásügyi miniszter „egyre másra a Vörös Hadsereg parancsnokságától kért vetőmagot, gabonát, sót, zsírt és más terméket”. „A Vörös Hadsereg parancsnoksága csupán segítséget nyújthat”. „Magyarországon elegendő élelmiszer és vetőmag van a lakosság normális ellátásához és a tavaszi vetés elvégzéséhez.” A kormány „vegye számba az élelmiszer- és vetőmagkészleteket, valamint az igásállatokat, helyesen ossza el ezeket.”⁵⁷

Közismert tény, hogy a Szovjetunió és a Vörös Hadsereg közvetlenül, de közvetve is segítette Magyarország közellátását és a tavaszi mezőgazdasági munkák elvégzését. Az ország közellátása azonban nem épülhetett külföldi segítségre, kölcsönökre, de nem támaszkodhatott biztosan a régi birtokviszonyokon nyugvó mezőgazdaságra sem. A szükségmegoldásokat csak ideiglenesen ható tényezőknek lehetett tekinteni. Egy javaslat szerint a 100 főnél többet foglalkoztató nagyüzemek küldjenek falura munkásokat és azok műveljék bérleti formában a műveletlen földeket. Így a vállalatok dolgozói „önellátásra” rendezkednek be.⁵⁸

Szükséges, de ideiglenes megoldásnak kell tekintenünk a beszolgáltatásnak a felszabadulás után kialakult kényszer-formáit. A parasztság rákényszerült, hogy meghatározott áron átadja készlete egy részét, de a kapott összegben nem tudott a szükségleteinek megfelelő ipari, vagy egyéb terméket, fogyasztási cikket gazdasági felszerelést vásárolni. A városi lakosság minimális szükségleteit ki kellett elégíteni, ez esetben 1944 végén és 1945 elején nem lehetett a gazdasági érdekeltég választékosabb eszközeit felsorakoztatni. A szükség-teremtette kényszerítő körülményeket ekkor csak a földnek kisparaszti kézbe adása, a kisparaszti termelőüzemek tömegeinek megteremtése útján lehetett megszüntetni.

⁵⁵ 10 003/1944. K. M. sz. r. MK. 1945. január 4. 1. sz.

⁵⁶ Balázs Béla: Népmozgalom és nemzeti bizottságok 1945—1946. Kossuth, 1961. (Csongrád megyei alispán jelentése.)

⁵⁷ A SZU Külügyi népbiztosa helyettesének távirata BP Oszokinhoz a V.H. magyarországi parancsnoksága képviselőjéhez; 1945. január 30. Magyar-Szovjet kapcsolatok 1945—1948. MNK Külügyminisztériuma és a SZU Külügyminisztériuma 1970.

⁵⁸ Szabadság 1945. március 28. „Gyárimunkás a mezőgazdaságban”

A Nemzet Parasztpárt földreformjavaslata. A MKP a földreform végrehajtásért.

A bizonytalanság eloszlatásához hozzájárult a Nemzeti Parasztpárt földreform-javaslatának közzététele. 1945. január 14-én került nyilvánosság elé a javaslat, amely hangsúlyozta: történelmi igazságszolgáltatás és jóvátétel, ha a föld a magyar parasztság kezébe kerül. Csak a magyar föld birtokviszonyainak gyökeres és teljes újjárendezése vethet véget a népellenes úri, feudális politika folytonosságának, csak ezen az úton számolható fel az országvesztő reakció. Ez az útja „a parasztság felemelkedésének, a nemzeti újjászületésnek, a magyar mezőgazdaság talpraállításának és az újjáépítésnek.”⁵⁹

Ez a javaslat valóban az egész demokratikus átalakulás szerves részévé tette a földreformot. Különbséget tett a fasiszta uralmat kiszolgáló földtulajdonosok, valamint az úri és a nagyparaszti gazdaságok között. Ezzel biztosította a szegényparasztság aktív részvételét a fasiszmus elleni harcban. Ugyanakkor megosztotta a nagybirtokosokat is — egy időre —, hiszen a gazdagparasztnak 200 kat. hold, az úri nagybirtokosoknak csak 100 kat. hold földbirtok maradhatott meg. A Parasztpárt javaslata nagy hozzájárulást tanúskodik, mert különbséget tett az igénybevett földek felhasználása ügyében is. A parasztság telekkönyvileg bejegyzett tulajdonába lehet adni a szántót, a kertet és a rétet. A legelőt — a lehetőségek figyelembevételével — osztatlanul kell hagyni, s a község birtokába adni a lakosság közös használatára. A javaslat szerint az erdőnek állami tulajdonba kell kerülnie és községi, illetve állami kezelés formájában kell hasznosítani. A javaslat szükségesnek tekinti továbbá, hogy a nagybirtok állatállományát, gazdasági felszerelését is igénybe vegyék és kiosszák a juttatottak között, — de gondoskodni kíván arról, hogy az igaerőt és gépeket szövetkezeti, vagy községi formában közösen használják. Különbséget tesz a javaslat az alakítandó gazdaságtípusok között. Vidékenként kell meghatározni a gazdaságok nagyságát. Gondoskodni kíván a juttatottak állami támogatásáról, utakról, házhelyekről, telepítésről.

Csak a dolgozó parasztság kaphasson földet — javasolta a Nemzeti Parasztpárt — elsősorban a birtoktalan és a törpebirtokosok. Megállapította, hogy kik részesíthetők előnyben a földosztásnál. A megváltási összeget a koronában megállapított kataszteri tiszta jövedelem hússzorosában, pengőben állapítsák meg, — hangzik a javaslat.

Javasolta, hogy a reformot a földművelésügyi minisztérium külön osztálya vezetésével, s a földigénylők részvételével alakult előkészítő bizottság közreműködésével hajtsák végre. Helyi földreform bizottságok, — amelyekben szakemberek is részt vesznek — összeírják az igénylőket. A javaslat egyik legfontosabb követelménye, hogy a reformot 1945. október 1-ig végre kell hajtani. S végül a Parasztpárt felhívta a pártokat, a szakszervezeteket, a mezőgazdasági érdekképviseleteket és a szakembereket, hogy foglaljanak állást előterjesztett javaslata mellett, vitassák meg és segítsék „a magyar nemzet e létkérdésének sürgős megoldását, a magyar parasztság évszázados vágyának beteljesülését.”⁶⁰

A Magyar Kommunista Párt Központi Vezetősége január 18-án állást foglalt a földreform kérdésében.⁶¹ A kommunista párt egyetértett a javaslat főbb pontjaival, kifejezve, hogy bizonyos fenntartásai vannak. A reform megvalósításával azon-

⁵⁹ Munka, 1945. január 21. A Szegedi Szakszervezetek hivatalos heti közleménye. Az NPP javaslatait közli M. Somlyai Magda: Földreform... 1945, 142. old.

⁶⁰ Munka, 1945. január 21. A Nemzeti Parasztpárt földreform javaslata.

⁶¹ Felszabadulás. A MKP állásfoglalása a földreform kérdésében. Néplap 1945. január 21.

ban biztosítottak láta a munkás-paraszt szövetség megszilárdulását, a demokrácia megerősödését. Hasonlóképpen nyilatkoztak a vidéki pártszervezetek és a szakszervezetek is. A szegedi szakszervezetek lapjában pl. ezt írták: „A földkérdés megoldásával a magyar demokrácia alapjait rakjuk le. E ponton találkozik a munkás, a szellemi dolgozó a parasztsággal. A földreform nemcsak a parasztság ügye. Gyors végrehajtásával megteremthetjük a munkásegységet, a dolgozók tényleges szövetségét. Politikai és gazdasági szempontból fontos a reform gyors végrehajtása. A földreform megvalósítása a reformok hosszú sorának bevezetője.” „A földreformért folyó harc váltja fel a csendet.”⁶²

A földreformtervezet elfogadásáért folyó harc azonnal megindult több fronton is. Mindenek előtt a pártok késedelmes állásfoglalása miatt. A demokratikus pártok egyetértettek a földreform szükségességével, de mihelyt napirendre került a Parasztpárt javaslata, vonakodtak még az állásfoglalástól is. A Szociáldemokrata Párt az 1930-as programjára hivatkozott. Egyes szervezetei pedig tiltakoztak ellene, még a reform végrehajtásáért folyó küzdelemben élenjáró „Viharsarokban” is. A hódmezővásárhelyi Nemzeti Bizottság ülésén az SZDP képviselője pártja nevében tiltakozott a parasztpárt javaslata ellen, „mondván, hogy önekik már évtizedek óta van földreformjavaslatuk.”⁶³

SZDP 1930-as agrárprogramja a nagybirtok felső határát nagyobb földterületben határozta meg. Ezért nem értettek egyet a NPP javaslatával. Szakszerűség tekintetében is jobb volt a NPP javaslata. Politikai és gazdasági vonatkozásaiban pedig messzemenően figyelembe vette a nép demokratikus forradalom nyújtotta lehetőségeket és a felszabadulás után kialakult helyzetet. Az SZDP jobboldali vezetői — akiknek fontos szerepük volt az 1930-as program megfogalmazásában — a szegényparasztság tényleges érdekeit figyelmen kívül hagyva védtek saját tervezetüket, s nem nyilatkoztak, illetve ellene szóltak a NPP javaslatának.

A Független Kisgazda Párt azzal kérkedett, hogy másfél évtizede harcol a földreformért. Ugyanakkor már a nemzetgyűlés vitáján is szinte kívülállóként nyilatkozott, s itt a reform végrehajtása küszöbén egész sor, a tényleges reformról elterelő javaslattal állt elő, mint pl.: a nagybirtokot hagyják meg és kollektívan művelje a cselédség, Magyarország ne kísérletezzon a reformot követő termelési rendszerek „beállításával”, hanem kövesse az orosz példát. Menjünk rögtön végére a dolgoknak. Egy új földreformtervezet megalkotását ígérte, de az csak ígélet maradt.

Néhány éve előkerült a Független Kisgazda Párt földreform tervezete.⁶⁴ A tervezet nem került alkalmas időben nyilvánosságra.

A Kisgazda Párt tervezete nem állja ki az összehasonlítást a Parasztpárt által közzétett javaslattal szemben. A cél meghatározásakor a földreform nem hozza összhangba az ország demokratikus átalakításával összefüggő nagy feladatokkal: a mezőgazdaság és ipar újjáépítésével, a mezőgazdasági termelés megindításával, a faszizmus felszámolásáért folytatandó harccal, a nagybirtokos és tőkés osztály elleni harc feladataival, a parasztságra váró gazdasági, politikai, társadalmi feladatokkal.

A Kisgazda Párt terve a reform végrehajtásában nem szánt komoly szerepet a szegényparaszti földigénylőknek, hanem járási, megyei és országos szervekre bízta. Ezzel a forradalmi, demokratikus átalakulás hatalmas munkájából kirekeszti a pa-

⁶² Munka. 1945. január 21. Komócsin Z.: Munkásegység—földreform.

⁶³ Pl. Arch. 274—16/130/41. OM. párttitkár jelentése 1945. II. 3.

⁶⁴ Pl. Arch. 285/2/8/1—15. Közli: Donáth Ferenc: Egy elkésett program. Agrártörténeti Szemle, 1962. 1-2. sz.

r asztság legnagyobb rétegeit, a földreformot pedig azonnal a bürokrácia útvesztőjébe vezet. A tervezet megfogalmazása szerint a földnélküli mezőgazdasági munkásokat, cselédeket ki lehet zárni az igényjogosultak köréből, hiszen semmi megbízható biztosítékát nem adták annak, hogy értenek az önálló gazdasági kisüzem vezetéséhez. A telepítés kérdésében is teljesen megalapozatlan, kellően át nem gondolt álláspontra helyezkedett a Kisgazda Párt. A tervezetben, csírájában felismerhetők azok a pontok, amelyek később a Kisgazda Párt jobbszárnyán reformellenes hangulatként és a föld visszaszerzésére irányuló törekvésként kristályosodtak ki. A Kisgazda Párt földreformjavaslata tehát azért nem kerülhetett nyilvánosságra, mert pontatlan, nem teljes, rosszabb a Parasztpárt tervezeténél, s nem készült el a gyorsan pergő, forradalmi események által diktált határidőre olyan színvonalon, hogy azt a nyilvánosság előtt szembe lehetett volna állítani a Parasztpártéval.

Egy másik okra is lehet következtetni, a Kisgazda Párton belül gyülekező reakció ezt a tervezetet is „radikálisnak” minősítette. Ezek a párton belül olyan kisgazdák támogatására is számíthattak, mint a B. Szabó köré tömörült gazdagparasztság. A Kisgazda Párt elnöke szerint „a kérdés nyugodt és szabad megvitatása a magyar demokrácia első nagy erőpróbája lesz”... „szabad és szenvedélymentes tárgyalás” szükséges.⁶⁵ A Kisgazda Párt jobbszárnya a vitával időt akart nyerni, s a földreform végrehajtását későbbi időpontra helyezni. A Nemzeti Parasztpárt javaslatát azért minősítette radikálisnak, mert 100—200 kat. holdban határozta meg a birtok maximumot. A kisgazda pártvezérek szerint a 300—500 kat. holdas középbirtokot is meg kellett volna hagyni. Ugyancsak alacsonynak tekintették a juttatható 15 kat. holdas maximumot is, ők 25—50 kat. holdnyi „kisbirtokokat” akartak létesíteni. A földreform „szakszerű” előkészítése ürügyén akarták elodázní végrehajtását.

Nem kerülhetett a nyilvánosság elé ez a tervezet tehát azért sem, mert a szegényparasztság érdekeinek jobban megfelelő parasztpárti tervezettel szembeállítva, lepleződött volna a Kisgazda Párt és a szegényparasztok tömegeit veszítette volna el.

Ezért kényszerült Tildy Zoltán kijelenteni: „magam a reform végrehajtását ebben az esztendőben az új gazdasági és megkezdéséig, 1945. X. hó 1-ig keresztülvihetőnek tartom.”⁶⁶ Valójában a Kisgazda Párt egészen nem értett egyet a Nemzeti Parasztpárt tervezetével. Időt akart nyerni, s elodázní a földreformot. Nem volt szerencsésebb a kisgazdák másik javaslata sem; amely szerint az orosz példa alapján kollektív nagyüzemmé alakuljon a nagybirtok. Zavart akartak kelteni ezzel a „javaslattal”. Csakhamar „kijózanodtak” azonban a kisgazda vezetők, mert leplezték törekvéseiket, és a szegényparasztság tömegei — még a kisgazdapártiak is — elemi erővel követelték a NPP földreform javaslatának végrehajtását, amely mellett a Kommunista Párt is állást foglalt.

A Nemzeti Parasztpárt javaslatával szemben mások, magánszemélyek is érveltek. Egy makói lelkész a Csanád megyei főispánhoz küldött „megjegyzéseiben” részletes ellenvéleményt fejt ki. Érvei közül azt emeljük ki, amely szerint „a földbirtokreform csak akkor éri el célját, ha a nemzet egészét gazdagabbá tudjuk tenni általa.” Ezért a következő javaslatot terjeszti elő: „A földbirtokreform útján kiosztandó föld értékét komoly összegben kell megállapítani. Katasztrális holdanként 25 q búzaértékre gondolok, 10 évi kamatmentes részletben. Ez a normális évi haszonbért nem haladja túl sehol az országban.”⁶⁷

⁶⁵ Földmunkás és szegényparaszt mozgalmak Magyarországon 1848—1948. MEDOSZ 1962. 1034. old.

⁶⁶ Donáth F.: Egy elkésett program. Agrártörténeti Szemle, 1962. 1—2. sz. 279. old.

⁶⁷ Csm. 1. sz. L.: Csanád m. főispán: 94/1945.

A reakció földreformellenes tevékenységének visszaverését határozta el a Kommunista Párt:

- „1. Kampányt kell kezdeni alulról a földreform megvalósításáért.
2. Január 14-ére a Dél-Magyarországban és a Néplapban közzé kell tenni a Nemzeti Parasztpárt földreform programját. Január 21-én közöljük ugyanott a párt álláspontját.
3. Nagy Imre január 30-ára kidolgozza a földreformtörvényt. Erre a célra a Központi Vezetőség igyekszik megfelelő embereket szerezni.”⁶⁸

A határozat után a parasztság az eddigieknél is nagyobb akcióba lendült. A Viharsarok megyéiben már nyilvántartásba vették a gazdátlanul hagyott birtokokat és kishaszonbérleteket létesítettek. Ezek már a kiosztható birtokok „listájára” kerültek. Méregették, számolgatták a falu határát, s a kiosztható birtokok területét. A legtöbb községben a nemzeti bizottságok, vagy termelési bizottságok összeírták az igénylőket. Egyes községekben azért mérték fel az igénylők számát, hogy összehasonlítsák a felosztható föld mennyiségével, más községekben pedig azért, hogy erre hivatkozva igényeljenek a szomszédos községek határában levő nagybirtokok területéből. Az első összeírás alkalmával mindenki szabadon igényelhetett. Egyes családok 30—35 kat. holdat kértek, mert a felnőtt gyerekekkel együtt meg tudták volna azt művelni. Helyesen állapította meg a Délmagyarország: „Már tanácskozik a falu, — kialakul a földigénylők közössége.” „Meg kell mozdulni a falunak, hogy a javaslat törvényerőre emelkedjen.”⁶⁹

Egyes községekben már ekkor létrehozták a földigénylő bizottságokat. A bizottságok már nemcsak a földet és az igénylőket, hanem az állatállományt és a szerszámokat, gépeket, eszközöket is összeírták. A Néplap közölte a Magyar Kommunista Párt felhívását a földigénylő bizottságok megalakítására. „A földigénylők bizottságainak megalakításával nem kell várni se felső utasításra, se hatósági jóváhagyásra.”⁷⁰

A viiharsarki földigénylő parasztság pontokba foglalta követeléseit és küldöttséget indított Debrecenbe a kormányhoz. A küldöttségek megbízását is a földigénylő bizottságok, nemzeti bizottságok, vagy a földmunkások szakszervezete kezdeményezte. Orosházán, 1945. február 28-án a földmunkások szakszervezetének küldöttértekezletén 10 pontba foglalták követeléseiket: a 100 kat. holdon felüli birtokok felosztását, a mezőgazdasági gépgyártás államosítását, traktorállomások szervezését, korszerű mezőgazdasági gépek gyártását követelték.⁷¹

A Délmagyarország is beszámolt a küldöttségek megbízásáról, — ezek útján juttatja el a parasztság követeléseit a kormányhoz, Debrecenbe.⁷²

Az MKP délmagyarországi titkársága köriratban szólította fel a parasztságot, hogy tartson gyűléseket, készítsen emlékiratokat és foglaljon állást a földreform sürgős végrehajtása mellett, s ezt küldöttség vigye Debrecenbe lovaskocsin. A küldöttség január 30-ig induljon el és képviselők vezessék.⁷³

Makón január 28-án rendezték a földigénylők nagygyűlését. Rendkívül lelkes, emelkedett hangulat alakult ki a gyűlésen. A szónokok kifejezték a parasztság elszánt-

⁶⁸ Idézi: Donáth Ferenc: Demokratikus földreform Magyarországon 1945—1947. Akadémiai Kiadó 1969, 66. old.

⁶⁹ Szirmai István: Megmozdult a tanyavilág. Délmagyarország, 1945. január 19.

⁷⁰ Néplap, 1945. február 22. Idézi: Szakács Sándor: Földosztás és agrárfejlődés a magyar népi demokráciában. Közgazdasági és Jogi Kiadó. 1964. 24. old.

⁷¹ Szakács Sándor: I. m. 22. old.

⁷² Délmagyarország 1945. január 19.

⁷³ Délmagyarország, 1945. január 21. Idézi: M. Somlyai Magda: Földreform 1945. Kossuth, 1965. 169. old.

ságát. „Történelmi váltópont ez, melyen egész jövőnk fordul meg” jelentette ki a gyűlés elnöke. „Nem alamizsnát, hanem földet osztunk — magunknak”. „A föld-reform nem pártpolitika, hiszen az egész dolgozó parasztság érdeke”, hogy megvalósuljon, — hangsúlyozta a Parasztpárt szónoka. A Kommunista Párt képviselője szerint a mezőgazdasági proletariátus nincs egyedül, sorközösséget vállalt vele az ipari proletariátus. Föld bőven van, jut mindenkinek.

A makói földmunkás szakszervezet elnöke arra a harcra emlékezett vissza, amelyet a szegényparasztság folytatott a földért. „Nem új ez a követelés, hanem évszázados pör ez.” Az uralkodó kormányzatok „földről beszéltek és háborút csináltak,” ... „a dolgozó népet egymás ellen uszították.” „1919-ben nagy hibánk volt, hogy nem valósítottuk meg teljesen a földreformot.” Határoztak a kormányhoz indítandó küldöttség ügyében, melyet Szabó János képviselő vezetett Debrecenbe. Ez a gyűlés kifejezte a szegényparasztság elszántságát és felkészültségét. Egyszerű, napszámos, nincstelen parasztok szavaiból is kiderül, hogy a parasztság felkészülve várta a nagy pillanatot, amikor birtokba veheti jogos „tulajdonát” — a földet, s ezért kész harcolni is, minden reformellenes, gátló tényező ellen. A reformtörvényért folyó harcnak ebben az időszakában alakult ki a földigénylők vezető gárdája, amely a reform végrehajtása idején vezetőszerpet töltött be a földigénylő bizottságok és más reform-szervek élén: A makói nagygyűlésen fellépő szónokok — Diós Sándor, Szabó János és mások — valamennyien a földreform vezetői lettek. A kibontakozó forradalmi harc szakértökké képezte a szegényparasztság vezetőit.

Csanád megyében februárban megérett a helyzet a földreformot előkészítő megyei bizottság megalakulására. A megyei nemzeti bizottság kezdeményezésére a pártok két-két tagot delegáltak az előkészítő bizottságba. Azt a feladatot kapta a bizottság, hogy vegye számba az igénylőket, valamint a kiosztandó földet és szervezze meg a helyi előkészítő munkát. Legyen kész terve a bizottságnak amikor megjelenik a kormányrendelet. A szegényparasztság már nem csak vágyakozott a föld után, hanem egyre határozottabban követelte azt és készült a reform végrehajtására. Nem elégedett meg a nemzetgyűlés és a kormány nyilatkozatával, hanem segítette is a kormánynak a sorsdöntő elhatározásban. Követelt, és kényszerítette a kormányt ígérete sürgős megvalósítására. Ezt mutatja a Szeged környéki falvak küldöttségének tárgyalása a miniszterelnökkel, aki Szegeden fogadta Sándorfalva, Röske, Pusztaszer, Kistelek, Tápé, Alsótanya megbízottait. Közölték a miniszterelnökkel, hogy „a falvak népe egységesen áll a kormány mögé, de a földreformot minél előbb valósítsák meg.” A földmunkás szakszervezet is hasonló kéréssel fordult a miniszterelnökhöz.

Dálnoki Miklós Béla biztosította a küldöttséget a kormány szilárd elhatározásáról, hogy rendeletet ad ki a reform végrehajtására. „A reformot az az alapelv határozza meg, hogy a föld azé legyen, aki azt megműveli.”⁷⁴

A miniszterelnök szegedi beszédében biztosította a parasztságot, hogy a kormány vállalta a földreform végrehajtását, amelyet a Magyar Nemzeti Függetlenségi Front elfogadott és javasolt a kormánynak. „A föld azé lesz, aki megműveli. A rendelet-

⁷⁴ Délmagyarország, 1945. február 21.

A küldöttség február 18-án jelent meg a miniszterelnöknél.

Közli: M. Somlyai Magda: Földreform 1945.

Rácz János: Csongrád megye felszabadulása és az élet megindulása 1944. szeptember — 1945. október. Válogatott dokumentumok Csongrád megye munkásmozgalmának történetéből, Szeged, 1970. 427. old.

tervezet kész, a földigénylők bevonásával készült és kormányrendelet formájában jelenik meg. A reform végrehajtása sürgős. Ez újabb honfoglalás lesz.”⁷⁵

A földreformban érdekelt paraszti rétegek valóban megértették a földreform jelentőségét. Mindenekelőtt egyéni boldogulásukat várták a radikális reformtól, de azt is tudták, hogy a reform sorsa szorosan összefügg a demokráciával. „A falvak és mezővárosok népét legégetőbben a földkérdés érinti. Tudják..., hogy a magyar demokrácia központi kulcskérdése a földkérdés, hogy mindaddig nincs és nem is lehet tartós demokrácia Magyarországon, míg a föld nem jut a földnélküliek tulajdonába, míg a föld nem azoké, akik megművelik.”⁷⁶

Az MKP nagy jelentőséget tulajdonított annak, hogy a megalakult földigénylő bizottságok azonnal munkához lássanak. Ez tovább sürgette a reform végrehajtását és megerősítette a parasztság bizalmát a demokrácia földreform ígérete iránt. A párt valóban csak a szegényparasztság aktív, forradalmi közreműködésével látta biztosítottnak a földreform sikerét, s ez az aktivitás a munkás-paraszt szövetséget is egyre szilárdabbá kovácsolta. Ezért fogalmazta a párt e korszak egyik jelszavát így: „Ha földet akarsz, alakítsd meg mindenütt a földigénylők bizottságait.”⁷⁷ A Viharsarok parasztsága helyesen értelmezte ezt a jelszót és sorra alakította a földigénylők bizottságát, illetve a földreform végrehajtását előkészítő bizottságokat. A Délmagyarország c. lap rendszeresen beszámolt a bizottságok munkájáról, segítette, biztatta és irányította az alakuló bizottságokat. „Készül a földreformról szóló törvényjavaslat. A falvak népe is készül a földreform végrehajtására. A Földigénylő Bizottságok már több helyen megalakultak, kész tervekkel várják a törvényt”. A Nemzeti Bizottságok, a földmunkás szervezetek, vagy a Kommunkista Párt a Nemzeti Paraszt Párt szervezeteinek kezdeményezésére alakultak meg a Földigénylő Bizottságok. Húsz-huszonöt igénylő küldött egy tagot a bizottságba. „A földreform megvalósítása csak széles és mély paraszti tömegek segítségével fog végbemenni.” „A falvak népe segíti a földosztást”. Ezután a lap részletesen ismerteti a földigénylő bizottságok feladatait: összeírják az igényjogosultakat és az elkobzandó földeket, elkészítik a felosztás tervét. Ismerteti az igényjogosultság megállapításának feltételeit, az igénybevétel és elkobzás lehetőségeit, a felosztási terv elkészítésének módját.⁷⁸

A törvényerejű rendelet megjelenése előtt a közigazgatás vezetői már szintén ismerték a végrehajtás feladatait. A Csongrád megyei alispán egyik feljegyzésén a következő sorok találhatók: „A földreform rendelet előtt meg kell alakítani a bizottságokat.” „A Községi Földigénylő Bizottság írja össze az igénylőket és a kiosztandó földet.” „A végrehajtás annyira sürgős, hogy 10 napon belül Pusztaszeren meg kell kezdeni a földosztást.” Majd leírta a Megyei Földbirtokrendező Tanács és a Tárgyaló Tanács összetételét, s az utóbbi alárendelt helyzetét.⁷⁹

A Viharsarok demokratikus erőinek reform előkészítő munkáját már ekkor megzavarta néhány, a nagybirtokrendszert védelmező elem. Az ellentábor nem nyíltan és nem egyértelműen a földreform ellen, hanem a gyökeres agrárátalakulást megalapozó, széles körű földreform, az agrárstruktúra radikális változása ellen foglalt állást. A Weiss-család birtokán az a hír terjedt el, hogy vissza jönnek a báróék,

⁷⁵ Délmagyarország, 1945. február 20.

⁷⁶ Felszabadulás, 226. A Viharsarok parasztságának küldöttei követelik a földosztást 1945. február 4.

⁷⁷ Szabadság, 1945. február 22. „Föld! Kenyér! Szabadság!”

⁷⁸ Délmagyarország, 1945. március 8.

Megjelent még: Munka, 1945. március 18.

⁷⁹ Csm. 2. sz. L. alispáni iratok, szám és dátum nélkül.

akik eddig is nagyon sok jót tettek a szegény népért. A csanádi püspöki uradalom intézője beadvánnyal fordult a főispánhoz: „a készülő földreform ne érintse az egyházi célvagyonokat.” Kioktatja a továbbiakban a demokráciát, mondván: „Nem lehet figyelmen kívül hagyni a nemzeti lét biztosításához szükséges etikai és gazdaságpolitikai szempontokat.”⁸⁰

A nemzeti lét biztosításához szükséges etikai és gazdaságpolitikai szempontokon — mint ezt a következő mondatokban leírja az intéző — azt érti, hogy a progresszív adó és a *túlzó napszámberék* mellett a termények árát is emeljék. Adóztassák meg jobban az ipart, a bankot és kisbirtokot. Mert e nélkül a nagybirtokot általános eladósodás fenyegeti és ez az „egészségtelen államkapitalizmus” „marxi” megvalósulását jelentené a mezőgazdaságban.

Ha mégis felosztanák a nagybirtokot, csak az arra érdemeseknek adjanak belőle — fejezi be levelét a püspöki uradalom intézője. A főiskolai tanár uradalmi intéző elfelejtkezett volna arról, hogy kapitalista Magyarországon a kisbirtok közterhe magasabb volt mint a nagybirtoké? S ha a demokratikus Magyarországon csökken a kisbirtok terhe, a nagybirtok felosztása még akkor sem jelent adókiecséslést. Nem vette komolyan a forradalmi demokratikus Magyarország földreform-tervezetét és a dolgozó tömegek elszántságát annak megvalósítására. Azt hitte, hogy papi agitációval meggyőzheti a főispánt a nagybirtok szükségességéről és legalább az egyházi célvagyon megmentheti a főispáni segédlettel. Az egyik Békés megyei nagybirtokon azt híresztelték, hogy az angol tulajdonos birtoka a szövetséges erők védelme alatt áll, tehát nem lehet felosztani. Ebben a községben a nincstelenek között gyorsan terjedő hír hatására olyan vélemény kezdett kialakulni, hogy „úri huncutság ez a földreformigéret”.

A reakció reformellenes mozgolódása készítette a szentesi földmunkásgyűlést is olyan határozatra, amely a reakció elleni harc fokozását szükségesnek tartotta. Egyben sürgette a kormányt, hogy április elsején kezdje a földosztást.

Rákosi Mátyás szegedi beszédében utalt arra, hogy helyzetünk hasonlít a 97 évvel ezelőtt lejátszódott eseményekre, mert „a főellenség a német és a reakció, ma is.” „A főkérdés, hogy a paraszt megkapja-e a földet.” „Sikerül-e demokratikus, szabad alapon újjáépíteni az országot.”⁸¹

Mintegy válaszolva a feltett kérdésre Rákosi kijelentette: „Az új rend, amelyet teremtünk, átadja a földet a parasztnak.”⁸² A szegényparasztság látva a reakció miesterkedéseit egyre határozottabban lépett fel követelésével. A földmunkás szakszervezet orosházi gyűlésén — a szentesi földmunkásokhoz hasonlóan — már nem csak a földosztást követelték, hanem a reform és a föld megvédését is. A szegedi parasztfiatalok gyűlésén — 1945. február végén — a Nemzeti Parasztpárt földreform tervezetének október 1-ig történő végrehajtását követelték.

Kószó András földmunkás így nyilatkozott: „Nem alamizsnaként kell a föld. A tisztességes árát megfizetjük érte. A földdel együtt azonban jogaink és szabadságunk is kell.”⁸³

A földreform ügye minden gáncsoskodás ellenére haladt előre a maga útján. Márciusban meggyorsult a földreform bizottságok, illetve a földigénylő bizottságok

⁸⁰ Csm. 1. sz, L. Csanád m. főispánja, 1946—404/1945. Közli: M. Somlyai Magda: Földreform 1945. Kossuth. 1965. 171. old.

⁸¹ Szegedi Szabad Szó 1945. I. évf. 1. sz. Rákosi Mátyás 1945. március 15-i beszédéből.

⁸² Rákosi M. beszéde Szegeden, 1945. március 15. Délmagyarország, 1945. március 17.

⁸³ Szegedi Szabad Szó I. évf. 1. sz. 1945. március 18.

megalakulása. „Amint a pártok állást foglaltak a reform mellett, a nép már megkezdte előkészíteni a végrehajtást.”⁸⁴

A földreformmal összefüggött a demokratikus hadsereg megszervezése is. Az Ideiglenes Nemzeti Kormány elnökének és Honvédelmi Miniszterének toborzási felhívásában olvashatjuk: „Az önként jelentkezők, kik a harcban kitüntették magukat, a földbirtokreformnál elsősorban fognak földben, vagy más állami kedvezményben részesülni.”⁸⁵

A közlemény is elfogadta ezt a követelményt; minden erőt mozgósítani kell Magyarországnak, hogy „a Németország ellen viselt háború végső szakaszában méltó harcossá lehessen a szabadságszerető népek.”⁸⁶

Ugyanezt fejezte ki Rákosi Mátyás szentesi beszédében: a párt közvetlen feladata „a földreformért és a tavaszi vetésért folytatandó harc, — a fasiszmus elleni harcban való részvétel.”⁸⁷

A földreform és a Németország elleni harc összekapcsolását fejezte ki az MKP 1945. január 21-i körirata is. Ugyancsak ezt hangsúlyozta Dálnoki Miklós Béla a Szeged-környéki falvak küldöttsége előtt és a szegedi beszédében is. A Szeged-környéki falvak parasztsága és a szegedi üzemek munkássága kijelentette a miniszterelnök előtt, hogy küldenek katonát, felszerelést is gyártanak, de távolítsák el a tisztikarból a reakciós elemeket és külön gondoskodjanak a hadsereg szellemi és politikai neveléséről, és minél előbb valósítsák meg a földreformot.⁸⁸ A parasztságot tehát nem csak a „földéhség”, vagy a földszerzés vágya vezette, amikor fiait a demokratikus hadseregbe küldte. Az önként jelentkező azonban úgy érezte, hogy ezzel jogot nyert a földhöz, s nem családtagként, hanem önálló igénylőként előnyben részesül a földosztáskor. Ebben a reményben a parasztfiatalok jelentős száma jelentkezett a demokratikus hadseregbe, amely kezdetben egyet jelentett azzal, hogy a fasiszta Németország elleni harcra jelentkezett. A demokratikus hadsereg létrehozása, a németek elleni harc és a fegyverszüneti szerződésben kötött megállapodás végrehajtása összefonódott a földreformmal.

A Viharsarokban a reform-törvény megjelenése előtti időszakban létrejöttek azok a feltételek, amelyek a régi nagybirtokrendszer gyors felszámolásához, a reform végrehajtásához legszükségesebbek voltak. Nem egyedül a földigénylő bizottságok jelentették ezt a feltételt és nem is a bizottságok előkészítő munkája, bár ezeket a tényezőket nagy jelentőségükhöz méltóan kell értékelnünk. Rá kell mutatnunk azonban arra is, hogy a szegényparasztság nagy és elengedhetetlenül fontos harci tapasztalatra tett szert a reformért folyó küzdelemben. A bérletek formájában szétosztott gazdátlanul hagyott földek művelésével megérezte a földbirtoklás „ízét” és ezután nem volt hajlandó lemondani egy olyan reformról, amely tulajdonul juttatja neki a földet. Szembeszállt minden olyan törekvéssel, amely el akarta odázni a reformot.

⁸⁴ Erdei Ferenc: A földreform küszöbén. Szegedi Szabad Szó, I.évf. 1. sz. 1945. március 18.

⁸⁵ Magyar-Szovjet kapcsolatok, 1945—1948. Dokumentumok (A Magyar Népköztársaság Külügyminisztériuma és a Szovjetunió Külügyminisztériuma.)

⁸⁶ Magyar Alföld, 1945. február 27.

⁸⁷ Magyar Alföld, 1945. február 27.

⁸⁸ Délmagyarország 1945. február 21.

A földbirtok igénybevétele

Az igénybevétel kezdeményezői: a Községi Földigénylő Bizottságok

A nagybirtokrendszer megszüntetéséről és a földművesnép földhözjuttatásáról intézkedő rendelettervezetet a Földművelésügyi Minisztérium szövegezte meg a Kommunista Párt vezetőinek segítségével. Március 15-én a pártközi értekezlet, március 17-én pedig a minisztertanács fogadta el a rendelettervezetet. Még a pártok jobboldali vezetői sem tudtak semmi lényeges ellenvetést tenni a rendelettervezettel szemben. A rendelettervezet törvényerejű rendeletté emelkedett, s az Ideiglenes Nemzeti Kormány 600/1945. Me. sz. rendelete „a nagybirtokrendszer megszüntetéséről és a földművesnép földhöz juttatásáról” címen vonult be a népi demokratikus forradalom történetébe.

A rendelet célját egyszerű szavakkal, de világosan, mindenki számára érthetően fogalmazták meg: „A nagybirtokrendszer megszüntetésével valóra váltsa a magyar földművesnép évszázados álmát és birtokába adja ősi jussát, a földet.”⁸⁹ A rendelet kifejezésre juttatta, hogy a feudális nagybirtokrendszer megszüntetése biztosítja az ország demokratikus átalakulását és jövő fejlődését. A parasztság előtt megnyitja a politikai, társadalmi, gazdasági és szellemi felemelkedés útját. Végrehajtása nemzeti érdek és gazdasági szükségesség. A rendelet megvalósítása nyomán a magyar mezőgazdaság erős, egészséges kisbirtokokon fog nyugodni, melyek a birtokosok telegkönyvileg bejegyzett magántulajdonát képezik. „E rendelet végrehajtását a földművelésügyi miniszter irányítása és vezetése alatt az Országos Földbirtokrendező Tanács, a megyei földbirtokrendező tanácsok és a községi földigénylő bizottságok végzik.”⁹⁰ A rendelet szerint: „A községi földigénylő bizottságok feladata az igényjogosultak nyilvántartásba vétele, és a község határában levő elkobzás vagy megváltás alá kerülő földbirtok összeírása. Felosztási tervet készít és közreműködik a földbirtok felosztásában.”⁹¹ Ebben az értelemben a bizottságok valóban felkészültek a földosztásra.

A rendelet megjelenésekor a Viharsarokban már községenként volt egy olyan bizottság, amely, ha összetételét és létszámát tekintve nem is felelt meg az előírásoknak, de mindenképpen „magját” képezte az alaprendelet szerint megalakítandó községi földigénylő bizottságoknak. Köztisztviselőben álló 1919-es kommunisták, volt vöröskatonák, a demokratikus mozgalomban ismert dolgozó parasztok, földmunkások, a legtöbb esetben valamely demokratikus párt tagjaiként vettek részt az előkészítő bizottságokban.

A Nemzeti Bizottságok javaslatára, a földigénylők gyűlésén kapták megbízatásukat e bizottságok. Makón 1945. február 22-én alakult meg a földreformot előkészítő bizottság. A Nemzeti Bizottság ülésén a pártok 2—2 küldöttet javasoltak a bizottságba.⁹² A rendelet megjelenése után községi földigénylő bizottságokká egészültek ki. A földigénylők közvetlenül közfelkiáltással, vagy a nemzeti bizottságok, a pártok, a földmunkás szakszervezet javaslatára szavazással döntötték el, hogy

⁸⁹ Ideiglenes Nemzeti Kormány 600/1945. ME. sz. r. I. fej. Bevezető rendelkezések. Magyar Közlöny, 1945. március 18. 10. sz.

⁹⁰ 600/1945 Me. sz. r. I. fejezet. Bevezető rendelkezések. Magyar Közlöny, 1945. március 18. 10. sz.

⁹¹ Az Ideiglenes Nemzeti Kormány 600/1945. Me. sz. r. 48 § Magyar Közlöny 1945. március 18. 10. sz.

⁹² M. Somlyai Magda: Földreform 1945. Kossuth, 1965. 186. old.

a 28—30 tagú bizottságban kik vegyenek részt. Az ily módon kiegészült bizottságok nem nélkülözhatték az előkészítő munkában résztvevők tapasztalatait. A 600/1945. Me. sz. rendelet megjelenése után, március végére a földigénylő bizottságok megalakulása, vagy kiegészítése a legtöbb helységben megtörtént. Összetételüket még nem egyedül és kizárólag a pártok érdekeinek megfelelő, szigorúan egyenlő képviselői arányok határozták meg, hanem a földigénylők közvetlen ítélete, amely az egyenlő képviselő elvét gyakran módosította. Mindszinten a március 23-án alakult községi földigénylő bizottság tagjai közül 7 az MKP, 7 a NPP, 3 a SZDP, 3 FKgP és 10 a Földmunkás Szakszervezet küldötte volt.⁹³

A községi földigénylő bizottságok összetételére nézve azt az utasítást kapták a földművelésügyi miniszter megyei megbízottai, hogy a bizottság a földigénylők összességét képviselje, bírja a nép bizalmát. „Nem az a fontos, hogy a különböző politikai pártok arányosan nyerjenek képviselőt. Meg kell akadályozni, a párt vagy a klikkszellemet.” „Lépjének fel az ellen, hogy egyik, vagy másik párt a községi földigénylő bizottságokat és a földreform ügyét pártügynek tüntesse fel.”⁹⁴ A földigénylő bizottságokba a legöntudatosabb harcosokat kell választani — írja az idézett utasítás.

A földigénylő bizottságok megalakulását és működését részletesen szabályozta és tovább módosította az alaprendelet 1. számú végrehajtási utasítása. — Ez az utasítás március 31-én jelent meg — és előírta, hogy a földigénylő bizottságok összetétele tükrözze a földigénylők rétegződés szerinti megoszlását. „Törekedni kell arra, hogy a bizottságban a földigénylőknek különböző csoportjai (gazdasági cselédek, földmunkások, törpebirtokosok, nagy családú kisbirtokosok nős fiúgyermekei), számarányuknak megfelelően legyenek képviselve.”⁹⁵ A végrehajtási rendelet ezen a vidéken az előkészületi munkák állásához viszonyítva, későn jelent meg. A földigénylő bizottságok rendkívül rövid idő alatt megtanulták, hogy az alaprendelet szerint kiknek a birtokát lehet igénybevenni. Tapasztalataik alapján tudták, hogy ki a hazaáruló, nyilas, fasiszta, ki volt a Volksbund tagja, ki a háborús és népellenes bűnös, — kinek lehet a birtokát a rendelet 4—6 §-a alapján elkobozni. Ezek neveit azonnali felírták a birtokösszeírási ívre és az utolsó rovatba beírták az ítéletet: „hazaáruló” „fasiszta vezető”, „népellenes”, „németbarát”. Bár a rendelet 8. §-a előírta, hogy a községi földigénylő bizottságok előterjesztése után a megyei földbirtokrendező tanácsok állapítják meg, hogy a 4—6 § alapján kinek a földbirtokát kell elkobozni, a földigénylő bizottságok saját tapasztalatuk, illetve a földigénylők közvéleménye és a rendelet adta lehetőségek alapján hozott ítéletüket jogosnak és megcáfolhatatlannak vallották. Egyéb körülmények is gyors, határozott döntésre ösztönözték őket. „A Községi Földigénylő Bizottságok feladata megállapítani, hogy ... milyen birtokot kell elkobozni kártalanítás nélkül.” „Nincsenek kövte népbírói ítélethez, igazoló bizottsághoz”, hanem kizárólag saját belátásukra és jogérzetükre támaszkodva kimondhatják, hogy a községben kit tekintenek hazaárulónak, háborús vagy népellenes bűnösnek.⁹⁶ Ez világos beszéd volt és teljes mértékben megfelelt:

⁹³ Csm. 2. sz. L. Mindszent KFB iratai 232. Jegyzőkönyv 1945. március 23.

Hasonló példákat találunk más községi és városi KFB, alakuló üléséről készült jegyzőkönyvekben is. Csm. 2. sz. L. B-36/1-1945.

⁹⁴ 33 035/1945. április 4. Fm. sz. r. Irányelvek a földművelésügyi miniszter megyei és járási megbízottai számára. Csm. 2. sz. L. Nagymágocs, KFB iratai.

⁹⁵ 33 000/1945. FM. sz. r. (I. számú végrehajtási rendelet) II. fejezet, 5. §. Magyar Közlöny, 1945. III. 31. 14. sz.

⁹⁶ MKP Központi Vezetősége irányelvei a pártszervezetek számára a földreform végrehajtásával kapcsolatban (Debrecen, 1945. március 22.)

MKP—SZDP határozatai, 1944—1948. Kossuth 1947. 69. old.

a szegényparaszti vezetés alatt álló községi földigénylő bizottságok osztályszemléletének. S mielőtt a megyei földbirtokrendező testületek és hivatalok megalakultak volna, a földigénylő bizottságok az esetek többségében döntöttek.

Hazaárulónak minősítették a birtokát elhagyó, a felszabadító hadsereg elől elmenekült földtulajdonosokat. Az MKP irányelvei szerint a községi bizottságok „sokkal bátrabban és erélyesebben mondhatják ki, mint más állami szervek, hogy elmenekültek, a régi rendszer népellenes elemei, a reakció támaszai, a vitézek, stb. bűnösök, — a rendelet értelmében földjük tehát elkobzandó.”⁹⁷

Pontosan így értelmezték ezt a földigénylők és választott szerveik, a földigénylő bizottságok is. Jól tudták, hogy kik támogatták a német fasizmus politikai, gazdasági és katonai érdekeit a magyar nép rovására. Hiszen éppen a szegényparasztokat vezényelték a német és magyar fasizmus érdekében kénysTERMUNKÁRA, vagy éppen a „hadi érdekekre” hivatkozva kérték a birtokosok, hogy munkaszolgálatosokkal műveljék meg birtokukat. Tudták, hogy melyik birtokos, vagy gazdagparaszt tartott kapcsolatot a német megszállókkal.

Az Ideiglenes Nemzeti Kormány rendeletben meghatározta a háborús bűnös fogalmát. Ebben — többek között ez áll: „Háborús bűnös az is, aki a háború folytatására izgatott, — katonai alakulatnak erőszakhoz segítséget nyújtott, — német alakulatnak a magyarság érdekeit sértő adatokat szolgáltatott, — háborús hírverést folytatott.”⁹⁸ A birtokosok közül többen mielőtt elmenekültek a felszabadító csapatok elől, a cselédséget további „kirtásra” buzdították és „megígérték”, hogy hamarosan visszatérnek a győztes csapatokkal. Ez kimerítette a háború folytatására izgatás fogalmát. A magyarság érdekeit sértő tevékenységnek minősítették a német tisztekkel mulatozást, még akkor is, ha nem volt bizonyítható, hogy adatokat szolgáltatott a kollaboráns birtokos. Ismerték a „népnyúzó” gazdagparasztot, aki meg is botozta, vagy csendőrkézre adta a cselédjét, munkását, napszámását. Ismerték azokat a birtokosokat, akik nem adtak kocsit, hogy a cseléd orvoshoz vigye gyermekét. A népellenes fogalmát is részletesen leírta az idézett rendelet. „Népellenes büntetben bűnös: a joghatóságú közalkalmazott fasisztabarát hivatali működése.” „Népellenes vétségben bűnös: aki fasiszta, demokrácia ellenes pártban fejtett ki kevésbé jelentős, de még vezető jellegű tevékenységet, — népellenes intézkedések meghozatalát sürgette, vagy dicsérte, — kényszerű szűkség nélkül nép, vagy demokráciaellenes hírverés szolgálatába állott, — fenyegető magatartásával a fasisztaellenes vélemény nyilvánítását akadályozta”⁹⁹

A földigénylő bizottságok a tapasztalatok mellett, törvényes rendeletre támaszkodva is bebizonyították egy-egy birtokos népellenességét. Tények alapján került a birtokösszeíró ivre a rövid indoklás: „népellenes”, „hazaáruló” stb., hiszen abba a kis rovatba nem fért el egy olyan hosszú indoklás, amely a szegényparasztság kiszolgáltatottságát, keservét, nyomorúságát és az urak bűneit leírhatta volna. Ebben a sajátos, de lényegében igaz értelmezésben azonban már túlmént a földigénylő parasztság a rendelet-adta lehetőségeken. Túlmént a fő célon, a feudális eredetű nagybirtok elleni harc keretein. A reakció elleni és a földért folyó harc során azonnal szembe került a népellenesnek ítélt gazdagparasztsággal is. Az MKP Központi Vezetősége az idézett „irányelvekben” talán éppen a „viharsarki” tapasztalatok alapján figyelmeztette a pártszervezeteket, hogy „ne lőjenek túl a célon”. „A gazdagparaszt nem népellenes, mert rosszul bánt a béresével”, „ne kergessük a feudális reakció

⁹⁷ U. o.

⁹⁸ INK. 81-1945. Me. sz. r. a népbíráskodásról. 11 §. Magyar Közlöny, 1945. február 5. 3. sz.

⁹⁹ INK 81/1945. Me. sz. r. a népbíráskodásról. MK. 1945. február 3.

karjaiba.”¹⁰⁰ Ebben, a reakció elleni harc kérdésében és a reakciónak ítélt urak földbirtokának igénybevétele ügyében másként olvasta és értelmezte a földigénylő parasztság a földreformrendeletet, mint a széles osztályszövetség érdekei, s a koalíció pártjai kívánták.

Az igénybevételei javaslatok felülbírálata

Az 1945 március végén megalakult Megyei Földbirtokrendező Tanácsok, amelyek az Országos Földbirtokrendező Tanács megyei végrehajtó szervei voltak, fő feladatuk az országos rendelkezések „foganatosítását”, illetve a „végrehajtás ellenőrzését” „a földbirtokrendezés általános szempontjainak alkalmazását és védelmét” kapták. A földbirtokrendező szervek munkájának segítésére a földművelésügyi miniszter, a demokratikus pártok javaslatára, a pártok delegáltjaiból megyei és járási megbízottakat nevezett ki, akik közvetlenül a miniszter felügyelete alá tartoztak. Fő feladatuk a földreform gyors lebonyolításának segítése volt. Segíteniük kellett a megyei és községi szervek megalakítását. Gondoskodniuk kellett arról, hogy olyanok legyenek a Megyei Földbirtokrendező Tanácsban, akik feltétlen hívei a földreformnak és dolgoznak a gyors végrehajtásért. Politikailag érettek, demokratikus gondolkodásúak, s bírják a pártok bizalmát. E szervek hivatottak voltak a községi földigénylő bizottságok határozatainak felülvizsgálatára és jóváhagyására. Az I. számú végrehajtási rendelet a földigénylő bizottság hatáskörét a korábbiaknál árnyaltabban fogalmazta: „hatáskörébe tartozik: a község határában levő azon földbirtokok összeírása, amelyek elkobzás, vagy megváltás alá kerülnek, és állásfoglalás az elkobzás és a megváltás tekintetében.”¹⁰¹ Április elejére nyilvánvalóvá vált tehát, hogy a földigénylő bizottságok javaslata — és nem döntése — alapján a megyei szervek döntenek az igénybevételek ügyében. Ez azonban ekkor még nem vezetett konfliktushoz, mert a nagybirtokrendszer lebontása volt napirenden, a hazaárulók és népellenesek birtokának elkobzása továbbra is előtérben maradt, — még nem vált az igénylők között nyilvánvalóvá, hogy kevés a felosztható földbirtok, s nem elégíthető ki minden igény, — és végül azért sem, mert a jogos földigénylőket ideiglenesen a megyei szervek jóváhagyása nélkül birtokba juttatták a földigénylő bizottságok. A március végén alakult Megyei Földbirtokrendező Tanács és az ezután alakult Megyei Földhivatal csak utólag foglalkozhatott a földigénylő bizottságok előterjesztett javaslataival. Az értelmezésbeli különbségek tehát felszínre kerültek Békés, Csanád, Csongrád megyékben, de ekkor még áthidalhatók voltak. A végrehajtási rendelet már határozottabban, pontosabban fogalmazta a feladatokat, részletesebben leírta az egyes szervek hatáskörét. A végrehajtási rendeletbe foglalt hatáskör pedig kétségtelenül különbözik az MKP irányelveiben leírtaktól, de az alaprendeletnek is más értelmezést ad. Az MKP a községi földigénylő bizottságokat, — amelyekben a mezőgazdasági munkásságnak vezetőszerepet kellett biztosítani, — éretteknek tartotta a döntésre. Megvan a szükséges erélyük, rátermettségük, okosak, s a feladatuk megoldására alkalmasak.

Valóban, a földigénylő bizottságok rendkívül határozottan, „döntöttek”. „Döntéseiket” azonban felülvizsgálták, csak javaslatként vették figyelembe. Néhány példa: Szász Károly kiskirálysági birtokos elmenékölt 1944 őszén. Jóságait és vagyonát

¹⁰⁰ MKP KV irányelvei a pártszervezetek számára a földreform végrehajtásával kapcsolatban, Debrecen 1945. III. 22. MKP—SZDP határozatai 1944—1948. Kossuth, 1967.

¹⁰¹ 33 000-1945 FM. sz. r. a földreform végrehajtása tárgyában (I. sz. végrehajtási rendelet). MK. 1945. III. 31. 14. sz.

a cselédeknek adta, mondván, hogy „mentsék meg maguknak”. Amikor visszajött, a községi földigénylő bizottság ülésén írt jegyzőkönyv tanúsága szerint lemondott birtokáról is. Később visszavonta lemondását. A földigénylő bizottság ezután elkobzásra ítélte, mert népellenes, internálással fenyegette és „lekommunizálta” cselédekét. Nem fizette munkásait, járandóságait megcsorbította, szidta és tettelesen bántalmazta őket. Amint hazajött, akadályozta, hogy megműveljék a vetetlenül hagyott haszonbérletbe kiosztott földjét.¹⁰²

Elkobzásra ítélte a Csanádpalotai Községi Földigénylő Bizottság Blaskovics Péter földbirtokát és vagyonát. „Háborús és népellenes bűnös”, — szölte az indoklás.¹⁰³ Elkobzásra javasolták Hódmezővásárhelyen a volt tiszti főügyész birtokát, aki „mindig lelkes és kitartó híve volt a háborús kormánynak, minden ténykedésével ezt a célt szolgálta.” A szállítási vállalkozóét ugyancsak, mert turulista volt és ingatlanát háborús nyereségből 1939. szeptember 1 után vásárolta. Ugyancsak elkobzásra ítélték annak a nemzetvédelmi keresztes birtokosnak földtulajdonát, aki „hűségesen támogatta és végrehajtotta a múlt rezsím népellenes rendelkezéseit.” Aki elmene-kült, Németországba települt, turulista volt, — elkobozták földjét.¹⁰⁴

A bizottságok külön figyelembe vették, hogy az elkobzásra javasolt birtok tulajdonosa földműves foglalkozású-e, saját maga gazdálkodott-e, vagy mással művelte földjét. A népellenség, a háborús bűnös, a fasisztákra jellemző tevékenység mellett ezzel is indokolták a birtok igénybevételét.

Az igénybevétel egyéb formái szintén megkövetelték a körültekintő, megfontolt, de gyors döntést, valamint a törvényes rendeletek ismeretét és betartását. A törvényerejűrendelet előírásai világosak: az 1000 kat. hold alatti nagybirtokot 100 kat. holdig, az ezen felülieket teljes egészében igénybe kell venni. Ha azonban valamely községben az igénylők számához képest kevés a felosztható föld, az Országos Földbirtokrendező Tanács elrendelhetette az egész birtok igénybevételét.¹⁰⁵ A földigénylő bizottságok a törvényes előírásoknak megfelelően jártak el. Mégis néhány birtokos ki akarta játszani a reformrendeletet. Csongrád megyében Szeged város birtokával együtt hét nagyobb földterület került felosztásra: őgróf Pallavicini Alfonz, gr. Berchtold Lipótné és Zsigmond, gr. Károlyi Viktor és István, br. Weiss Manfréd örökösei (Mauthner Alfrédné, br. Weiss Alfonz, dr. Chorin Ferencné, dr. Kornfeld Mórincné, br. Weiss Edit) és Nagyiváni Fekete Béláné birtokai. A községi földigénylő bizottságok teljes egészében igénybe vették ezeket a nagybirtokokat. Döntésüknek azonban nem tudtak hiánytalanul érvényt szerezni. Minden birtokos fellebbezett. A Weiss család tagjai — jogi képviselőjük útján — különálló tulajdonosként 100—100 kat. hold föld visszaadását és a Mauthner-féle kísérleti telep és laboratórium meghagyását követelték. Nagyiváni Fekete egészen 1950-ig állandóan fellebbezett, minden földjét és felszerelését visszakövetelte. Bechtold grófék az egész határozat hatályon kívül helyezését kérték. A bizottságok a fellebbezésektől függetlenül teljesítették legfontosabb feladatukat, — minden nagybirtokot igénybe vettek.

A Csanád, Csongrád és Békés megyei nagybirtokok esetei csak megerősítik azt a tényt, hogy a nagybirtokosok minden lehetséges módon tiltakoztak az igénybevétel ellen. A Návayak, a vitéz Purglyak azonnal bizonygatták, hogy a birtok többtulajdonosé, Wooster Frankné jogi képviselője a Szövetséges Ellenőrző Bizottsághoz

¹⁰² Csm. 2. sz. L. Kiskirályság, KFB. VII. K. 2/1945.

¹⁰³ Csm. 1. sz. L. Csanádpalotai KFB. iratai.

¹⁰⁴ Csm. 2. sz. L. XXI. k. 1/1945.

¹⁰⁵ 600/1945. Me. sz.r. 10, 11, 12. §. A R. 17 §-a szerint ebből kivételt képeznek az egyházi, községi és bizonyos feltételekkel az alapítványi birtokok MK. 1945. III. 18, 10. sz.

fordult, s mint angol állampolgár birtoka védelmét követelte. Ebben a kérdésben is az MKP Központi Vezetőségének irányelvei bizonyultak helyesnek: a „gyors cselekvés, a befejezett tények döntenek el a földreform sorsát. A földigénylő bizottságok határozottan és gyorsan intézkedjenek. Döntéseiket terjesszék a megyei Földbirtokrendező Tanácsok elé. A Tanács „3 napon belül köteles jóváhagyni.” „Az a fontos, hogy a parasztság gyorsan kerüljön birtokba.” „A hibákat később ki lehet javítani”, de „a fellebbező birtokon kívül fellebbezzem.”¹⁰⁶ Minden késlekedés a földreform végrehajtását veszélyeztette. A nagybirtokos osztály minden eszközzel menteni akarta birtokát. Legalább 100 kat. holdnyi területen, de birtokban akart maradni. Másrészt, a fellebbezéssel időt akart nyerni.

A bürokrácia is veszélyes ellenfele volt a földreformnak. S ez már a végrehajtás kezdetén jelentkezett. A nagybirtokost képviselő ügyvédek legtöbbjén éppen a jogi és adminisztrációs formákhoz kötődött. A földbirtokrendező szervek is gyakran utasították vissza adminisztrációs okok miatt a földigénylő bizottságok előterjesztett javaslatát. Ez az idővesztés szintén a reform ellen hatott, s növelte az igénylők bizonytalanságát.

A kisebb úri birtokok igénybevétele még több nehézségbe ütközött. Minden úri birtokos szerette volna bebizonyítani, hogy ő parasztszármazású és gazdálkodik, vagy birtokán él, — tehát nem 100, hanem 200 kat. hold föld jár neki. Néhány cseléddel igazoltatták állításukat. Bizonygatták, hogy már régen nem folytatják hivatali, katonatiszti, ügyvédi pályájukat, s csak a gazdálkodással foglalkoznak. Emberségükre szociális érzésükre hivatkoztak és elvárták volna, hogy cselédek, munkásaik ne fogadják el a földet. Beretzk Zoltánné birtokos olyan cseléd aláírását is kérte igazolásul akinek 9 hónapra 850 kg. búzát, 400 kg árpát, 7 q csöves kukoricát, 16 kg sót, 16 kg szalonnát fizetett. Szerződésbe foglalta, hogy „Köteles a gazdaságban hűségesen és szorgalmasan elvégezni minden munkát. A munkában válogatnia nem szabad. Jó magaviseletet tanúsítani és a felügyelő személyzettel szemben engedelmeskedni köteles. Neje 26 napot tartozik házimunkán dolgozni, melyért 6 kg búzát kap. Meszelnin ingyen köteles.”¹⁰⁷ Ugyanez a birtokos, amikor elmenekült kényszerítette cselédeit, hogy segítsék őt, mert menekülésével az oroszok előnyomlását akadályozza, aki pedig nem támogatja, az takarodjon. Megértést és támogatást kért a földreform során. Embertelen dolognak tartotta, hogy csak 100 kat. holdat hagynak neki és nem 200 kat. holdat.

Ugyanúgy megértést és támogatást kért Meszes Pál birtokos, aki letépte a bérsről a ruhát és úgy verte meg.

Más úri birtokos letagadta a felsőbb szervek előtt, hogy szántóföldjén kívül 20 kat. hold szőlője is van. Olyan 110 kat. holdas úri birtokos is fellebbezett és tiltakozott 10 kat. hold földje igénybevétele ellen, aki gettó-őr volt és néhány fasiszta szervezetnek tagja. Földjének egy részét a háború alatt szerezte.

Volt horthysta katonatisztek, hadbírók, tisztviselők, orvosok, ügyvédek, gyógyszerészek, akik nem is olyan régen még tagadták paraszti származásukat, most ezt bizonygatták, sőt közülük sokan dolgozó paraszti voltak is. Ez a sok fellebbezés természetesen lekötötte a földbirtokrendező szervek minden idejét. Egyre hosszabb ideig késett a határozathozatal. Ez hátráltatta a földigénylő bizottságok munkáját is, mert gyakran újabb kivizsgálás rendeltetett el, s hosszadalmas bizonyító eljárás

¹⁰⁶ MKP KV. irányelvei a pártszervezetek számára a földreform végrehajtásával kapcsolatban. MKP—SZDP határozatai 1944—1948, Kossuth, 1967.

¹⁰⁷ Csm. 2. sz. L. Kiskirályság KFB iratai. VII. k. 3/1945.

miatt késett a földosztás, vetetlenül álltak a földek, az igénylők bizalma ingadozott attól függően, hogy milyen híreket hallottak a földigénylő bizottságtól, vagy éppen azoktól, akik a reform ellen dolgoztak.

Az egyházi nagybirtok igénybevétele elsősorban a római katolikus egyház püspöklelei birtokát érintette. A községi földigénylő bizottság meghívta ülésére a püspök képviselőjét. Az igénybevételt elhatározta a bizottság, valamint 100 kat. hold visszajuttatását is. Mécs József számtartó még arra sem volt hajlandó válaszolni, hogy „melyik területről szándékozik megtartani azt a 100 kat. holdat, amelyet a bizottság részére visszajuttatni szándékozik.”¹⁰⁸ A püspök ezután írásban kérte, hogy a birtok igénybevételéről hozott határozatot küldjék meg neki, s egyben kérését is előadta: „bizonyos kulturális célok, főleg kegyúri terhek biztosítását kérem.” Ezen kívül a főispántól — akinek az előbbi levelet is megküldte 32 vagon fa mentesítését és elszállításának engedélyezését kérte.¹⁰⁹

A püspök legegyszerűbb és a törvényerejű rendeletben előírt kötelezettségének sem tett eleget, — nem küldte meg a KFB-nek a birtokösszeírási ívet. A Megyei Földbirtokrendező Tanács határozottan lépett fel az ügyben. „Felhívja a Tanács a kérelmezőt, hogy 3 napon belül jogkövetkezmények terhével tegyen eleget a 33000/1945 FM sz. rendelet 24. §-ának”, „...,a megváltás alá kerülő ingatlan adatait jelentse be.”

A Tanács határozatot sem hozhatott addig, míg a birtokösszeírási ívet és az ennek alapján elkészített felhasználási tervet a földigénylő bizottság jóváhagyása végett fel nem terjesztette. Ennek ellenére utasították a községi földigénylő bizottságot, hogy ne akadályozza az uralmat a fa elszállításában.¹¹⁰ Majd júliusban nyilatkozott a püspök és olyan helyen akarta kijelölni a 100 kat. holdat, ahol, már korábban is kishaszonbérlok gazdálkodtak. Ezek pedig tulajdonul igényelték bérletüket. A Szegedi Tárgyaló Tanács határozata: „a természetes személyek igényjogsultsága megelőzi a jogi személyeket.” A kishaszonbérlo a törvény értelmében egyéb területeken is előnyben részesült, ha jogos földigénylő volt és az ingatlanon már 1944-ben is gazdálkodott.¹¹¹ A püspök nem véletlenül kérte birtokát ezen a területen, — így ha kérését teljesítik, szembeállította volna a földigénylőkkel a földbirtokrendező szerveket. A rendelet már egyébként is kivételt tett az egyházi nagybirtokkal, mert 1000 kat. holdon felüli birtok esetén is meghagyott 100 kat. holdat.¹¹² A püspöki hivatal ezt nem méltányolta, hanem még erőteljesebb támadásba kezdett.

Az illetékes földigénylő bizottság igénybe vette többek között a Csanádi székeskáptalan 448 kat. hold földjét is. Ez ellen előbb dr. Becker Vendel dékánkanonok fellebbezett: „a káptalan elveszti fenntartó alapját” — írta levelében, majd a püspök vette kézbe az ügyet. Kétségbevonta a döntés jogosságát.¹¹³

¹⁰⁸ Csm. 1. sz. L. Püspöklele, KFB K/2.

Közli: Válogatott dokumentumok Csongrád megye munkásmozgalmának történetéből. Csongrád megye felszabadulása és az élet megindulása 1944 szeptember — 1945. október., Szeged, 1970. Szerkesztette és a bevezető tanulmányt írta: Rác János. (Továbbiakban: Válogatott dokumentumok Csongrád m....)

¹⁰⁹ Csm. 1. sz. L. 8199/1945., 699/1945 Csanád megyei Földhivatal iratai.

¹¹⁰ Csm. 1. sz. L. 321/1945. Csanád m. FT, iratai.

¹¹¹ INK 600/1945. Me. sz. r. 36. §. utolsó bekezdés. MK 1945. III. 18. 10. sz.

¹¹² 33 000/1945 FM. sz. r. A földreform végrehajtása tárgyában 23. §. Magyar Közlöny, 1945. III. 31. 14. sz.

¹¹³ A 600/1945. Me. sz. r. 50. §.: „Amennyiben az elkobzott, vagy megváltott földbirtok egy része kegyúri jog alapján vagy mint egyházi birtok egyházi célokat szolgál, úgy erre a célra az illetékes egyházi főhatóság földingatlant igényelhet.” MK. 1945. III. 18. 10. sz.

A földigénylő bizottság meghagyott az érintett négy kanonok számára 100 kat. holdat, de a püspök szerint „100 kat. hold földingatlan jövedelméből négy kanonok állásának és rangjának megfelelően nem lehet megélni.”¹¹⁴

A Tárgyaló Tanács a panaszt azzal utasította el, hogy a rendelkezésre álló földterület az igényjogosultak számára kevés. Ezen a válaszon háborodott fel legjobban a püspök. „De hol van az egész ország területén elegendő föld az igénylők számára?” „Az osztó igazsággal össze nem egyeztethető sem a Szegedi Földigénylő Bizottság, sem a Szegedi Tárgyaló Tanács eljárása. Elveszi a földet és azt ugyanazoknak a kishaszonbérloknak adja.” „Ehhez hasonló eljárás sehol az országban nem történt. De itt úgy látszik nem a törvény, hanem a gyűlölködés szelleme volt az irányadó.”¹¹⁵ A gyűlölködés valójában a fellebbezés hangjából érezhető. A földigénylő bizottság a földínség ellenére is messzemenően figyelembe vette a törvényerőjű rendelet humánus döntését. Négy kanonoknak 100 kat. holdat hagyott. Holott a szeged környéki földigénylőknek juttatható földterület nagyságát többször csökkenteni kellett, mégsem jutott a jogos igénylők mindegyikének. Az osztó igazságot nem a törvény szellemében, de még csak nem is a biblia szerint, hanem a nagybirtokos r. kat. egyház gyakorlata szerint értelmezte a főpásztor.

Vitéz Bokor Zoltán százados, háborús bűnös, akit életfogytiglani kényszermunkára és vagyonelkobzásra ítélték, 72 kat. hold szántóját és 20 kat. hold szőlőjét bátyja segítségével fegyveresekkel őriztette. Titkos fegyverraktárak voltak, s míg le nem tartóztatták az egész összeesküvő társaságot, megakadályozták, hogy a földigénylők a birtokra lépjenek. Ezután családja fellebbezett az eljárás ellen és egész sor védőtanút felsorakoztatott. Birtokosok és kereskedők védték írásbeli vallomással: „mint borkereskedő készséggel igazolom, hogy V. Bokor Zoltán bortermelőt évtizedek óta ismerem, vele állandó, kellemes üzleti összeköttetésben állottam.” „Soha nem tapasztaltam, hogy szélsőséges magatartást tanúsított.” „Rokonaimnak és ismerőseimnek, — akiket gettóba zártak, bátorítást nyújtott.” „A Tisza kávéházba járt, s a destruktívnak tartottak asztaltársaságához ült.” A nagy magyar „hazafi”, akinek — a tanúk vallomása szerint — magatartását izzó, hazafias magyar érzés irányította, közben 4 embert agyonlövetett, most pedig „érdemeire tekintettel” perrelt vissza birtokát.¹¹⁶

Vitéz Purgly Emil már több fronton nyitott támadást a földreform megakadályozására. Elsősorban azt bizonygatta, hogy vitézi nagybirtoka nem is az övé, hanem a fiaié. Mivel ők mindhárman paraszti származásúak 200—200 kat. hold földmelletti őket. Ezért Purgly Lajosnak a Nógrád megyei birtokából adják ki a 200 kat. hold járandóságot és legyen az övé a birtokon levő szeszgyár is. Purgly Emil Gyomán kapja a 200 kat. holdat, de a Battonyán levő vitézi telkéből kapjon ugyancsak 200 kat. holdat, és János fia — aki szintén vitéz és paraszt — ugyancsak itt kapja meg a járandóságát. Purgly Emilné a Vas megyei birtokából kéri a parasztbirtokosnak járó részt. A többi birtokból Purgly Emilia (Hessensteinné) és Purgly Mária (Magyary Kossáné) szintén parasztbirtokosként részesedjen. Ekkor „eszmélt fel” Purgly Emil volt földművelésügyi miniszter, felsőházi tag és főispán, hogy ő nemzeti ellenálló, hiszen ellenezte a fasizmust, sőt németellenes, a németek egy ideig fogva tartották. Ezért neki külön jár még 300 kat. hold.¹¹⁷

¹¹⁴ Csm. I. sz. L. Kistelek KFB iratai, 2747/46.

¹¹⁵ U. o.

¹¹⁶ Csm. I. sz. L. Csanád m. FT. 43170/1949.

¹¹⁷ Csm. I. sz. L. Csanád MFH. 576/1945. és 4777/1949.

Közl.: Válogatott dokumentumok Csongrád m... Szeged, 1970. 495. old.

1949. augusztus 18-ig állandóan fellebbeztek Purglyék különböző fórumokon, hogy az atya „végakarata” szerint kapja meg minden vitéz parasztbirtokos Purgly a 200—200 kat. holdat. Végül 1949-ben összes birtokukat elkobozták. Addig azonban akadályozták a földhözjuttatottak békés termelőmunkáját, holott beadványaikkban arra hívatkoztak, hogy mindig az ország termelését tartották szem előtt.

Dicskei vitéz Komáromi Ede birtokát elkobozta a szegvári földigénylő bizottság. Fellebbezése után az Országos Földbirtokrendező Tanács a birtok 100 kat. holdon felüli részét megváltásra ítélte. A földigénylő bizottság közben kiosztotta az igénybevett földet és újabb adatok birtokában fellebbezett a döntés ellen. Komáromi a „Magyar Megújulás Pártjának” megyei vezetője volt, ezt a földigénylő bizottság dokumentumokkal igazolta.¹¹⁸

A községi földigénylő bizottság 15 dokumentuma ellenére, amelyek bizonyították Komáromy fasiszta múltját: azt, hogy megyei vezető volt és funkcionált is, mert jelentéseket kapott, táviratokat küldött, megjelent Imrédynél, s az egész fasiszta sajtó Komáromyt mint izzó „magyarságú” fáradhatatlan harcost mutatta be — az országos tanács mentesítette birtokát az elkobzás alól.¹¹⁹

A fellebbezés 1949-ig folyt, míg végül az UFOSZ újrafelvételi kérelmére az OFT elkobzásra ítélte Komáromy birtokát.¹²⁰

Hasonló bizonyító eljárást kellett folytatniuk a községi földigénylő bizottságoknak más birtokosok esetében, s ezek az esetek késleltették a reform végrehajtását. Az elkobzás útján igénybevett birtokok rendkívül bonyolult vitákra, fellebbezésekre adtak okot. Gyakori eset, hogy a földigénylő bizottságok ösztönösen, vagy hiányos bizonyítékok, vallomások alapján, de helyesen ítélték és következetesen küzdöttek a határozat végrehajtásáért, míg a megyei és országos szervek csak a tökéletes, minden kétséget kizáróan bizonyított ügyekben döntöttek az elkobzás mellett. A törvényesség ürügyén a felsőbb földbirtokrendező szervek elutasították még az olyan

¹¹⁸ „Vitéz Imrédy Béla kinevezte Csongrád vármegye megyei pártvezetőjét.” „A párt országos vezetője a szegedi szervezet régi tagját dicskei Komáromy Ede szegvári földbirtokost nevezte ki Csongrád vármegye pártvezetőjévé.” „Régi jobboldali ember és a Magyar Megújulás Pártjának megalakulásától tagja.”

Csm. 2. sz. L. 9825/1949 (másolat)

² Komáromy távirata Imrédynek:

„Vitéz Imrédy Béla nemzeti úrnak, Budapest Teréz körút 24/a.”

„A Magyar Megújulás Pártja Csongrád vármegyei és szentesi szervezete a mai napon megalakult. A megalakulás alkalmával rendíthetetlen bizalommal és bajtársi ragaszkodással sorakozunk Nemzeti úr mellé, hogy felajánljuk szolgálatainkat a jövő építéséhez. Komáromy Ede megyei pártvezető Csm. 2. sz. L. 9825/1949 (másolat)

Ilyen táviratot küldött még vitéz Jarosznak, dr. Magyary Kossának, vitéz Rátz Jenőnek.

³ Vitéz Fekete Imre gazdálkodó jelentésében leírta Komáromynak, hogy milyen szorgalmasan szervezi ő a pártjába a parasztokat, de a földmunkásokat is.

Csm. 2. sz. L. 198/1946. Szegvári KFB iratai.

⁴ A KFB ezen kívül még sok dokumentumot felsorakoztatott Komáromyval szemben. Komáromy a bizonyítékok ellenére tagadott és fellebbezésében így érvelt:

1. „A megyei tanács határozata téves és sérelmes”.

2. „A Magyar Megújulás Pártjának és egyetlen politikai pártunk sem voltam soha tagja.”

3. „Távol tartottam magam az összes fasiszta jellegű pártoktól.” Mintegy cáfolva az eddigi érveit így folytatta:

4. „Internálási végzéssel kényszerítették rá, hogy elvállaljam” a megyei titkárságot.”

5. „A Csongrád megyei Földbirtokrendező Tanács határozatát dr. Berend József volt szentesi rabbi bejelentésére alapítja.”

6. „Németellenes vagyok”, ezt bizonyítja, hogy „a magyar tulajdont képező katonai felszerelést is visszahoztam a németek kezéből.”

¹¹⁹ Csm. 2. sz. L. OFT 28537/1945.

¹²⁰ Csm. 2, sz. L. 484 743/1949.

határozatokat is, amelyekben világosan látszik az elkobzás jogos volta. Például: Dr. N. M. makói orvos 1937-ben belépett a „Magyar Nemzeti Szocialista Pártba”, a nyilas főispán barátja és besúgója volt. Egész tisztí orvosi tevékenysége is összhangban volt nyilas voltával. Kallos Lajos kommunista politikai foglyot súlyos betegséggel kórházba utalta. A rendőrség azonban figyelmen kívül hagyta orvosi véleményét, s ő ennek ellenére eltúrte azt a brutális, embertelen eljárást, hogy Kallóst kirakják a kórházból, s nem tett jelentést felettes hatóságainak az ügyben. Dr. N.M. rendelte el, hogy deportálás előtt a zsidó lányokat és asszonyokat a zsidó templom oltárán embertelenül brutális módon, nemi vizsgálatnak vessék alá idegenek — nyilasok — jelenlétében a higiénia minimális követelményeinek betartása nélkül, az orvosi eskü és orvosi etika előírásait megszegve. Önként jelentkező fogorvosok végezték ezeket az embertelen vizsgálatokat, s ő (N. M.) személyesen ellenőrizte a végrehajtást. A Megyei Földbirtokrendező Tanács jóváhagyta N. M. és felesége földjének elkobzását. Az Országos Tanács azonban mentesítette azzal az indokkal, hogy 1940. január 1-én nem volt a nyilasok névsorában, — Kallós kórházba szállítását a rendőrség akadályozta meg nem ő, és 1944. június 15-én a polgármester utasítására végezték a „vizsgálatot, ő csak ellenőrizte.”¹²¹ 1947 végéig tartott a huzavona Blaskovich Péter 4000 kat. holdas birtokának elkobzása ügyében. A tanúk vallomása szerint a földesúr karhatalommal vitette birtokára a munkásokat. 1944-ben a csendőrök 100 aratómunkást hajtottak birtokára. A csendőrökkel verette a munkásait, s közülük többet internáltatott mert a bérüket követelték. Az aratóknak 12 napig nem volt kenyerük, mert nem mérte ki a járandóságukat. Gyűlölte a munkásokat, piszok disznóknak nevezte őket. 1944 második felében senkinek sem mérte ki a bérét. A Csanád megyei Földbirtokrendező Tanács jóváhagyásával 1945. április 4-én elkobozták a birtokát. A fellebbezések sorával azonban 1947 végéig akadályozta az elkobzási eljárás befejezését.¹²² Nagyiváni Fekete Bélának és feleségének 3000 kat. holdas birtoka Csongrádon, illetve a Bács megyei szomszédos községben, Gátéron terült el. A földigénylő bizottság egy birtoknak tekintette és igénybevette. Nagyiváni fellebbezésében a birtok nagyságát is letagadta és két tulajdonnak állította be. A megyei szervek 20 kat. hold szőlőt hagytak vissza a volt tulajdonosnak. A földigénylő bizottság az Országos Tanácshoz fordult, s így indokolt: 1000 kat. holdon felüli birtok ez, minden föld igénybevehető, egy birtok ez, 3000 kat. holdas úri birtok, miért hagyjunk vissza neki 20 kat. hold szőlőt? Ezen felül még 2500 kat. holdért kárpótlast is kap, elhagyott birtok és teljesen ki van osztva, a Megyei Tanács mégis kesztyűs kézzel nyúl hozzá. A községi Földigénylő Bizottság és bizonyítéka nem elég megbízható? „Mi kilincseljünk eskütételes tanúk után?” „Földigénylő Bizottság vagyunk mi, nem rendőrhatalóság!”¹²³

Későbbi fellebbezésükben azt is hozzátették a KFB tagjai: „a Tanács volt az, aki legjobban sürgette, hogy miért nincsenek azok a földek kiosztva amit egyszer a Tanács jóváhagyott, de kötelezett bennünket szigorúan arra is, hogy minden 1000 holdas nagybirtokot az utolsó négyzetöglig ki kell osztani.”¹²⁴ A tulajdonos végül összes felszerelését, állatállományát, 1942—1944 évi termését követelte vissza. Az 1950-ig tartó fellebbezések és bizonytalanság elkerülhető lett volna, ha az Orszá-

¹²¹ Csm. 1. sz. L. 607/1945. MFT iratai, 32 631/1946 OFT határozata.

¹²² Csm. 1. sz. L. 49 160/1944. Csanád megyei FH iratai.

¹²³ Csm. 2. sz. L. 15/1945 Csongrád megyei FH iratai, Csongrádi KFB fellebbezése, 1945. május 23.

KFB elnöke és a demokratikus pártok vezetőinek aláírásával.

¹²⁴ Csm. 2. sz. L. II. k. 7/1945. Csm. FT. iratai.

gos, a megyei és a községi földbirtokrendező szervek megközelítőleg helyesen értelmezik a rendeletet és helyesen alkalmazzák azt. A felsőbb szerveknek meg kellett volna állapítani az Országos Földbirtokrendező Tanács 33. számú elvi határozata alapján, hogy az ingatlan együttes gazdasági kezelés és irányítás alatt állt, egy birtok, amelyet az 1000 kat. holdon felüli nagybirtokra vonatkozó rendelkezés alapján kell igénybe venni.¹²⁵

Az igénybevételi eljárás során a községi földigénylő bizottságok számára nagy feladatot jelentett a háború idején szerzett birtokok igénybevétele. A reformrendelet alapján igénybe kellett venni mindazon, az 1939. szeptember 1. napja után adásvételi jogügylettel szerzett birtokok 5 kat. holdon felüli részét, amelyeknek szerzője nem élethivatásszerűen foglalkozott földműveléssel, vagy ingatlanszerzése nem létfenntartását szolgálta.¹²⁶

A földigénylő bizottságnak bizonyítani kellett, hogy tényleg 1939. szeptember 1. után szerezték, továbbá azt is, hogy háborús nyereségből és nem valamely ingatlan eladásából szerzett pénzből vásárolták. Ilyen birtokot csak a nem élethivatásszerűen földműveléssel foglalkozóktól lehetett igénybe venni. E tényezők bizonyítása, a feltevések, s az egész eljárás rendkívül hosszadalmas volt. A földigénylő bizottságok érveit gyakran nem fogadták el a felsőbb szervek, visszaadták és újabb bizonyító eljárást rendeltek el, vagy egyszerűen másképpen ítélték meg a szerzést, illetőleg a tulajdonost és visszaadták a már igénybevett és kiosztott birtokrészt. Ezzel felborították a bizottság felosztási tervét, kimozdították az új birtokost, vagy arra „kényszerítették” a földigénylő bizottságot, hogy ne hajtsa végre a felsőbb szervek döntését. Az igénybevételnek e formája pedig számos ilyen esetre szolgáltat példát.

Egyes földigénylő bizottságok harcoltak a már kiosztott föld megtartásáért. Azt javasolták a megyei szerveknek, hogy „vizsgálják felül az egész megye területén a háborús szerzeményeket, mert nagyon felületesen lettek átvizsgálva.”¹²⁷ Az igénybevétel valóban sok kisiparost, kiskereskedőt és más kisembert érintett. Ezek a háború alatt összegyűjtött pénzükből földet vásároltak. Mivel nem földműves foglalkozásúak és esetleg előbb is volt már földjük, a törvényes rendelkezéseknek megfelelően igénybe vették a „háborús szerzeményt”. Ezeknek a kisembereknek a helyzetét egyenként kellett megvizsgálni, mert sokuk rákényszerült már a háború utolsó éveiben, hogy anyaghiány és egyéb okok miatt bezárja üzletét, műhelyét. Falun azonban továbbra is iparosnak, kereskedőnek minősítették. Ugyanakkor eredeti foglalkozása nem biztosította megélhetését. Ilyen esetekben a földigénylő bizottságok, de a megyei szervek egyéni elbírálás, és méltányossági alapon döntötték el az igénybevétel ügyét.

A községi földigénylő bizottságok rendkívül nehéz körülmények között folytathatták le a bizonyító eljárásokat. A földbirtokrendezés felsőbb szervei a földigénylő bizottságok elé erejükön és lehetőségeiken felüli követelményeket állítottak. Már a birtok igénybevételének körülményei és annak indoklása számos, elháríthatatlan nehézségbe ütközött. A régi telekkönyvek jelentős hányada elpusztult. A földigénylő bizottságok nem tudták megállapítani pontosan a birtok nagyságát. Egy-egy birtokosnak több határrészen és számos részre tagolódva, sok esetben több

¹²⁵ Csm. 2. sz. L. 277 023/1947. I. 2. Az OFT 33. sz. elvi határozata, hivatkozással az 1946. IX. tc. 22. §-ára.

¹²⁶ 600/1945. Me. sz. r. a nagybirtokrendszer megszüntetéséről és a földművesnép földhözjuttatásáról. 13. §. Magyar Közlöny 1945. III. 18. 10. sz.

33 000/1945. RM. sz. r. A földreform-rendelet végrehajtása tárgyában. 23. §. Magyar Közlöny 1945. III. 31. 14. sz.

¹²⁷ Csm. 1. sz. L. Pusztamérges, KFB 192/1946.

község, vagy több megye területén voltak birtokai. Ilyen esetben a földigénylő bizottságok saját tapasztalataikra építve állapíthatták meg, hogy a birtokos melyik kategóriába tartozik, azonban az ország területén levő birtokait együttvéve kellett figyelembe venni, amikor az igénybevétel ügyében döntöttek. Ezt viszont konkrét bizonyítékok hiányában nagyon nehéz volt megállapítani. Bár a 33 000/1945. FM. sz. végrehajtási rendelet a birtokost összes birtoka bevallására kötelezte,¹²⁸ ezt gyakran nem tartották be. A gazdátlanul hagyott birtokok esetében pedig a birtokbevallás mellőzésével kellett dönteni. Ilyen esetekben a földigénylő bizottságok saját községük határában levő összes földjét igénybe vették a birtokosoknak, azzal a megjegyzéssel, hogy kevés a felosztható földbirtok és a visszamaradó birtokrészre más községek határában tartson igényt a tulajdonos. Az ilyen döntések gyakran huzavonához vezettek, — a birtokos, vagy ügyvédje fellebbezése alapján a megyei és országos szervek szolgáltattak „igazságot”. Valamennyi fellebbezés esetén új eljárást rendeltek el a felsőbb szervek, vagy újabb bizonyítékok beszerzésére kötelezték a községi földigénylő bizottságokat. Olyan bizonyító eljárást követeltek, ami ebben az időben az igazságügyi szervek erejét is meghaladta volna. A Csongrád megyei Földbirtokrendező Tanács előírta a bizonyító eljárás formai és adminisztrációs követelményeit is. A földigénylő bizottság feladatává tette, hogy — írja össze a tulajdonosok listáját és címét; — azoknak a tanúknak a nevét és címét, akiknek az elkobzás alapjául szolgáló tényekről tudomása lehet; tüzzön ki határnapot a tárgyalásra, ahová idézze meg a tanúkat és a tulajdonosokat; a tárgyalásokról vegyenek fel jegyzőkönyvet; minden tanút figyelmeztessen az igazmondásra, kérdezze meg, hogy nem áll-e a tulajdonossal rokoní, vagy ellenséges kapcsolatban, vagyis győződjön meg róla, hogy tud-e elfogulatlan vallomást tenni. Figyelmeztessék, hogy eskü alatt vall és hamis vallomás következményekkel jár. Ezután tegyék fel a következő kérdéseket:

„Tud-e tanú arról, hogy a földtulajdonos önkéntes jelentkezéssel német, vagy fasiszta katonai vagy rendfenntartó alakulatba lépett?” „Mit tud erről a tanú?”

„Tud-e tanú arról, hogy földtulajdonos valamilyen német katonai vagy rendfenntartó alakulatnak a magyarság érdekeit sértő adatokat szolgáltatott, vagy mint besúgó működött.” „Mit tud erről a tanú?”

„Tud-e tanú arról, hogy földtulajdonos sváb származású és, hogy ismét felvette némethangzású családi nevét?”

„Tud-e tanú arról, hogy a földtulajdonos 1941 június 26 óta vezető tagja volt valamelyik nyilas pártnak, vagy más hasonló mozgalomnak,” (Magyar Megújulás Pártja, az Országgyűlés tagjaiból alakult Nemzeti Szövetség, stb.) „Milyen pártnak milyen vezető tagja volt?”

„Van-e tanúnak tudomása arról, hogy földtulajdonos támogatta a német fasiszta politikai gazdasági vagy katonai érdekeket a magyar nép rovására?” „Miben állott ez a támogatás?”

„Van-e tanúnak tudomása arról, hogy földtulajdonos kijelentésekkel, cselekedetekkel, vagy magatartásával szította a demokratikus rendszer elleni, vagy a faji gyűlöletet, hogyan hangzottak el ezek a kijelentések, illetve miben állottak ezek a cselekedetek vagy magatartások?”

„Tanú minden kérdésre adandó válasznál jelölje meg, hogy amit tud, honnan tudja?”¹²⁹

¹²⁸ 33 000/1945. FM. sz. r. 25. §. Magyar Közlöny, 1945. III. 31. 14. sz.

¹²⁹ Csm. 2. sz. L. Földhivatal. Hódmezővásárhelyi KFB iratai, szám nélkül.

A cseléd, vagy napszámos tanú, aki vallomásra jelentkezett, ezekre a választékosan fogalmazott kérdésekre a legtöbb esetben csak „nem”-mel tudott válaszolni. A cseléd, vagy napszámos honnan tudhatott arról, hogy a földesúra — aki esetleg a tárgyaláson is jelen volt — hol, mikor és kinek árult el olyan titkokat, amely sértette a magyar nép érdekeit. Az úri kastélynak, vagy az uraság házának még közelébe sem mehetett, parkjába sem léphetett be, azon az úton sem járhatott, ahol az uraság, — honnan tudhatta volna, hogy önként jelentkezett-e a fasiszta hadseregbe, vagy milyen fasiszta pártba lépett és mikor, hogyan támogatta a fasisztákat cselekedetével és magatartásával, hogyan uszított a demokrácia ellen. Miután figyelmeztették a hamis tanúzás következményeire, a feltett kérdésekre általában „nem”-mel válaszolt. Azt tudta, hogy az úr rendszeresen mulatozott a német tisztekkel, tudta, hogy a frontra vitette, internáltatta a cselédet, nem fizette ki a megállapodott bért, gyűlölte, ütötte-verte a cselédet. De nem ezt kérdezték tőle. Arra viszont nem tudott választ adni, hogy melyik birtokos, mikor és melyik németnek szolgáltatott ki katonai, vagy egyéb titkokat. Ezekre a kérdésekre nem lehetett hiteles tanúvallomásokot szerezni. Szolga Mihály volt cseléd egy fábiánsebestyéni elkobzási ügyben így vallott: „1939 évben éves cseléd voltam Kocziszky Mihály gazdaságában. Amikor a járandóságaimat kértem tőle és tiltakoztam az ellen, hogy a kukoricát ne vegye el, ne tegyen tönkre, (sic!) mert hiszen az az én járandóságom — ő engem ökölrel többször arcul ütött. Azt, hogy Kocziszky Mihály milyen politikai pártnak volt tagja, vagy hogy egyáltalán volt-e politikai pártnak tagja, — nem tudom.”¹³⁰

A feltett kérésekre sem Szolga Mihály, sem más tanúk nem tudtak válaszolni. Kocziszky földjét visszaítélték a legfelsőbb fórumon is — amit azonban a községi földigénylő bizottság már nem adhatott vissza, mert az igénybevételekor azonnal kiosztotta a jogos igénylők között.

Sajátos helyzet elé állította a makói földigénylő bizottságot K. A. nyilas vezető 72 kat. holdas bérlő elkobzási ügye is. Szöllősi nyilas miniszterhelyettes „vezértársa” volt. Gyűléseket rendezett, felvonulásokon vezérkedett. Mind a Községi Földigénylő Bizottság, mind a megyei Tanács határozata szerint a „római katolikus egyháztól bérelt földingatlanán levő élő és holt gazdasági felszerelését és folyó évi termését a magyar állam javára elkobozzák.”¹³¹ Bár nincs saját földje, de háborús bűnös — megítélésünk szerint —, akitől el kell venni a földműveléssel kapcsolatos felszerelést is. Az indoklás részletesebben magyarázza a döntés sajátos okát. „A 600/1945 Me. sz. r. szelleméből okszerűen következik, hogy nem kerülhetnek előnyösebb helyzetbe azok a földműves foglalkozású háborús bűnösök, akiknek földbirtokuk nincsen, csak földbérletük”. „Az OFT, elvi határozata szerint is elkobzás tárgyát képezi.”¹³²

A deszki földigénylők — volt cselédek és munkások — így érveltek: „a birtokos hazug információkat adott rólunk”, „nem fizette meg a bérünket” „kárunkra kijátszotta a beszolgáltatási rendszert, mert a cselédek eladott termékét saját javára írta”, „egyharmad járandóság helyett csak egynegyedet adott a munkásoknak”, „feljelentette és fenyegette munkásait”. A beszolgáltatás kijátszásán kívül, a többi panasz a magyar nép érdekeit sértő cselekedetre vonatkozott. Minden fórum megvizsgálta birtokos fellebbezését. A megyei Földbirtokrendező Tanács jóváhagyta a birtok elkobzását és igazoló jelentésében is földigénylők mellett foglalt állást. A Kis-

¹³⁰ Csm. 2. sz. L. Földhivatali iratok, Fábiánsebestyén, 1967/1945. Jegyzőkönyv, 1945. november 29.

¹³¹ Csm. 1. sz. L. 1851/1945 Csanád m. FT iratai.

¹³² Csm. 1. sz. L. U.o.

gazda Párt földbirtokos elnöke a párt nevében tiltakozott a deszki Sövéryjessy-birtok elkobzása miatt. „Nincs helye az elkobzásnak, nem volt Volksbundista.” „Hogy valaki folytatott-e nemzetrontó tevékenységet vagy sem, kizárólag a független, demokráciát védő Nemzeti Bizottság van hivatva eldönteni.” Ez egészen új felfogás amit Nagyiván János kiscsopárdi párti elnök képviselt. A reformrendeleték szerint a községi földigénylő bizottság, — amelyben a demokratikus pártok képviselői is jelen vannak — hivatott dönteni az igénybevétel ügyében, amit a felsőbb birtokrendező szervek felülbírálnak, — de nem a nemzeti bizottság.

Dr. P. J. csongrádi birtokos és felesége birtoka is elkobzásra került. A csongrádi polgármester azonban hamis igazolásokat adott a birtokosnak és ennek valamint egyéb indokok alapján fellebbezett: „nem volt hazaáruló”, „nem volt nyilas, sem fasiszta, sem volksbund tag, sem háborús és népellenes bűnös”. Továbbá „nem értesült hivatalosan az elkobzástól, mert Szegeden a népügyészségen letartóztatásban van.”¹³³ Ennek alapján felfüggesztették az elkobzás végrehajtását. A földigénylő bizottság, illetve a tulajdonos többszöri fellebbezése, majd újrafelvételi kérelme után a felsőbb szervek hol a részleges elkobzás, hol a mentesítés mellett foglaltak állást. 1949-ben végül az OFT egyik tanácsa elutasította a földigénylő bizottság újrafelvételi kérelmét, de a földet — ha azt kiosztották — nem vették vissza az új tulajdonosoktól, hanem P. J.-t kártalanították.¹³⁴ A községi földigénylő bizottságok egyértelműen a földigénylők érdekeit képviselték. Ebből kiindulva utasítottak vissza minden döntést, amely a juttatottak érdekét csorbította. Visszautasították az olyan vádakat is — ilyenek gyakran érték őket a felsőbb szervek részéről —, hogy „a községi földigénylő bizottság önkényesen járt el a földbirtokrendezéssel kapcsolatban.”¹³⁵

A vésztői földigénylő bizottság tiltakozott a vád ellen. „A KFB fogadalma szerint a nép érdekeit képviseli. A legjobb tudása és lelkiismerete szerint jár el. Az elkobzandó birtokok összeírásai ívét 3 napra közszemlére kitette. A Tanács a Rendelet végrehajtási utasításának 21. szakaszában előírt idő alatt nem határozott. Helyben hagyottunk tekintetük, kiosztottuk. A kiosztott földek visszavonásáról szó sem lehet.” „Akiktől elkoboztuk népellenesek, megérdemlik.”¹³⁶ A földigénylő bizottságok többsége valóban esküjéhez híven szolgálta a nép érdekeit. Lehetetlen volt azonban olyan követelményt támasztani velük szemben, hogy „rendőrségi nyomozást” és „bíróági eljárást” folytassanak érveik bizonyítására. A községi földigénylő bizottságok jól ismerték és értették az alapvető reform-rendeletet, helyesen értelmezték, végrehajtását helyesen szervezték. Nem tudtak és nem akartak eleget tenni a megyei és országos szervek, elsősorban a földhivatalok támasztotta jogi követelményeknek, melyek ugyan a törvényes kereten belül, de lényegében — a Viharsárokban minden esetben — a földigénylők jogos követelésének kielégítése ellen hatottak, sőt hátráltatták a jogosan igénybe vett és kiosztott földek birtokbavételét is. Ez olyan ellentétekhez és összeütközésekhez vezetett a községi és a megyei szervek között, ami az esetek többségében már 1945 második felében a földigénylő bizottságok átalakulásához, vagy a felsőbb szervek által elrendelt feloszlásához és újraszervezéséhez vezetett.

¹³³ Csm. 2. sz. L. K/25/1945. Csongrád, KFB iratai.

¹³⁴ Csm. 2. sz. L. 230 770/1949. OFT határozata. Csongrád MFH iratai.

¹³⁵ BML. 108/8—36/1945. Vésztői KFB iratai, Békés megyei Földhivatal.

¹³⁶ BML. 108/8—36/1945. Vésztői KFB iratai, Békés megyei Földhivatal.

Kevés a kiosztható föld. A földigénylő bizottságok újabb igénybevételre kényszerültek

A Viharsarok földigénylő bizottságai igen nehéz helyzetbe kerültek, mert a felosztható birtokok száma és területe az igénylők számához és jogos igényéhez igen kevés volt. A nagybirtokok és az elkobzásra ítélt birtokok igénybevétele után azonnal kiderült, hogy a jogos igényeket nem képesek kielégíteni. Szegváron még 3 gyerekes családok közül is sokan föld nélkül maradtak. Vésztőn, miután kiosztották a minimálisra csökkentett juttatásokat, még 715 igénylő fellebbezett és közülük 550 a földigénylő bizottság szerint is jogos. A Békés megyei szervek megítélése szerint Békésen volt legnagyobb a feszültség, mert itt 1400 jogos igénylő családnak nem jutott föld. Ezért a földigénylő bizottságok újra és újra felülbírálták a saját határozataikkal igénybevett, és a még igénybevehető földbirtokokat. Így került sor a 100 kat. holdon aluli úri és a 200 kat. holdon aluli parasztbirtokok egy részére. Itt kerültek szembe az úri birtoknak minősített birtokosokkal is, akik paraszti birtokként akartak mentesíteni 200—200 kat. holdat.

Ebben a harcban a földigénylők támogatására számíthattak a községi bizottságok, különösen az olyan igénylőkére, akiknek nem jutott föld. Erre hivatkozva több bizottság javaslatot tett az 50 kat. holdon felüli birtokok kiosztására. Bár kivételes esetben erre lett volna lehetőség, de a megyei és országos szervek minden ilyen kezdeményezést egyértelműen visszautasítottak.¹³⁷

A földművelésügyi miniszter a megyei megbízottaknak adott utasításban külön felhívta a figyelmet a parasztbirtokok 200 kat. holdig történő mentesítésére. „A községi földigénylő bizottság alap nélkül ne kobozza el a módos parasztbirtokait...” „Hogy nem fizette a bért, nem jól bánt béreseivel, nem indok az elkobzásra. Ez nem népellenesség.”¹³⁸ Az utasítás szerint a R. 12 §-ának utolsó bekezdése a módos parasztságra nem alkalmazható.¹³⁹ Érvényt lehetett-e szerezni a Viharsarok megyéiben ennek a rendelkezésnek? Semmiképpen sem. Egyrészt, mert a földigénylő bizottságok soha sem indok nélkül vették el a módos paraszt földjét, de az indokok között mindig szerepelt egyebek között a bércsonkítás, a rossz bánásmód a cseléddel, munkással konkrét esetekkel bizonyított vádja is. Másrészt, mert az Alföldnek ezen a vidékén rendkívül kevés felosztható nagybirtok és rendkívül nagyszámú, nincstelen mezőgazdasági munkás volt. A földért folyó harc során kevésszámú nagybirtok felosztásával megkezdődött a kisebb úri és módos paraszti birtok igénybevétele.

A földhiánnyal küzdő községi bizottságok ezeket a gazdagparaszti és 100 holdon aluli úri birtokokat olyan kategóriákba sorolták, amelyek az igénybevétel törvényes látszatát keltették. Deszken elhatározták, hogy 5 holdon felül igénybeveszik azok birtokát, akik nem saját kezűleg művelik és akiknek nem is élethivatásuk a földművelés. Összintézőként igénybe vették a Szt. Gellért Tanügyi Alapítvány 111 kat. holdas birtokát. Az Alapítványi és Kulturális célvagyonokat Felülvizsgáló Tárcá-

¹³⁷ 600/1945. Me. sz. r. 12. §. 2. bek. Magyar Közlöny, 1945. III. 18. 10. sz. 33 000/1945. FM. sz. r. 34. §. Magyar Közlöny, 1945. III. 31. 14. sz.

¹³⁸ 33 035/1945 FM. sz. r. Irányelvek a földművelésügyi miniszter megyei és járási megbíztottai számára. 1945. április 4. Csm. 2. sz, L. Nagymágocs, KFB iratai.

¹³⁹ 600/1945. Me. sz. r. 12. §. utolsó bekezdés: „Ha azonban valamely községben, vagy felosztási csoportban az igényjogosultak számához képest kevés a felosztható föld, az Országos Földbirtokrendező Tanács elrendelheti a megváltást szenvedő természetes személy teljes földbirtokának igénybevételét. Ez esetben a megváltást szenvedőnek az ország más részében kell azonos minőségű 100 kh. ingatlant juttatni.”

közi Bizottság 100 kat. holdig mentesítette a birtokot. Az ószentiváni földigénylők mind a megyei, mind az országos szerv ítéletét visszautasították. „Bármilyen fog történni, a földet vissza nem adjuk. A demokrácia azt tartja, hogy a föld azé, aki megműveli. Már pedig a Szent Gellért tagjai nem fogják megmunkálni, hanem a szegény néppel akarják megmunkáltatni.”¹⁴⁰ A makói Földigénylő Bizottság D. F-né földjének elkobzását azzal indokolta, hogy férje reakciós, a múlt rendszert támogatta. „Férje a makói hagymatermelők szövetkezetét beleolvasztotta a METESZ-be”. D. F-né „férje magatartásával azonosította magát.” Az Országos Földbirtokrendező Tanács ezt nem fogadta el indoknak, mentesítette a birtokot az elkobzás alól.¹⁴¹ Pitvaroson az elmenekültek összes birtokát — még az 1 kat. holdast is — igénybe vették. Földeákon a Tanácsköztársaság bukása után besugó szerepét betöltő Kocsmáros 24 kat. hold földjét is kiosztották. Apátfalván a 82 kat. holddal rendelkező paraszt birtokát kiosztották. A Rónay-testvérek 100—100 kat. holdnyi mentesített földjét is igénybe vették, mert 1944. január 1-én osztatlan tulajdonban és közös kezelés alatt állt. Hiába próbálta Rónay a demokratikus hadseregben szolgáló katonatiszt rokonnak átadni birtokának egy részét (164 kat. holdat) a földigénylő bizottság ezt is kiosztotta.

Ugyancsak igénybe vették Csongrádon a Deák örökösök 218 kat. hold földjét. Igénybe vették a nem földműves foglalkozású nyugdíjas katonatisztek, tisztviselők és egyéb foglalkozásúak földjét még olyan esetben is, ha paraszti származásukat igazolták, de azokét a földműves foglalkozásúakét is 100 kat. holdig, akik nem tudták igazolni paraszti származásukat. Az idegen állampolgárok kisebb birtokát is igénybe vették, (Vésztőn) mert „a régi rendszer támogatója volt” és egyben „népellenes is lehetett.” A vésztői Nemzeti Bizottság támogatta és állást foglalt a KFB döntése mellett. Határozatával segítette eldönteni a KFB-nek, hogy ki tekinthető népellenesnek.

A földeáki 50 kat. holdas hivatalnok B. J. birtokát elkobzásra ítélte a földigénylő bizottság, mert népellenes, reakciós, német barát. Túlhajszolta és verte munkásait, még az asszonyokat is megverte és megakadályozta, hogy hatósági védelmet kérjenek. Egyik munkását addig ütötte egy bezárt szobában puskatussal, míg alá nem írt egy nyilatkozatot, hogy önként távozott munkahelyéről. Már akkor is internálással fenyegette munkásait, ha csak jobb élelmezést kértek. Az illetékes Megyei Földbirtokrendező Tanács elutasította az elkobzási javaslatot, mert „népellenes magatartást nem tanúsított.”¹⁴² Egy későbbi indoklásban a Tanács is hivatkozott, hogy B. J. „1924-ben a német marxista gazdasági és kulturális viszonyokat tanulmányozta.”¹⁴³ A népellenesség fogalmát és az ezt kifejező kritériumot mind a reformrendeletekben, mind az „elvi határozatokban” pontosabban kellett volna leírni. Minden esetre alkalmas sablont azonban így sem lehetett volna szerkeszteni. Az egyéni elbírálás során a felsőbb földbirtokrendező szervek jogász szakemberi csak a rendeletekben felsorolt esetekben mondták ki népellenesnek a birtokost. Az attól különböző tényeket nem tekintették az elkobzás indokának.

Kétségtelen, hogy a községi bizottságok átlépték a törvényadta kereteket, mert olyan birtokokat is igénybevettek, amelyek a törvény szerint mentesülhettek. Az indoklásuk természetesen megfelelt a törvényben előírt követelményeknek: „népelle-

¹⁴⁰ Csm. 1. sz. L. Földhivatal iratai: Ószentiváni KFB 4581/1945. Csm MFT. 224432/1946 OFT, 107/1945. Tárcaközi Bizottság határozatai.

¹⁴¹ Csm. 1. sz. L. 207 928/1946 OFT határozata, MFT iratai.

¹⁴² Csm. 1. sz. L. 1334/3/1945. Csanád m. FT. iratai.

¹⁴³ Csm. 1. sz. L. 2611/1945 Csanád m. FT. iratai.

mes”, „fasiszta”, „hazaáruló, elmenekült”, „a németekkel cimborált.” Ezt az indoklást a felülbíró megyei és országos szervek úgyszintén nem fogadták el. A birtokosok is fellebbeztek, több helyen nem engedték a birtokra a juttatottakat. A földigénylők és választott bizottságaik egyre gyakrabban kerültek szembe a felsőbb szervek határozataival, de közvetlenül a kisebb birtokos urakkal és gazdagparasztokkal. A Viharsarokban igen éles osztályharc alakult ki, amely a nagybirtok igénybevétele és kiosztása után áttevődött a szegény és gazdagparasztság, illetve a szegényparasztság és a kisebb úri birtokosok közötti területre. A gazdagparasztság azonnal tiltakozott a földigénylő bizottságok „törvénytelen” eljárása ellen. A Független Kisgazdapárt hódmezővásárhelyi szervezete hivatalosan jelezte a főispánhoz írott levelében: „a községi földigénylő bizottság a vonatkozó rendelet intézkedéseit túllépi. Mivel nincs igazi nagybirtok, az igényeket az életképes kisgazdaságok rovására elégíti ki.”¹⁴⁴ Hódmezővásárhelyen 3100 jogos igénylő közül 1100 kaphatott földet. Ezért kényszerült a földigénylő bizottság igénybevenni a megengedett határokon aluli birtokokat is. A földigénylő bizottság, — miután igazoló jelentéstételre kötelezték — nyíltan megírta az Országos Földbirtokrendező Tanácsnak: „A Bizottság a földigénylők érdekeit tartotta szem előtt, amikor kiosztott olyan területeket, amelyek igénybevehetőek, de a rendelet szerint, nem”. „Ha ezeket vissza kell adni, akkor csak 5—600 ember kap földet.”¹⁴⁵ A gazdátlanul hagyott kisebb birtokokat vette igénybe a hódmezővásárhelyi bizottság, olyanokat, amelyeket már a reformtörvény megjelenése előtt kishaszonbérletbe kellett adni. A régi tulajdonosok csak visszatérésük után követelték igénybevett földjüket. Közben az új tulajdonosok birtokbavették és megművelték a földet. A földigénylő bizottság egyetlen helyes megoldásként azt javasolta, hogy másutt adjanak ezeknek az embereknek földet. Hasonló helyzetben volt a Battonyai Községi Földigénylő Bizottság is. A községben átlag 3 kat. hold jutott egy családnak, de sokan kimaradtak a juttatásból. A bizottság ezért kérte: „engedélyezzék a 100 kat. holdon aluli földek, a széles dűlőutak, tanya-helyek, az elmenekültek és egyéb birtokosok földjének kiosztását.”¹⁴⁶ A kiskirálysági földigénylő bizottság igazoló jelentésében így érvelt: „77 család még nem kapott földet, ezeknek 611 kat. hold kellene.” „A Kiskirályság község határában levő nagyobb kisgazdák földjének szétosztását vagyunk kénytelen kérni kisajátítási alapon” „Mi, nem rabolni akarunk, de rá akarunk mutatni a bajok orvoslásának lehetőségére.” „Nézzék meg azt, hogy ki érdemli meg a 200 kat. hold földet. Teremtsenek nekünk itthon egészséges földrefórmot.”¹⁴⁷ Bűnösnek tekintik azokat a gazdákat, akik elmenekültek és gazdátlanul, műveletlenül hagyták földjüket, betakarítatlanul terményeiket. „Míg a kisemberek talicskával hordták be terményeiket, ők kint hagyták” — írta a KFB idézett jelentésében. 1945. május 16-án írott javaslataikat, amelyben többek között az kérték, hogy a nagygazdákat, ne a nincsteleneket telepítsék a Dunántúlra, — a Megyei Földbirtokrendező Tanács nem terjesztette fel az országos szervekhez. Figyelmeztették a KFB-t, hogy csak a Földművelésügyi Miniszter engedélyével oszthatják fel a paraszti birtokot, s a paraszt birtokosokat nem lehet a Dunántúlon telepíteni.

A fábiánsebestyéni KFB szintén követelte, hogy engedjék felosztani a gazdagparasztok birtokát. Ezek közül többen a Magyar Élet Pártja vezetői voltak, ma is őrzik a zászlójukat, sohasem művelték földjüket. S ezek miatt 97 család nem kapott

¹⁴⁴ Csm. 2. sz. L. Csm. Földhivatal 482/1945. A levél kelte: 1945. április 18.

¹⁴⁵ Csm. 2. sz. L. Hódmezővásárhelyi Földigénylő-Bizottság 309/1945.

¹⁴⁶ Csm. 1. sz. L. Csanád m. FT. 1575/1945. KFB Battonya.

¹⁴⁷ Csm. 2. sz. L. Földhivatal, Kiskirálysági KFB VII. k. 1/1945.

földet. Ezzel egyidőben a községi bizottság — éppen arra hivatkozva, hogy a felsőbb hatóság sürgette a földosztás befejezését — igénybe vette és kiosztotta még 1945. április elején ezek földjét. Ők is azt tartották helyesnek, hogy a gyerektelen úri és gazdagparasztiok települjenek el és ne a 97 nincstelen család, amely együttvéve 800 főt jelentett.

A Csanád megyei főispán jelentésében arról számolt be, hogy Földeákon a népi, nemzeti bizottságok nem veszik tudomásul a rendeleteket, anarchia van. „A 100 kat. holdas birtokokat is kiosztották, sőt a 100 kat. holdon aluli bérleteket is.”¹⁴⁸ A földdeáki földigénylők nagygyűlésén úgy döntöttek, hogy a birtokosoknak csak annyi földjük maradhat, amennyit meg tudnak művelni, amennyi emberi létüket biztosítja. Az eddig kiosztott földet pedig senkinek vissza nem adják.

A Békés megyei Földbirtokrendező Tanács már április 3-án 10 000 kat. holdra becsülte a 100, illetve 200 kat. hold alatt, a törvényes rendelkezések ellenére igénybe vett területeket.¹⁴⁹ Nem a régi értelemben vett „földéhség” és paraszti kapzsiság vezette erre a lépésre a földnélkül maradt szegényparasztságot és a földigénylő bizottságokat. Egészen más megítélést igényel az a jelenség, amely a Viharsarokban általánossá vált, hogy a földreformrendeletben megszabott határokat átlépve 100, illetőleg 200 kat. holdon aluli birtokokat is igénybe vettek. A szegényparasztság évszázados vágyakozásának, a föld utáni sóvárgásának teljesülése vált lehetségessé a felszabadulás után. Amikor kiderült az, hogy kevés a föld és egy-egy községben a nincstelenek százainak nem jut belőle, felidézte és megismételni látta a korábbi reformok sikertelenségét, amikor a nincstelenek kismizmizték. S ez a demokrácia, valamint a földreform rendeletek adta lehetőségek kihasználására ösztönözte, jogainak harc és erőszak útján is érvény akart szerezni. A földbirtokrendezés felsőbb szervei azonban a törvényerejű rendeletekre hivatkozva visszautasították és törvényellenesnek, jogtalanoknak minősítették a földigénylők követelését, s a földigénylő bizottságok határozatait. Ez a felgyülemlett keserűség egyre fokozódott, amikor a megyei és országos szervek a „jogtalanul” igénybevett és kiosztott, a szegényparasztság által birtokba vett földeket sorra visszaitélték régi tulajdonosaiknak. A nincstelenek megítélése szerint az igénybevétel jogos és törvényes volt. Nem tekintették parasztbirtokosnak azt, aki nem saját maga művelte földjét. Annyi földet tartottak jogosnak a parasztbirtokos számára, amennyit családjával együtt meg tud művelni. Az igénybevételt a törvényes kereteknek megfelelően indokolták. Az indokok megítélése tekintetében különbözött a földbirtokrendező szervek, illetőleg a nincstelen parasztság és a községi földigénylő bizottságok véleménye. Az utóbbiak a kiosztott földbirtokok visszaitélését tekintették törvénytelennek. Nem értették meg a koalíciós érdekeket és nem is fogadták el, hogy erre hivatkozva visszavegyék földjüket. Nyíltan kijelentették és fellebbezéseikben leírták, ahogy a megyei földbirtokrendező szervek a földbirtokosokat támogatják, kismizmizik a nincsteleneket. „A Megyei Földbirtokrendező Tanács is száz százalékig támogatja ezen visszatérő urakat.”¹⁵⁰ Határtalan gyűlölettel nyilatkoztak azokról a birtokosokról, akik vissza akarták szerezni birtokukat. „Amikor az orosz hadsereg bejött, akkor egynek se kellett a föld. Itt hagyták mindent gazdátlanul, ... most pedig ők az urak.”¹⁵¹ Ilyen körülmények között fogalmazódott meg a harci jelszó: „a földeket, amik birtokívvá ki vannak osztva, vissza nem adjuk.”

¹⁴⁸ Csm. 1. sz. L. Csanád m. főispán 110/1946.

¹⁴⁹ BML. MFT 40/1945—3 Tájékoztató jelentést a Fegyverszüneti Ellenőrző Bizottságnak.

¹⁵⁰ Csm. 2. sz. L. Fábiansébestyén, KFB. jegyzőkönyve 1945. IX. 27. Szám nélkül.

¹⁵¹ Csm. 2. sz. L. Fábiansébestyén KFB jegyzőkönyve, 1945. IX. 27. Szám nélkül.

„A Megyei Földbirtokrendező Tanács határozatai elfogadhatatlanok és — semmik.¹⁵²”

Teljes egészében meggyőződéssel cselekedtek a földigénylő bizottságok a törvény által megszabott határon aluli igénybevétel esetén. „Amikor kiigényeltük a földeket, nem jogtalanul, hanem törvényadta jogunknál fogva cselekedtünk. Ezek mind elmenekült népellenesek, németbarátok, MÉP vezetők. Mindennek dacára nagyon sérelmesen ítélkezett a Megyei Földbirtokrendező Tanács a szegény nincstelenek sérelmére.”¹⁵³

A megyei szerv a fábiánsebestyeni bizottság által kért földbirtokok igénybevételét nem engedélyezte. A felhasználási tervben előterjesztett birtokokból 327 igénylő között 359 kat. hold kiosztását hagyták jóvá, s 1462 holdat visszaítéltek volt tulajdonosoknak. ONCSA-telepi 6—11 gyerekes családoktól kellett volna visszavenni a földet. Ezt a földigénylő bizottság nem volt hajlandó végrehajtani. A régi tulajdonosokat kitiltották a tanyából, internálással fenyegették meg őket, ha akadályozzák a földreform végrehajtását és kitiltották a község területéről is. A megyei szervek a községi földigénylő bizottság ellen felügyeleti eljárás megindítását kérték, mert sokszori felhívás ellenére sem hajtotta végre a megyei határozatokat. Ezután a földigénylő bizottság lemondott. Az új földigénylő bizottság első ülésén ugyancsak megtagadta a földbirtokok visszaadására vonatkozó döntések végrehajtását. „Menjenek a birtokosok a Dunántúlra, ugysis szerettek idegenben nyaralgatni. Tessék, itt az alkalom, csak meg kell nekik ragadni és akkor garantáljuk, hogy meg fog oldódni a földigénylők sok akadályba ütköző problémája.”¹⁵⁴ Ezután az országos szervek is figyelmeztették a KFB-t, hogy „feloszlatták, az eddigi ténykedését semmisnek tekintik.”¹⁵⁵

A pusztamérgesi Községi Földigénylő Bizottság, miután többszöri sürgetésre sem hagyták jóvá a kért területek felosztását kijelentette: „Ha ezen levelünktől számított 15 napon belül semmi érdemleges választ nem kapunk, akkor kénytelenek leszünk a helyszínre kimenni és a földosztást megejteni.”¹⁵⁶

A kiskirálási földigénylők gyűlésén készült jegyzőkönyv szerint: „A megyei tanács hazatérő menekült fasisztának visszaadja birtokát, s így a föld kiosztásra nem kerülhet.”¹⁵⁷

Ezek a rendszeresen ismétlődő esetek egy intézkedés kiadására készítették a Csongrád megyei Földhivatalt. Táviratban szólították fel a földigénylő bizottságokat, hogy tartózkodjanak az erőszakos igénybevételtől. „Minden erőszakos földosztás érvénytelen, s akik tettelegességre vetemednek, azokat a földosztásból kizárják.”¹⁵⁸ Természetesen az országos földbirtokrendező szervek is arra figyelmeztették a községi bizottságokat, hogy igénybevételt csak a törvényes keretek között eszközöljenek. Ugyanakkor figyelmeztették a Csongrád megyei Földbirtokrendező Tanácsot — a nagymágocsi földigénylő bizottság panasza után —, hogy „a 600/1945 Me. sz. r. 14. §-ában megjelölt szabályokat és az OFT határozataiban lefektetett elveket a parasztbirtok fogalmának értelmezésénél nem helyesen alkalmazza; utasítja ennél fogva a Megyei Tanácsot, hogy a 14. §. alapján hozott határozatait vizs-

¹⁵² U. o.

¹⁵³ Csm. 2. sz. L. Fábiánsebestyeni KFB jegyzőkönyve 1945. június 4. Szám nélkül.

¹⁵⁴ Csm. 2. sz. L. Fábiánsebestyén KFB iratai. Szám nélkül.

¹⁵⁵ Csm. 2. sz. L. OFT 33 254/1946. Fábiánsebestyén KFB iratai.

¹⁵⁶ Csm. 1. sz. L. 117/1945. Pusztamérgesi KFB iratai.

¹⁵⁷ Csm. 2. sz. L. 17074/1945, 5149/1945 Kiskirálási KFB iratai.

¹⁵⁸ Csm. 2. sz. L. Csm. FH. 860—648/1945.

gálja felül...”, „s az eddigieknél nagyobb gonddal járjon el.”¹⁵⁹ A földeáki földigénylő bizottság panaszából is megállapítható, hogy a megyei szervek másként ítélték meg az ellenforradalmi rendszert fegyverrel is támogató birtokost. Nem engedélyezték birtokának felosztását. A Békés megyei Földbirtokrendező Tanács „volt” sérelmeknek nevezte a földet nem kapott nincstelenek panaszát. S ugyanakkor panaszkodott jelentésében az Országos Földbirtokrendező Tanácsnak: „Egyes községi földigénylő bizottságok szembehelyezkednek a Tanács határozataival, agresszív, önkényeskednek. Az OFT közvetlenül utasítsa a KFB-eket, hogy a Megyei Földbirtokrendező Tanács határozatait kellő tiszteletben tartsák.”¹⁶⁰

A vésztői KFB nem volt hajlandó végrehajtani ennek ellenére sem a megyei határozatot. „A kiosztott földek visszavonásáról szó sem lehet. A földigénylő bizottság a rendelet értelmében lelkiismeretesen járt el.”¹⁶¹ A konfliktus a felsőbb földbirtokrendező szervek egyikét-másikat kilátástalan helyzetbe hozta. A hódmezővásárhelyi Tárgyaló Tanács egyik tagja erre hivatkozva mondott le tagságáról. „Dr. T. I.: lemondok a Földbirtokrendező Tárgyaló Tanácsban viselt tagságomról.” „A néphangulat kéri a Tanács újjászervezését. Az eddig hozott határozatokkal nem elégedettek, ezeket újra lehet tárgyalni.” „Nem akarok sem a néphangulat, sem a törvény ellen tenni. A nép fiának tartom magamat. De a jogszabályt akkor is alkalmazni kell, ha az nem felel meg a nép hangulatának. Különösen követni kell a felszabadulás utáni jogszabályokat. Nagy történelmi munkáról van szó, amelyet olyan tanácsnak kell tárgyalni, amely a nép bizalmát élvez.”¹⁶² Igen hamar, már 1945 elején éles nézeteltérés alakult ki a földbirtokrendező szerveken belül, valamint a földigénylők, a földigénylő bizottságok és a felettes hatóságok között.

Még rendkívül sok példa igazolja, hogy a rendelet értelmezésében igen éles különbség volt a községi, a megyei és sok esetben a községi és országos földbirtokrendező szervek között. Ez konfliktushoz vezetett, s ennek kétségtelenül szerepe volt abban is, hogy a községi földigénylő bizottságok sorra átalakultak, vezetőik elfáradtak, s lemondtak vagy éppen az országos szervek felügyeleti intézkedése nyomán azonnali hatállyal feloszlatták a „rebellis” bizottságokat. A községi bizottságok törvényesnek tartották és indokolták a „határ” alatti igénybevételt. A megyei és országos szervek felülbírálták és rendkívül sok esetben törvénytelennek minősítették. Visszaitélték régi tulajdonosának a földet. Néhány eset kivételével azonban nem juthatott a tulajdonos kezelésébe a már kiosztott birtok. A juttatottak tulajdonuknak hitték a kapott földet, és semmiféle határozattal nem lehetett az ellenkezőjét bebizonyítani nekik. Nem engedték a volt tulajdonost birtokba. Csak néhány helyen sikerült olyan kompromisszumos megoldásra jutni, hogy a rendelet ellenére kiosztott földeket a juttatottaknak haszonbérlet formájában hagyták meg. Végül az 1946. évi IX. törvény legalizálta a helyzetet, csak az 50 kat. holdon aluli parasztbirtokokat adta vissza volt tulajdonosaiknak.

A szegényparasztságnak a reakciónak, népellenesnek ítélt gazdagparasztság elleni harca tehát a Viharsarokban is elgyengült a megyei és központi szervek határozott intézkedései nyomán, de a kivívott földjuttatásokat már nem lehetett megváltoztatni. Kétségtelenül igazolta ez a konfliktus Donáth Ferenc megállapításának

¹⁵⁹ Csm. 2. sz. L. 4837/1945. sz. Nagymágocsi KFB panasza, 12 623/1945. OFT. levele a Csm. FT-nek.

¹⁶⁰ BML. 40/1945. MFT jelentése 1945. ápr. 17.

¹⁶¹ BML. 108/8—36/1945. Vésztői KFB jkv.

¹⁶² Csm. 2. sz. L. 278/1945. Főispánnak írott lemondó levél, 1945. április 20.

helyességét: „Már távolról sem ilyen teljes az összhang a kormány és a nép között a nagybirtok felosztásának kérdésében.”¹⁶³

Donáth Ferenc helyesen állapította meg, hogy a kormány rendelete a szegényparasztság alapvető törekvéseit fejezte ki, „de bizonyos tekintetben eltért és mögötte maradt ezeknek a várakozásoknak.” „A nemzeti összefogás érdekében messzemenően kímélni kellett a nagyparaszti birtokot és az úri birtok egy részét is. Am azt a magasabb koncepciót különösen az Alföldön — a szegényparasztiok általában nem akceptálták.”¹⁶⁴ Azt azonban nem fogadjuk el, hogy néha azért nem ítélték helyesen mert „egyik-másik népi szervbe befészkelte magát a hiúság, a kicsinyes vetélkedés, s hogy nemcsak éltek, hanem vissza is éltek a hatalommal.”¹⁶⁵

Sokkal mélyebben, az osztályharcban gyökerező okokat ismerhettünk fel a közéleti földigénylő bizottságok és a nincstelen földigénylők magatartásában. Nagyon konkrét anyagi okai vannak a földért folytatott harcnak. Nem „akceptálta” a szegényparasztság a kormány és a koalíció elgondolásait, nem kímélte a gazdagparasztság — és az úri birtokosok kisebb birtokát sem. A földszerzés vágyán kívül azonban évtizedes tapasztalatok és a birtokosok magatartása alapján mondta ki ítéletét a birtokosok felett. Nem kicsinyesség és nem is a hatalommal visszaélő szegényparasztság ítélete volt ez, hanem az osztályharcban edzett, a birtokosoknak kiszolgáltatott, forradalmi tradíciókban gazdag viharsarki szegényparasztsághoz. Több évtizede készült erre a leszámolásra, hiszen a kevészámú nagybirtok mellett a gazdagparaszti és a kisebb úri birtok zsákmányolta ki munkaerejét, alázza meg, csorbította meg járandóságát, szolgáltatotta ki a Horthy-rendszer hatalmasságainak. Ebben az ítélethozatalban a koalíciós partnerek egyike-másika már nem volt hajlandó színt vallani. A földéaki kisgazdapárt elnöke nem vett részt a KFB munkájában már 1945. április 4-én sem, amikor az igénybevételük ügyeiben kellett döntenie.

Donáthnak azt a véleményét sem lehet egyértelműen és minden időre vonatkozóan elfogadni, hogy a népi szervek lokális igazsága nem eshetett mindig egybe az ország, a dolgozó osztályok egyetemes igazságával. Hiszen az igénybevett birtokok tulajdonosai közül sokan valóban valamely nyilas, vagy reakciós párt vezető tagjai voltak, mások csak a felosztás után tértek vissza elhagyott birtokaikra, egy részük kegyetlen kapzsi kizsákmányoló volt, aki verte is cselédeit, s valóban németbarát is volt közöttük szép számmal. Az ellenük folytatott harc, bár ekkor még nem volt minden esetben időszerű, de perspektívában feltétlenül indokolt volt. S, hogy a szegényparaszt, a nincstelen földet kapjon, — az a nemzet egyetemes érdekének tekinthető és mindenképpen időszerű volt. A rendeletek betűihez való ragaszkodás káros volt. A Viharsarokban — néhány nagybirtokkal rendelkező község kivételével — rugalmasabban kellett volna alkalmazni az alaprendelet 12. §-ának utolsó bekezdését: a megváltást szenvedő teljes birtokának igénybevételét. A viharsarki földigénylő bizottságok — kifejezve a földjuttatásban nem részesült, jogos földigénylők véleményét — azt követelték, hogy vegyék igénybe a megváltást szenvedők egész földterületét, a népellenes reakciós gazdagparasztiok földjét legalább 50 kat, holdig. Csak annyi földje maradjon a gazdagparasztnak amennyit meg tud művelni. Telepítsék a Dunántúlra és ott kárpótolják a birtokosokat az igénybe vett földjükért. Ez nem sok helyen tér el a törvény betűjétől sem. Ez a követelés is beletartozott a koalíció fenntartásának feltételei közé.

¹⁶³ Donáth F.: Demokratikus földreform Magyarországon 1945—1947, 11. oldal.

¹⁶⁴ Donáth F.: Id. m. 12. old.

¹⁶⁵ Donáth F.: I. m. 14. old.

A viharsarki szegényparasztság már 1945 januárjában „radikálisabb földreformot követelt.”¹⁶⁶ Magasnak ítélte a 100, illetve 200 kat. hold birtokhatárt. S amint kiderült, hogy a földhiány súlyos feszültséghez vezetett, meg kellett volna vizsgálni, hogy a gyakorlat nem tette-e szükségessé egyes vidékeken a korábban kidolgozott elvek felülvizsgálatát. A gazdagparasztság a szegényparasztsággal a törvényben előírt határon túl kiosztott földek miatt (de nemcsak ezért), került ellentétbe. Mindenképpen helyes e kérdésben elfoglalt álláspontja Orbán Sándornak: „A földreform végrehajtásának első tapasztalatai kellettek a megbizonyosodáshoz, hogy a gazdagparaszt a nagybirtokosok külön mozgósítása nélkül is együtt tarthat az utóbbiakkal.”¹⁶⁷ Valamennyi, a földreformmal foglalkozó tanulmány megállapítja, hogy a mentesítés határának leszállítása útján sem lehetett volna kielégíteni az összes jogos földigénylőt. Ez igaz! „Abban azonban mindenképpen változtathatott volna már akkor a párt, hogy az antifeudális parasztegység felszabadulás előttről előkészített jelszavát, a gyakorlat iménti korrekciója nyomán legföljebb — mint ki nem zárt lehetőséget — csupán a propaganda szférájában tartja meg és sem akkor, sem később nem keveri össze a Függetlenségi Frontban és a koalícióban megtestesült kényszerű együttműködéssel, nem teszi meg annak elvi burkává.”¹⁶⁸ A koalíció más tagjai szintén érdekeltek voltak abban, hogy a földjuttatásból kimaradt nagyszámú földigénylőből — az „agrárnincstelének több mint fele, a félproletároknek kétharmada”¹⁶⁹ — több kapjon földet. Az agrárszegények nagy számához viszonyítva az országban 7427 szükségből igénybe vett birtok (területe 89091 kat. hold) volt tulajdonosa nem veszélyeztethette komolyan a koalíciót. „A túlhajtás csak látszólag oka a gazdagparaszt ellenzésének és ellenakcióinak.”¹⁷⁰ 1946-ban végülis éppen a koalíción belül ésszerűbb megoldásra kellett jutni. Enyhíteni kellett azt a feszültséget, amelyet a „törvénytelenek” minősített földosztások, valamint a földjuttatásból kimaradt nincstelen „parasztság” helyzete teremtett. Egyrészt törvényessé kellett tenni a juttatott és birtokba vett földeket, másrészt biztosítani kellett a gazdagparasztokat arról, hogy 50 kat. holdig visszakapják birtokukat, illetve több földjüket nem veszik igénybe.

Az 1946. évi IX. tc. megteremtette a földreform befejezésének törvényes feltételeit. Biztosítékot nyújtott mind a földhözjuttatottnak, mind a módos parasztnak, hogy nem háborítja birtokában. A Viharsarokban ez az „egyensúly”, vagy nyugalmi állapot csak ideiglenesen következett be. A községi földigénylő bizottságok felújították korábbi követeléseiket, hogy szállítsák le a birtokosoknak visszahagyott földek felső határát. Tovább fellebbeztek a Megyei Tanács által elutasított igénybevételi indítványaik ügyében. Újrafelvételi kérelemmel fordultak az Országos Tanácshoz és felülvizsgálati kérelemmel a földművelésügyi miniszterhez. 1946—1947-ben tehát folytatódott a harc a földbirtokok további igénybevételéért. Ugyanakkor a volt birtokosok tovább kísérleteztek kiosztott földjük visszaszerzésével.

A földigénylők korábbi érveiket pontosabban, sokoldalúbban próbálták összeállítani, s azok lényege továbbra is ez: „volksbundista volt” elmenekült”; „levente fiúkat kényszerített a harcra, s ő (a birtokos) az oka a gyerekek elvesztésének,” „megverte a tanyása feleségét”, „a Turul szövetség vezetője volt”, „a zsidók elleni

¹⁶⁶ Orbán S.: A demokratikus agrárforradalom és a parasztság rétegződésének problémái a felszabadulás után. Századok, 1970. 4. sz. 953. old.

¹⁶⁷ Orbán S.: Id. tanulmány 962. old.

¹⁶⁸ Orbán S.: Id. tanulmány 962. old.

¹⁶⁹ Orbán S. z Id. tanulmány 966. old.

¹⁷⁰ Orbán S.: Id. tanulmány 962. old.

„jogfosztó intézkedéseket túlhajtotta”, „fasiszta pártban vezető szerepet töltött be”, „földje háborús szerzemény”, „Szálasi fogadásán jelen volt, zöld inget hordott, részt vett a zsidóknál végrehajtott házkutatásokon”, „csendőrtiszt volt”, „népellenes”, „nyilas propagandista volt”, „a Magyar Tudományos Fajvédők Egyesületének tagja”, „Jurcsék kinevezte kormánybiztosnak”, „Tukács főispán asztaltársaságához tartozott”, „közismert fasiszta vezető volt”. Most az érvek hatásosabbnak bizonyultak, mert ezek alapján egész sor birtok elkobzását, megváltását kimondták, vagy a birtok felét a feleségnek és a családnak meghagyták, másik felét igénybe vették.

Jellemző példa a következő makói eset. Dr. Sz. J. makói ügyvéd 65 kat. hold földjét a Földmunkás Szakszervezet már 1945. március 7-én lefoglalta, mert elmene-kült. A Nemzeti Bizottság azonban visszaitélte a tulajdonosnak, mert a tulajdonos édesanyjának haszonélvezeti joga terhelve az ingatlant. „A földet a szakszervezet jelen jogrendszerünk mellett át nem veheti”,¹⁷¹ — indokolta határozatát a Nemzeti Bizottság. 1945-ben a KFB elkobozta a birtokot, mert a birtokos „jobboldali”, „németbarát”, „támogatta a német fasiszmus gazdasági és politikai érdekeit a magyar nép rovására.”¹⁷² Az Országos Tanács mentesítette az elkobzás alól, mert a felhozott érveket 1945-ben nem tartotta elegendő oknak az elkobzáshoz.

A földigénylő bizottság nem hajtotta végre — többszöri felszólítás után sem — a határozatot.

Az Országos Tanács 1946-ban helyszíni vizsgálatot tartott a földigénylő bizott-ság ellen és a panaszos ügyek tisztázása végett. A vizsgálat végén ellopták a vizsgáló bizottság összes ügyiratát. Feloszlatták a földigénylő bizottságot. Az új földigénylő bizottság fellebbezett, s az UFOSZ újrafelvételi kérelemmel élt. Újabb helyszíni vizsgálat után 1947-ben a birtokból 48 kat. holdat igénybe vettek és kiosztottnak minősítettek. A két és fél évig tartó huzavona idején a birtokos és a juttatottak, vala-mint a földigénylő bizottság és az Országos Tanács igen éles harcot folytatott. A volt tulajdonos minden esetben kiszedte a juttatást jelző karókat, felszántatta a földet, de mindig úgy, hogy a juttatottak ne találják meg a számukra kimért földet. A birto-kos és tanúi azt akarták bizonyítani, hogy nem tudtak a föld kiosztásáról. Ugyan-akkor a birtokos rendszeresen felszólította a juttatottakat, hogy ne műveljék a földet. Mindig elfogadta a juttatottaktól a szántás és a vetőmag árát, akik a tulajdonos által vetett termést rendszeresen betakarították. Mindezek ellenére az OFT Tárgyaló Tanácsa a földet többször visszaitélte, a birtokos tanúinak vallomását fogadta el. „Az érdektelen tanúk bizonyítják, hogy a kiosztás nem történt meg.”¹⁷³ Elutasították az UFOSZ újrafelvételi kérelmét is. Míg végül a Földművelésügyi Minisztérium fél-retette az OFT határozatait és kiosztottnak nyilvánította a birtok egy részét. A ha-tározat megállapította: „A birtokot kiosztották, kímérték, kikarózták. Az igénybe-vételt szenvedő magatartása és a különböző ellentétes hatósági intézkedések, — és a juttatottak saját gazdasági gyengesége okozta, hogy nem tudták azt az eredeti ki-osztás óta birtokban tartani és megművelni.” „Birtokpolitikai célra ténylegesen felhasználnak tekintendő és így az 1946. IX. tc. 19 §. értelmében az igénybevételt szenvedő részére vissza nem adható.” „Az OFT határozata midőn a helyszíni vizs-gálatról felvett jegyzőkönyv adataival ellentétes ténymegállapításokat tartalmaz, irat-ellenes és jogszabályt sért.”¹⁷⁴

¹⁷¹ Csm. 1. sz. L. 98/1945. Csanád m. NB iratai, 1945. március 13.

¹⁷² Csm. 1. sz. L. 185/1945. Csanád m. FT.

¹⁷³ Csm. 1. sz. L. 267 726/1947. OFH határozata.

¹⁷⁴ Csm. 1. sz. L. 143 180/1947. FM. határozata. Makó, KFB iratai.

A harc a minisztériumi vizsgálat után — amely a közben megjelent 1946. évi IX. tc-re és annak végrehajtási utasítására támaszkodik — a földigénylők javára dőlt el.

1946 után egész sor, függőben maradt igénybevételi ügyet, — az ismertetett példához hasonló módon — el lehetett dönteni. Ha korábban a földigénylő bizottság a visszaítélt birtokot kiosztotta, s a felsőbb szervek utasítására sem engedte vissza a volt tulajdonosnak, a IX. tc. alapján az — 50 kat. holdon aluli paraszt birtokok kivételével — a juttatottak tulajdona lett.

A földigénylő bizottságok ezen felbátorodva, előszedték a régen igénybevételre javasolt, de a felsőbb szervek által mentesített birtokok ügyét is. A régi érvek mellé esetleg újabbakat is felderítettek és ezek alapján ismét kérték az igénybevétel engedélyezését. Nem kevés esetben a földbirtokrendező szervek — felülbírálva saját, korábbi határozataikat — hozzájárultak bizonyos birtokok vagy birtokrészek elkobzásához, illetve haszonbérlet útján történő hasznosításához.

Az 1946. évi IX. tc. azonban a „törvényellenesen” igénybevett birtokok tulajdonosainak is igazságot akart szolgáltatni. Ugyanakkor a 100, illetve a 200 holdon alul igénybe vett birtokok volt tulajdonosai pedig vissza akarták szerezni a már kiosztott birtokot. Volt olyan úri nagybirtokos, aki a neki és tulajdonostársainak meghagyott 100—100 hold mellé volt szeszfőzdéjét is visszakövetelte. Ezek a törekvések azonban elég súlyos akadályokba ütköztek. Mind a földigénylők, mind bizottságaik továbbra is megtagadták a visszaítélt földek átadását. Dr. K. J. hódmezővásárhelyi ügyvédnek sikerült „bebizonyítania”, hogy paraszt származású és saját kezűleg is dolgozik birtokán, tehát kérte vissza 113 kat. holdas birtokát. Az OFT I. sz. Tárgyaló Tanácsa 100 kat. holdat vissza is ítélte. A földigénylő bizottság azonban megüzente a „honfoglalásra” készülő birtokosnak, „hogyha a birtokra mer lépni, nem felelünk magunkért, élet és halálról lesz szó”.¹⁷⁵ Végül 1949-ben az Országos Földhivatal döntése: „A törvény szerint mentes”, „de mivel 1946. január 1. előtt kiosztották, nem kaphatja vissza.” „Kártalanításra tarthat igényt”.¹⁷⁶ S. Ö. alezredes a demokratikus hadseregben is szolgált. Erre hivatkozva kérte 1946-ban igénybe vett deszki birtokának mentesítését. A földigénylő bizottság két tagja írásban ígérte meg a birtokosnak, hogy támogatja és földhözjuttatottakat csak bérlőknek fogja tekinteni. A megyei tanács visszaítélte a 46 kat. holdas birtokot, de a földigénylő bizottság ezt nem vette tudomásul. A földművelésügyi minisztérium így utasította el S. Ö. fellebbezését: „nincs adat arra vonatkozólag, hogy ehhez a megállapodáshoz — amelyet a KFB két tagja írt alá — a földhözjuttatottak is hozzájárultak volna.” „Az 1946. IX. tc. 19. §. értelmében vissza nem adható.”¹⁷⁷

A községi földigénylő bizottságok 1946-ban a legtöbb esetben meg tudták védeni az 1945. december 31-ig igénybevett birtokokat. Annak ellenére, hogy 1946—1947-ben egyre többen támogatták a birtokuk visszaszerzéséért harcoló volt tulajdonosokat. Sz. S. makói lelkész 228 kat. hold földjét akarta visszaszerezni, miután „kiderült”, hogy „társtulajdonosok” is vannak. A megyei tanács előbb mentesítette az elkobzás alól és 100 holdat visszaítélt, 128 holdat pedig megváltás útján vett igénybe. A megyei tanács azonban hiába utasította a csanádpalotai földigénylő bizottságot, hogy 3 napon belül adja vissza a birtokot, újabb tanúkat, újabb bizonyí-

¹⁷⁵ Csm. 2. sz. L. 224 438/1946. OFH. sz. határozat. A KFB idézett üzenete szám nélkü csatolva az irátsomóhoz.

¹⁷⁶ Csm. 2. sz. L. 368 714 OFH határozat.

¹⁷⁷ Csm. 1. sz. L. FM. 141 417/1947. Deszki KFB iratai.

tékokat sorakoztattak fel, bizonyítva a pap demokráciaellenes magatartását. A tulajdonos még a makói közélet ismert demokratáit is felsorakoztatta birtoka visszaítélése érdekében. D. S. írta Veres Péternek: „Légy szíves a fellebbezést figyelemmel kísérni, „...nem a vörös rém ellen izgatott, hanem a németek ellen...”¹⁷⁸ A kisgazdapárt is készségesen igazolta, hogy a lelkész úr „németellenes prédikációkat mondott és a zsidók mellett foglalt állást.”¹⁷⁹ Néhány volt munkása is bizonyította, hogy megfizette a bérüket. Úgy látszik azonban nem volt szerencséje a lelkésznek, mert az újabb földbirtokmentő akciója is olyan eredménytelen maradt, mint a korábbiak.

1946-ban a sérelmet szenvedett birtokosoknak sikerült kieszközölni, hogy a deszki földigénylő bizottság igénybevételi eljárását és határozatait az Országos Tanács felülvizsgálja. 16 felülvizsgált tételből 9 esetben a KFB döntése maradt érvényben, 7 esetben megváltoztatták a határozatot, visszaitélték a birtokot. Pedig a földigénylő bizottság alig rendelkezett felosztható földterülettel. Az Országos Tanács utasította a bizottságot, hogy szállítsa le a minimum alá az alapjuttatást és 2 kat. holdban állapítsa meg a felhasználási tervben. Leváltották a bizottság elnökét és 8 tagját. Az igénybevett földbirtokok visszaszerzésére, illetve a juttatott földek megvédésére irányuló küzdelem tehát tovább tartott és szélesedett 1946-ban és az ezt követő években. Ekkor azonban már — néhány kivételes esettől eltekintve — a 100, illetve a 200 kat. holdon alul igénybe vett és kiosztott birtokokért folyt a harc. Ezekben az ügyekben a földbirtokrendezés felsőbb szervei elmarasztalták a földigénylő bizottságokat, de visszaitélni, az 1946. január 1 előtt kiosztott földeket nem tudták. Ha mégis megtették, a földigénylő bizottság azt nem hajtotta végre. Hiába alakították újra és ismét újra a bizottságokat, — nem volt olyan bizottság, amely kimozdította volna tulajdonából az új birtokosokat. A Viharsarok megyéiben nem lehet példát találni arra, hogy a kiosztott birtokokat 1946 után természetben vissza lehetett juttatni. Csak olyan esetben tudta a földigénylő bizottság végrehajtani a visszaitélt birtok átadását, ha tartalékként kezelték, és 1945-ben nem osztották ki. Az igénylők nagy száma, a felosztható földek kevés területe, — a juttatásból kimaradt szegényparaszt családok nagy száma ösztönözte s formálta a viharsarki parasztság küzdelmét. De volt ebben a küzdelemben szerepe annak a hagyománynak is, amelyet ezen a vidéken a szegényparasztság forradalmi örökségként kapott elődeitől, s azok vezéreitől.

A haszonbérletek igénybevétele

Sajátos helyzet elé állította a szegedi földigénylő bizottságot Szeged város birtokának igénybevétele. A hatalmas, 64000 kat. hold kiterjedésű, kötött forgalmú birtokot 25 évenként kishaszonbérlet formájában elárverezték. A haszonbérlek egy része nincstelen földműves volt, míg mások saját földjüket és minden vagyonukat eladták a haszonbérletért. Nagyobb számú, bérletbe kiosztott parcella pedig nyugdíjas katonatisztek, tisztviselők, nyugdíjas miniszteri tanácsosok kezébe került. A Szegedtől nagy távolságra fekvő parcellákon gazdasági épületeket és lakóházakat építettek a bérlek. A föld és lakásnélküli szegények éppen a lakásépítés lehetősége miatt váltottak bérletet. Sokszor 3—4 család tudta a magas árverési összeget, továbbá az előre fizetendő félévi haszonbérnek megfelelő biztosítékot és a negyedévenként esedékes haszonbért kifizetni az egy parcella után. A lakásépítésen kívül az önálló gazdaság megteremtésének reményével kezdtek a földműveléshez. A rendkívül magas

¹⁷⁸ Csm. 1. sz. L. Csanád m. FT. 45 769/1949.

¹⁷⁹ Csm. 1. sz. L. U. o.

haszonbér ezeken a rossz minőségű szikes, vízállásos és futóhomokos, 3—4 q rozso termő földeken hamarosan összetörte az illúziókat, megoldhatatlan helyzetet teremtett az olyan szegények számára, akik felszerelés és tőke nélkül kezdtek a gazdálkodáshoz. Hamarosan fizetésképtelenné váltak, tönkrementek, elárverezték bérletüket. Egyes, anyagilag megalapozott kisgazdák felvásárolták a tönkrement gazdaságokat. A volt bérlők egy része ismét mezőgazdasági munkás lett, másik csoportja 50—100—150 kat. holdas bérlőgazdaság birtokosává vált. A bérlő megváltoztatta a korábbi művelési ágat. Gyümölcsöst, szőlőt telepített. A kialakult tanyaközpontok tanítói kiképezték őket a gyümölcsös és a szőlő kezelésére és lassan gazdagarasztai gazdaságot formáltak a várostól bérelt földön. A 25 év letelte után a város urai felszólították a bérlőt; hogy adja át 15 napon belül a bérletét, árverésen újra eladják, vagy pedig az új körülményeknek megfelelően magasabb haszonbér fizetésére köteles. Ha nem vállalta, elveszett egy negyedszázad munkája, másnak adták a bérletet. Soha nem lehetett saját tulajdona, folytonosan ott lebegett az a veszély, hogy elveszti bérletét. A város az egyoldalú szerződésre hivatkozva bármikor kimozdíthatta bérletéből.

Az 1945. évi földreform ilyen körülményeket talált a Szeged-környéki területen. A tanyavilág nincstelen lakossága földigénylőként jelentkezett, a gazdasággal rendelkező bérlők pedig azt várták e reformtól, hogy végre saját tulajdonukká lesz a bérlet, s megszűnik egyszer és mindenkorra a bizonytalanság. Az utóbbiak a reformrendeletből azt olvasták és értették meg elsősorban, hogy: „Egyenlő feltételek mellett előnyben részesül az a kishaszonbérlő, aki a felosztásra kerülő ingatlanrészen már 1944-ben gazdálkodott.”¹⁸⁰ A földigénylők pedig a birtok arányos felosztását várták a reformtól.

A földigénylő bizottságnak több olyan körülményt figyelembe kellett venni, amely befolyásolta a reform végrehajtását. Ez egyrészt abból adódott, hogy több évtizedes bérletek és ezen felépült gazdaságok földterületéből kellett igénybevenni a felosztható birtokok egy részét. Sok esetben életképes kisgazdaságokat kellett megbontani. Ezek a bérlők is földigénylőkként jelentkeztek és nem kaphattak több földet a községben megállapított alapjuttatásnál. Ettől csak kivételes esetben térhettek el. Az igénybevétel és az alapjuttatás megállapításánál pedig figyelembe kellett venni: „a felosztásra kerülő ingatlanok fekvését, minőségét, művelési ágát és mennyiségét figyelembe véve az igényjogosultak számához arányosítva megállapítja a juttatható birtokegységet és azt a határt, amelyre a törpebirtok kiegészítése indokolt.”¹⁸¹ Az idézett rendelet 39. §-a szerint az igényjogosult számára nem lehet egy birtokegységre 15 kat. holdnál többet juttatni. A Szeged környéki sajátos birtokviszonyok, valamint az ingatlanok minőségét és művelési ágát figyelembevéve egyes községekben 25 kat. holdat is meghagytak egy-egy olyan bérlőnek, aki évtizedek óta művelte a földjét, s a birtok megbontása, vagy a terület további csökkenése veszélyeztette volna a gazdaság fenntartását, a bérlő és nagy családja megélhetését. Az igénybevétel olyan gazdaságok esetében még több problémát okozott, amelyekből már néhány kat. holdon szőlőt, vagy gyümölcsöst telepítettek. Ezeket a területeket ötszörös szorzószámmal kellett figyelembe venni. Ha néhány hold szőlőhöz a tanyaterület hozzászámították, már együtt volt az a terület, amely egy volt bérlőnek megmaradhatott. A szőlőt, gyümölcsöst és a tanyaudvart mindenképpen megtartották a bérlők, de szántójuk és legelőterületeik egy részéről le kellett mondaniuk. Ez azonban nem ment könnyen. Szinte minden bérlő fellebbezett, akinek birtoka csökkent.

¹⁸⁰ 600/1945. Me. sz. r. 36. §. utolsó bekezdés.

¹⁸¹ 33 000/1945 FM. sz. r. 38. §. e pont.

A csengelei haszonbérlok az Országos Tanácshoz küldött előterjesztésükben kérték, hogy „a bérletek teljes egészében menjenek át örök tulajdonba.”¹⁸² A fellebbezők maguk is tudták, hogy bérlokból földigénylökké váltak, de ebből egészen más következtetésre jutottak, mint a nincstelen földigénylők. Az előbbieket olyan jogos igénylőknek tekintik magukat akiktől nem lehet a bérletet elvenni, hanem teljes egészében tulajdonul kapják a földet. Érveik egy része teljesen érthető, még akkor is, ha az adott körülmények között nem lehet sajátos „igazuknak” érvényt szerezni. Rengeteg egyéni munkával és beruházással egyenlítették ki és tették termővé a futóhomokot és bérletük egy részén szőlőt, gyümölcsöst telepítettek. Most 50—100 kat. holdas birtokukból — a szántóból, legelőből, esetleg a szőlő és gyümölcsösből — megfelelő arányban le kellett adniuk a nincstelen igénylőknek, akik egy része valamikor szintén bérló volt, de tönkrement és elvesztette mindenét, egész élete munkáját. A bérlok általában 50—100 kat. holdas területükből adták le a 20—25 kat. hold feletti részeket. Volt akinek 20 kat. hold alá csökkent a volt bérlete. Ezzel kapcsolatban leírták fellebbezésükben, hogy 20 kat. holdon aluli földből a futóhomokon nem lehet megélni.

Igaz a fellebbezőknek az az érve is, hogy bérletüket szülei még az 1880-as években vették. K. SZ. A. írta, hogy apja 1880-ban cselédbéréből vette a 41 kat. holdas bérletét és ebből most 21 holdat elvettek tőle, — s ezt kéri vissza.¹⁸³ Megrendítően hat Á. F. nyugdíjas MÁV fűtő fellebbezése is: „én telepítettem a 800 □-öt szőlőt, amit elvettek tőlem. Az egész életem munkájának gyümölcsétől foszt meg a földosztó bizottság.”¹⁸⁴ Gyakori eset, hogy azoktól, akiknek saját földjük is volt, teljes egészében elvették bérletüket. R. M.-tól, aki 16 kat. holdat bérelt, 10 gyereket és öreg szüleit tartotta, mind a 16 holdat elvették. Egy másik 20 holdas bérlőtől 5 holdat vettek el. Hétagú családját ebből tartotta. Sz. L.-nek 78 kat. holdjából úgy kellett leadni, hogy csak 10 kat. hold szántója maradt. Hétagú családjára és törzskönyvezett állatállományára hivatkozva 50 hold földet kért.

Számos esetben súlyos konfliktushoz vezetett az a körülmény is, hogy a volt bérlőnek olyan területet is le kellett adnia, amelyen épülete is volt. A Csongrád megyei Földbirtokrendező Tanács Szegedi Tárgyaló Tanácsa kérte az Országos Tanácsot, hogy hozzon elvi határozatot, amely világosan eldönti, hogy a kishaszonbérlo elviheti-e a lakóházát az igénybevett bérletéről olyan esetben, ha nincs másutt lakása. Ha nem viheti el lakását, kapjon teljes kártalanítást. A bérlo által telepített erdő ügyében is döntést kért a Tárgyaló Tanács.

Több panaszos levelében arról írt, hogy a Szegedi Földigénylő Bizottságból kiküldött „albizottságok” önkényesen döntenek. A bizottság vezetője gyakran egyedül dönt az ügyben, adja-veszi a földet a földigénylő bizottság nevében.¹⁸⁵

Fegyveres Sándor nyugalmazott vezérőrnagy 50 kat. hold bérletéből 15 holdat hagyott meg a bizottság. Fegyveres 1973-ig, 50 évre vette bérbe ezt a területet. Fellebbezésében kérte vissza az egészet, s így érvelt: „A rendelet célja a nagybirtokrendszer megszüntetése, de nem az, hogy 50 kat. holdas birtokegységet is megszüntessen, s azt elvonja olyantól, aki élethivatásként műveli, azzal a törekvéssel, hogy azon minél többet és jobbat termeljen, s ezzel közreműködjék a demokratikus Magyarország felépítésében.”¹⁸⁶ Kérélmét elutasította a Szegedi Tárgyaló Tanács. Bármenny-

¹⁸² UMKL, 157/1946. OFT — Csm. FT. iratai.

¹⁸³ UMKL, 157/1946. OFT. — Csm. FT. iratai.

¹⁸⁴ UMKL, 157/1946 OFT — Csm. MFI iratai.

¹⁸⁵ UMKL 157/1946. OFT — Csm. FT. iratai.

¹⁸⁶ UMKL, 157/1946. OFT — Csm. FT. iratai.

nyire élethivatásának tekintette a vezérőrnagy úr a földművelést, így kellett dönteni, mert mint volt bérlőt és földigénylőt nem illette több a törvények szerint. Rendkívül humánus az a megítélés, amely még a nyugdíjas katonatiszteknek is 15 kat. holdat juttatott tulajdonul. Ugyanakkor néhány nincstelen napszámos nagycsaládú földigénylő között felosztották a bérlet többi részét. Fegyveresnek egyetlen felnőtt unokája volt, aki tisztviselő lévén nem tekinthető igényjogosultnak, tehát a volt bérlőt így is túljuttatták és előnyös helyzetet biztosítottak számára, más földigénylővel szemben.

Ezeket az előnyöket a paraszt származású és élethivatásszerűen földműveléssel foglalkozó bérlők számára is biztosították, csak néhány esetben tértek el ettől. Rosszabb helyzetbe kerültek azok a földműves bérlő családok akiknek 15—20 holdas bérletéből elvettek 10 kat. holdat, holott 3—4 gyerek volt a családban. P. I. egy csengelei bérlő ilyen indokokkal kérte vissza fellebbezésében a 20 kat. holdas bérletét, — melyet 1892 óta művelt — mert 5 tagú családja számára 10 kat. holdat hagyott meg a földigénylő bizottság.¹⁸⁷ Ugyancsak jogosnak lehet tekinteni T. A. P. fellebbezését, akinek Csengelén 20 kat. holdnyi bérletéből 5 kat. holdat le kellett adnia. Héttagú családjának 15 kat. hold maradt, — ugyanannyi, mint a nyugdíjas vezérőrnagynak. Egy 8 gyerekes családnak pedig 32 kat. holdból 20 holdat hagyott meg a földigénylő bizottság.

Különbséget kellett tenni egyenként a fellebbezések és kérelmek között. A földigénylő albizottságok nem minden esetben mérlegelték helyesen a bérlők körülményeit. Mindenképpen arra törekedtek azonban, hogy képviseljék a bérlő, de a nincstelen földigénylők érdekeit is. Számos hibalehetőséget azonban nem tudtak minden esetben elkerülni. Másrészt a volt bérlők a törvényadta lehetőségeken túl olyan követeléseket támasztottak, amelyeket a földigénylő bizottságok, és felsőbb szerveik sem teljesíthettek. Az Országos Tanács állásfoglalása szerint a Szeged környéki rossz minőségű területeken a volt kishaszonbérlőknek „20—25 kat. hold meghagyható”. Olyan megegyezésre is lehetőséget látott az OFT, hogy a már eddig, a bérlők által befizetett összegnek megfelelő terület maradjon tulajdonukban, a többit pedig adják le földbirtokpolitikai célokra.¹⁸⁸ A volt bérlők elfelejtették a nyomorúságos bérlő sorsot, s egyben kisebb jelentőséget tulajdonítottak annak a ténynek, hogy tulajdonukká lett a megmaradt birtokrész. Pedig megszabadultak a bérleti díj fizetésétől, a bizonytalanságtól, attól a veszélytől, hogy egy idő múlva elveszíthetik egész gazdaságukat, egész életük munkájának gyümölcsét. Úgy lett volna számukra teljes értékű a reform, ha bérletük egésze tulajdonukká vált volna. Ezt azonban a nagyszámú nincstelen földigénylő helyzete nem engedte meg, földet csak a nagyobb bérletek, illetve néhány közép és kisbirtokos rovására kaphattak. A volt bérlők jogi értelemben ugyanolyan földigénylőkké váltak, mint a bérlettel nem rendelkezők, azzal az előnnyel, amelyet az alaprendelet 36 §-a biztosított számukra. A szegedi Földigénylő Bizottság több esetben méltányosan ítélte meg helyzetüket, s a rendkívül rossz minőségű, alacsony hozamú, vagy a művelésre alkalmatlan földekből többet hagyott meg a volt bérlőknek, mint a rendeletben engedélyezett felső határ.

Néhány Szeged- környéki nagybérlő birtokának és egyes esetekben gazdaságának igénybevétele is egész sor problémát okozott a földigénylő bizottságok számára. K. L. 384 kat. holdas bérletét, a Pallavicini birtokkal együtt kisajátította a sövényházi Községi Földigénylő Bizottság. Törvényesen járt el a bizottság, mert a Pallavicini

¹⁸⁷ UMKL 157/1946, OFT — Csm. FT. iratai.

¹⁸⁸ Csm. 1. sz. L. 20 274/1945. OFT. Pusztaszeri KFB iratai.

birtokkal együtt a bérletet is igénybe vette. A földigénylő bizottság azonban úgy ítélte meg K. L. bérlőt, hogy „háborús, népellenes bűnös”, „önkéntes SS katona volt”, „a német hadseregben szolgált”, „bérletén munkaszolgálatosokat dolgoztattott és kínoztá őket.”¹⁸⁹ Ennek alapján mind a KFB, mind az MFT elkobzásra ítélte K. L. gazdaságát.

Az Országos Földbirtokrendező Tanács azonban másként döntött a bérlő ügyében. Kiderítette a Tanács, hogy K. L. „nem volt SS katona”, nem lehet tehát elkobozni gazdaságát, sőt K. L. és társai jogos földigénylők. Mint kishaszonbérlőt a juttatásnál előnyben kell részesíteni, a 600/1945 Mész. r. 36. §-a és az 1946. IX. tc. 24. §-a alapján.¹⁹⁰ K. L. Gazdaságosságának élő és holt felszerelését visszaítélte a tulajdonosnak, — hivatkozva a 600/1945. Mész. rendelet 25. §-ára és az OFT. 24. elvi határozatára.¹⁹¹

„A megváltás alá kerülő ingatlanhoz tartozó élő és holt felszerelést, gazdasági épületeket, stb. is igénybe kell venni, tekintet nélkül arra, hogy a megváltást szenvedőknek, vagy másnak a tulajdona. Az élő és holt felszerelésből csak annyi mentesül az igénybevétel alól amennyi a megmaradó saját tulajdon és a haszonbérlet megműveléséhez szükséges. Ez azonban nem lehet több együttesen 200 kat. holdon való gazdálkodáshoz szükséges élő és holt felszerelésnél. Az elkobzás, vagy megváltás alá kerülő ingatlanon levő 100 kat. holdat meg nem haladó kishaszonbérletek élő és holt felszerelése minden esetben mentesül az igénybevétel alól. A szükséghez képest azonban a mezőgazdasági gépeket és felszerelést a tulajdonos méltányos ellenszolgáltatás ellenében köteles a földhözjuttatottaknak használatra átengedni.” Az idézett rendelkezés teljes egészében nem mond ellent a földigénylő bizottság intézkedéseinek. A bérlet, sőt a gazdasági felszerelés egy része mindenképpen igénybevehető volt. Ha nem igaz a tulajdonos „háborús és népellenes” bűnössége, a hivatkozott rendelet akkor is lehetővé teszi az igénybevételt, de nem elkobzás útján és nem teljes egészében. Nem tekinthető 100 kat. holdon aluli kishaszonbérlőnek és így nem mentesülhetett gazdasági felszerelése teljes egészében az igénybevétel alól. Különösen nem tekinthető olyan kishaszonbérlőnek, aki a juttatásnál előnyben részesítendő a R. 36. §-a alapján. Az Országos Tanács 24. elvi határozata is csak a földműves élethívátású bérlőnek és legfeljebb csak 100 kat. hold ingatlan megműveléséhez szükséges élő és holt felszerelés visszahagyását tette lehetővé. Ez esetben azonban — mivel a birtokot teljes egészében kisajátították — az elvi határozat második része alkalmazható: „Az élő és holt felszerelést, ha az ingatlanának megművelésére nem szükséges — méltányos ellenszolgáltatás fejében — köteles a földhözjuttatottak használatára átengedni.”¹⁹² Az elvi határozat sem zárja ki a KFB által foganatosított igénybevételt. Az igénybevétel mértéke és minősége azonban attól függően változhatott, hogy K. L. „háborús és népellenes bűnös”, vagy „partizán” volt, mint ahogyan ezt az Országos Tanács K. L. fellebbezésére építve „megállapította.” Az Országos Tanács saját mentesítő határozata után a KFB elnökét és egy tagját „hamis vád büntette miatt bíróság elé állította, mindkettőjüket letartóztatták. Elrendelték egy új összetételű földigénylő bizottság választását. Az új bizottság azonban elődjéhez hasonló indokok alapján — a földigénylők aláírásával megtámogatva — újrafelvételi kérelemmel fordult az Országos Tanácshoz és tiltakozott az olyan határozat ellen, amelyben K. L. összes fiának és rokonának 25—25 kat. hold jutta-

¹⁸⁹ Csm. 1. sz. L. XV. K 1/1945, Sövényháza, KFB iratai.

¹⁹⁰ Csm. 1. sz. L. 206 333/1946. OFT. Sövényházi KFB iratai.

¹⁹¹ 600/1945. Me. sz. r. 25. §.

¹⁹² Csm. 2. sz. L. OFT 24. sz. elvi határozata. 1945. augusztus 6. OFH. 13 159/1945.

tását rendelték el, valamint az ellen, hogy karhatalom igénybevételével helyezte birtokba K. L. családját. „Midőn nevezettek a juttatásukat birtokba akarták venni a környékbeli földhözjuttattak... megátolták ebben őket, K. L-t megverték és a szántásra megfogadott traktort elkergették”.¹⁹³ Az OFT Tárgyaló Tanácsai még 1947-ben és 1948-ban is arról határoztak, hogy vissza kell adni K. L. gazdasági felszerelését, épületeit, földhöz kell juttatni minden vikonát, és ki kell rakni birtokukból a földhözjuttattakat.¹⁹⁴ A juttatottak erélyes fellépésére végül lemondtak erről és Dunántúlon ingatlan juttatásban részesítették a sövényházi bérlő családját. Hasonló módon vették igénybe, elkobzás útján a többi földigénylő albizottságok a nagyobb, de 100 kat. holdon aluli bérleteket, ha a birtokos hazaáruló, háborús és népellenes bűnös volt. Leleplezték a bizonyító eljárás során a mások kizsákmányolásából gazdagodni akaró bérlők embertelenségét, akik cselédjeiknek még az alacsonyra szabott bért sem akarták kifizetni és különféle ürüggyel megcsorbították azt. Internálással fenyegették a bérést, ha járandóságát követelte. A földigénylőbizottságok bizonyították a nagy bérlők reakciós, népellenes tetteit, továbbá azt is, hogy a szovjet hadsereget ócsárolták és a németeket dicsőítették, amikor az utolsó pillanatban menekültek a németekkel együtt. A németeknek ajánlotta egyikük vagyónát, hogy ezzel segítse elő az orosz hadsereg vereségét. Azzal kérkedett, hogy 2–3 hét múlva „kihajtják a németek az oroszokat, s ő csak azután tér vissza.” S miután erre hiába várakozott, 1945 első felében visszatért birtokára, amelyet azonban hamarosan elkoboztak. A földigénylő bizottságok — ha nem volt bizonyítható a reakciós bérlő birtokos fasiszta múltja, de nem volt jogos földigénylő — családjára, kiskorú gyermekeire tekintettel meghagyták lakóházát a telekkel együtt. Általában nem kellett emberségre oktatni a földigénylő bizottságokat. A lehetőség határain belül megtették maguk is. Mégis a földhivatalok jogász — és gyakran nem jogász — hivatalnokai adminisztrációs eszközökkel, ugyanarra a törvényre, a törvénynek ugyanarra a pontjára hivatkozva változtatták meg a szegényparaszti összetételű földigénylő bizottságok határozatait.

A földigénylő bizottságok az alapvető rendeleteket ismerték, megértették. Alapállásuk az volt, hogy a földigénylőket képviselik, akiknek legfőbb érdekük a földjuttatás. Ehhez elegendő földre van szükség, amit a reakciónak, népellenesnek ítélt földbirtokosoktól, uraktól, úri birtokosoktól és gazdag parasztoktól kell igénybe venni. Így kerül sor több olyan 100, illetve 50 kat. hold alatti birtok igénybevételére, amelynek a tulajdonosát az adott községben a törpebirtokosokhoz, földnélküliekhez viszonyítva, életkörülményei, magatartása, embertelensége után ítélve reakciónak, a nép ellenségének tekintettek. Ha ezen kívül el is menekült a szovjet csapatok elől, akkor már bizonyítottnak is tekinthették az előbbi vádakát. Hiszen ezek, mint tisztviselők, levanteoktatók, előljárók, képviselők, a Hangya szövetkezet, a takarékpénztár és más falusi intézmények vezetői a reakciót szolgálták és rákényszerítették a falusi szegénységet is, hogy minden tiltakozása ellenére minden levante foglakozáson ott legyen, jó „hazaí” legyen, azaz gyűlölje a szomszéd népeket, szolgálja az urak érdekét, azaz látástól vakulásig dolgozzon helyettük, az általuk meghatározott templomba járjon, az általuk megszabott bérért dolgozzon. Rendelet írta elő, hogy a reakciós, népellenes, hazaáruló birtokát igénybe kell venni. S ahol nem volt a szó valódi értelmében vett nagybirtok, ott ezek jelentették az úri birtokot, a „nagybirtokot”, amelyet igénybe kell venni. Ezek a körülmények néha téves ítélet-

¹⁹³ Csm. I. sz. L. Sövényházi KFB iratai, MFH vezetőjének jelentése 1947. május, 20.

¹⁹⁴ Csm. I. sz. L. 292 611/1947. OFT III. sz. Tanácsa, 288 827/1948 OFT I. sz. Tanácsa-határozatai.

hez vezettek és olyan birtokok igénybevételéhez, amelyek a törvény betűivel és helyenként szellemével is ellenkeztek. Ezek az esetek valóban sértették a koalíció, a népfőnt érdekeit, lazították azt a széles osztályzövetséget, amelyre ekkor a demokratikus hatalom támaszkodhatott. Néha megéreztek ezt a földigénylő szegényparasztok is, és egyes esetekben segítettek kijavítani a túlzásokat. A derekegyházi főerdész földjének visszaadását 120 aláírással támogatták, mert emberséges volt, segített a szegényeken.¹⁹⁵ A kisteleki volt főjegyző birtokának visszaadását azonban egyetlen földigénylő sem támogatta aláírásával.

A földbirtokrendező szervek minden esetben felülbírálták és visszaírték „a törvényellenesen” igénybe vett kisebb birtokokat. Ezeknek tulajdonosait, ha földjüket 1946. január 1 előtt kiosztották — s ha nem parasztbirtokos volt az illető — más területen kártalanították, ha pedig január 1 előtt nem osztották ki, vagy nem vették birtokba a juttatottak, az eredeti tulajdont adták vissza.

A viharsarki földigénylő bizottságok tehát ki tudták használni azt a helyzeti előnyt, amely abból eredt, hogy a földreformrendelet megjelenése előtt megalakultak és a legalapvetőbb feladataik végrehajtását megkezdték. Az MKP sürgette a földigénylők falusi bizottságainak megalakítását és irányította figyelmüket a legfontosabb tennivalókra. Mikorra a később megjelent végrehajtási utasítások részletezték a feladatokat, pontosan körülírták a hatáskört, s tisztázták, hogy a községi földigénylő bizottságok javaslattevő szervek, csak a jóváhagyott igénybevételi és felhasználási terveket hajthatják végre — a községi bizottságok megkezdték a földosztást. A törvény lehetőséget adott a birtokosoknak a fellebbezésre. A panasz és fellebbezés azonban nem akadályozhatta meg a földek kiosztását.

Az igénybevétel nem csak a nagybirtokot érintette. A reformrendelet megkövetelte a bizottságoktól kisebb birtokok igénybevételét elkobzás, illetve megváltás útján. A végrehajtás utasításai azonban nem egyértelműek. Ezért ezek értelmezése is különbözött. Olyan különbségek vannak az alaprendelet és a végrehajtási utasítások értelmezése között, amelyek megváltoztatták a földbirtokok igénybevételének lehetőségeit. Főként a birtokok elkobzása tekintetében különbözöek a vélemények. Az alaprendelet szerint: „Teljes egészében és nagyságra való tekintet nélkül el kell kobozni a hazaárulók, nyilas nemzetiszocialista és egyéb fasiszta vezetők, a Volksbund tagok, továbbá a háborús és népellenes bűnösök földbirtokait.”¹⁹⁶

Az I. sz. végrehajtási utasítás már másként fogalmazza: „A hazaárulók, a nyilas, nemzeti szocialista és egyéb fasiszta vezetők, a Volksbund-tagok, végül a háborús és népellenes bűnösök összes ingatlanait a földigénylő bizottság nyomban megalakulása után hivatalból összeírja.” „A földigénylő bizottság tehát bejelentés nélkül saját tudomása alapján állapítja meg, hogy valamely ingatlant felvegyen-e az összeírási ívbe, vagy sem.”¹⁹⁷ Nagy különbség van az elkobzás és az összeírási ívbe való felvétel között. A két művelet végeredménye között igen sok lehetőség nyílt az elkobzás visszaadására, amit a földigénylő bizottságok törvényes keretek között és a hivatalos formák betartása útján nem tudtak megváltoztatni. Hiába voltak politikailag érettek a bizottságok, hiába készítették el az igénybevétel listáját, vagy a felhasználási tervet — ha elutasították a megyei szervek, illetőleg újabb bizonyítási eljárásra utasították, újabb bizonyítékokat követeltek a felsőbb szervek — szinte megoldhatatlan feladat elé állították a községi szervet. Az ügyvédek és más jogászok tudományával nem versenyezhetek. Meggyőződésük nem volt elégséges, az alap-

¹⁹⁵ Csm. 2. sz., L. I. K. 40/1945. Derekegyháza.

¹⁹⁶ 600/1945. Me. sz. r. 4. §. Magyar Közlöny 1945. március 18. 10. sz.

¹⁹⁷ 33 000/1945. FM. sz. r. 19. §. Magyar Közlöny, 1945. március 31. 14. sz.

rendelet ismerete és végrehajtása nem mindig vezetett eredményre, ha „hiteles tanúkat” nem tudtak állítani, — egyetlen megoldás kínálkozott: figyelmen kívül hagyni a felsőbb szervek határozatát. A nagybirtokok esetében nem okozott megoldhatatlan problémát az igénybevétel, de a kisebb birtokok megítélése, valamint az elkobzásra alkalmas birtokra hozott községi határozatoknak rendkívül nehéz körülmények között lehetett érvényt szerezni.

Az igénybevételt hátráltatták azok a birtokosok, akik nem jelentették be birtokuk nagyságát, vagy pontatlanul az ország más területén levő birtokukat elhallgatva, tettek eleget bejelentési kötelezettségüknek. A hiányos adatok mind az igénybevételt, mind a birtokfelosztást gátolták. Csak a magyar nép egyetemes érdeke ellen vétő birtokost — háborús bűnöst — lehetett népellenesnek nyilvánítani. A cselédek és más szegényparasztek azonban csak közvetlenül a cseléd és munkás ellen vétett bűntényt tudták bizonyítani. Ezt azonban nem vették figyelembe — különösen a parasztbirtokosok ellen nem. Másként értelmezte tehát a népellenség fogalmát a szegényparasztság, mint a rendeletek és az azt betű szerint végrehajtani akaró birtokrendező szervek. A földigénylő bizottságok ezekben az esetekben is a nép érdekeit képviselték, s ez az ő értelmezésükben a nincstelenek földhözjuttatását jelentette, melyet az olyan birtokosok rovására tudtak megvalósítani, akik nem saját maguk művelték földjüket, s még ezen felül embertelenül bántak munkásaikkal. Ez az osztálygyűlölet különösen akkor növekedett, miután kiderült, hogy kevés az igénybevehető és kiosztható föld. A Viharsarok területén pedig kevés volt. S ez a népharag egyes földbirtokrendező szervek ellen is felgerjedt, — különösen a földhivatalok ellen — miután megkísérelték megakadályozni a módos paraszti birtok, vagy a 100 kat. holdon aluli úri birtok igénybevételét. Konfliktus alakult ki tehát egyrészt a módos parasztság és a szegényparasztság, más részről a felsőbb és alsóbb szintű földbirtokrendező szervek között. Az adott történelmi helyzetben, valamint a törvényes lehetőségek és korlátok között, a törvényes rendet védő szervek oldalán állt az igazság. Nem hagyható azonban figyelmen kívül az az igazság sem, amelyet a szegényparasztság és képviselője, a községi földigénylő bizottság vallott. Hiszen perspektívában ez ugyanúgy a koalíció fenntartását, sőt a koalíció fontos politikai feltételét és alapját, a munkás-paraszt szövetség megszilárdulását szolgálta. Ebből a konfliktusból nem is lehetett más kiutat találni csak azt, amelyet a földreform befejezését és a telepítést elősegítő 1946. évi IX. tc. képviselt: erősen korlátozni, illetve lezárni a további igénybevételt, de a kiosztott és birtokbavett földeket meghagyni a földhözjuttatottak tulajdonában. Ugyanakkor lényegében legalizálódott az a korábbi követelés és a Viharsarokban eléggé elterjedt gyakorlat, hogy az 50 kat. holdon felüli birtokokat is igénybe vettek minősítették. Az 50 kat. holdon alul kiosztott parasztbirtokot kaphatta vissza előző tulajdonosa természetben, eredeti állapotának megfelelően. Igénybevettnek minősítették az olyan kiosztott birtokot, amelyet tulajdonosa és családja nem tudott megművelni. Legalizálódott az a szegényparaszti értelmezés is, hogy az a birtokos, aki elmenekült, gazdátlanul és műveletlenül hagyta földjét, az nem tarthat igényt birtokára. A Viharsarokban ezeket az igénybe vett és kiosztott birtokokat nem adták vissza, s így 1946-ban törvényerőre emelkedett az igénybevételük.

A IX. tc. megjelenése előtt is volt lehetőség az alaprendelet alkalmazására a körülményeknek megfelelően, de erre a Viharsarokban a megyei szervek elutasító álláspontja miatt csak korlátozott mértékben kerülhetett sor. A Viharsarokban azonban a 1946. évi IX. tc. csak ideiglenesen teremtett nyugalmi állapotot. 1946—1947-ben, sőt a következő években is követelték a kisebb földbirtokok igénybevételét. Nem

nyugodtak meg az igénybe vett birtokok volt tulajdonosai sem, tovább fellebbeztek és minden eszközzel törekedtek földjük visszaszerzésére. A Viharsarok megyéiben is jellemző volt a községek közötti, sőt az egyes megyék közötti vita. Ezek miatt hónapokig, néhány esetben évekig húzódott a döntés, s a szomszédos községek földigénylői hosszú ideig nem vehették birtokba a juttatott földeket. A felosztható birtokkal nem rendelkező községek jogos igényeit a megyei földbirtokrendező szervek figyelembe vették és a lehetőségekhez mérten kielégítették. Más megyebeli kérelmeket is tárgyilagosan bírálták el. Csak néhány hosszú ideig húzódó vitába kellett az országos szerveknek beavatkozni.

A földreform során Magyarországon igénybe vettek 5 599 645 kat. hold földet. Ebből a Viharsarok területére (Csongrád és Békés megyék mai területére) 7,8% jutott.

1945. október 1-ig Békés, Csanád és Csongrád megyékben igénybe vettek 379 222 kat. hold földet.¹⁹⁸ Az igénybevétel mértéke és bizonyos tekintetben formája is különbözött a felszabadulás előtt kialakult elképzelésektől. Az igénybe vett birtokok száma és területe különbözött mind a politikai pártok, mind a kispolgári földreformerek tervétől.

Földigénylés, — földosztás, felhasználás, — az igénylők harca a földért

A földbirtokok igénybevételével egyidőben zajlott le a földigénylők számbavétele és igényjogosultságuk elbírálása. A földigénylő bizottságok számára ez igen nagy feladatot jelentett. Gyakran csak egy iskolás füzetbe jegyezték fel a jelentkezők neveit és esetleg egy-két adatát. Csak az I. számú végrehajtási rendelet megjelenése után tisztázódott, hogy a földigénylőket központilag készített nyomtatványon kell összeírni.¹⁹⁹

A Viharsarokban a földigénylők összeírása korábban kezdődött és nem a rendeletben felsorolt kérdések szerint, nem a formanyomtatványon történt. Ezt később pótolták azokban a községekben, ahol a közigazgatásból átirányított tisztviselők a földigénylő bizottságok rendelkezésére álltak. Érdekes jelenség azonban, hogy a földigénylő bizottságok az egész juttatási eljárás során azokból a füzetekből dolgoztak, amelyekbe az első összeírás alkalmával jegyezték be az igénylőket. Számukra ez volt érthető és világos. Számos adminisztrációs hibához vezetett azonban ez az „egyszerű” forma.

A földigénylőktől az összeírás aktív fellépést követelt. Az igénylőknek személyesen kellett megjelenni és kérni a névjegyzékbe felvételüket. Ez a követelmény helyes volt, mert egyes igénylők kezdeti bizonytalanságát megszüntette. Személyes részvételükkel közvetlenebbül érdekeltté váltak a reform sikeres végrehajtásában. Az igénylőket kérésükre vagy bejegyezték a névjegyzékbe, vagy ha saját hibájukból kimaradtak, elvesztették igényjogosultságukat. A Viharsarok községeiben a jelent-

¹⁹⁸ M. Somlyai M.: Földreform 1945. Kossuth 1965. Az új földreform előzetes eredményei, 2. sz. táblázat. Az utóbbi szám nem tartalmazza a Békés megyéhez csatolt Bihar megyei községek adatait.

¹⁹⁹ 33 000/1945. FM. sz. r. a földreformrendelet végrehajtása tárgyában: 9. §. Magyar Közlöny 1945. március 31. 14. sz. „Az összeírási ívet két azonos példányban kell kitölteni.” „A földigénylők összeírási ívén fel kellett tüntetni a földigénylő és felesége nevét, lakóhelyét, születésének évét, foglalkozását, a földjuttatásnál előnyben részesítését igazoló körülményeket, gyermekeinek számát és életkorát, esetleges kishaszonbérleti minőségét, a tulajdonában levő szántó, rét és kert együttes nagyságát kat. holdban, várható örökrészt, házihelyigénylését és végül a juttatási javaslatot, melyet a földigénylő bizottság tett meg.”

kezés gyorsan befejeződött. Itt is előfordult azonban, hogy egyes hadifoglyok és más jogos igénylők kimaradtak az igénylők névsorából. A hadifoglyok családtagjai, ha nem kaptak hírt a családfenntartótól, várakoztak, s nem igényeltek földet időben. Néhány, a demokratikus hadseregben szolgáló katonája is kimaradt a névsorból. Volt néhány cseléd és munkás, aki szintén csak később döntötte el igénylési szándékát.

A Viharsarokban hevesebb harc folyt a földért, mint az ország más területein, de némely nagybirtok cselédsége „a tiszántúli agrárproletariátustól eltérően nem lépett fel kezdeményezőként a földosztásban.”²⁰⁰ Mindez azonban nem befolyásolta és nem akadályozta az igénylők gyors összeírását. Több különbség van a reformrendelet előtt összeírt igénylők névjegyzéke és a rendelet intézkedése után készült névsor között. S miután a földigénylő bizottságok elbírálták a jelentkezők igényjogosultságát, kiderült, hogy korábban végzett számításaik nem használhatók, új felosztási tervet kell készíteni, mert több a jogos igénylő, mint az eredeti felmérés-kor jelentkező. Az igényjogosultság elbírálása nem jelentett nehéz feladatot, ha a miniszteri rendeletben megjelölt kérdések szerint dolgozták fel az igénylők adatait. Nem is volt hosszabb idő az igényjogosultság mérlegelésére. Az 1. számú Földosztókerület vezetője utasította a földigénylő bizottságokat: „Amikor bizonyos számú földigénylő jelentkezett, azt rögtön jóváhagyás végett személyesen beviszik a Megyei Földbirtokrendező Tanácshoz. A Tanács határozatát megvárják és a döntés után rögtön megkezdik a földosztást. A többi igénylő összeírásával párhuzamosan folyik a földosztás.”²⁰¹

Az elbírálás után az összeírási ívet három napra közzemlére kellett kitenni, s ennek megítélése alapján az igénylők panasszal élhettek.

Az események egyre jobban felpezsdítették a falu életét. Az MKP Központi Vezetősége külön bizottságot („stábot”) szervezett, amely propagandistákat küldött falura, akik politikailag készítették elő a földosztás azonnali megkezdését. A földművelésügyi miniszter megbízottai is azt az utasítást kapták, hogy 1945. április 10-ig osszák fel a feudális, a világi- és egyházi nagybirtokot.²⁰² A megyei földbirtokrendező tanácsok számára adott utasítás szerint egy-egy községben azonnal elő kell készíteni a földosztást és ünnepélyes keretek között, a környező községek részvételével meg kell kezdeni. Csongrád megyében, Sövényházán, a Pallavicini birtokon a legalkalmasabb körülmények között lehetett megkezdni a földosztást. Ez már nagy ünnep volt a falun. Március 29-én az Árpád emlékmű előtt gyülekezett Sövényháza, Mindszent, Kistelek, Sándorfalva, Csanytelek, Pusztaszer, Algyő és más községek küldöttsége. Egész szekérsorok érkeztek táblákkal, zászlókkal. Az ünnepélyes földosztásra megérkezett a földművelésügyi miniszter, az MKP Központi Vezetőségének küldötte, a főispán, a kormánybiztosok, katonai parancsnokságok képviselői, szovjet és magyar újságírók.

A miniszter beszédében hangsúlyozta, hogy az „Ideiglenes Nemzetgyűlés és az Ideiglenes Nemzeti Kormány hozzáfogott a földreform végrehajtásához, mert tudja, hogy ezen áll, vagy bukik a magyar demokrácia. A magyar demokrácia beváltotta ígéretét. Megtöri a reakció gazdasági erejét, megszünteti a nagybirtokrendszert, kihúzza a talajt alóla. Boldog vagyok, hogy én és az én pártom, a Magyar Kommunista Párt közreműködtünk ebben.”...

²⁰⁰ Iványi Anna: Az 1945. évi földosztás Mezőhegyesen. Agrártörténeti Szemle, 1963, 1—2. sz. 330. old.

²⁰¹ PI. Arch 274—13/19/1945.

²⁰² 33 035/1945 FM. sz. r. Irányelvek a Földművelésügyi Minisztérium megyei és járási megbízottai számára. Csm. 1. sz. L. Sövényházi KFB iratai.

„Jobb gazdák legyetek, mint a föld régi urai, — saját földön, saját családokat és az ország javára dolgoztok. Egy talpalatnyi föld se maradjon munkálatlanul. A termelő munka emeli fel az országot.” „A levert cövek koporsószegek a nagybirtokon”. Ezután az első parcellánál felolvasták a juttatott nevét, a miniszter kitöltötte a birtokívet, átadta s ezeket mondotta: „Szeresse ezt a földet és művelje azt a magyar ember kitartó szorgalmával. Mikor az eke után ballag, érezze, hogy nemcsak magának, hanem az egész nemzetnek dolgozik, de mostmár olyan nemzetnek, amelynek maga is egyenjogú tagja. Szerencsét és jó munkát kívánok.” R. L. a Nemzeti bizottság elnöke és G. A. a Sövényházi Községi Földigénylő Bizottság elnöke köszönték meg a földet és ígérték: „szeretni fogjuk a földet, bevetjük és megvédjük azt.” Ezután közös ebéd következett, ahol együtt ünnepeltek az igénylők és a földosztók. A kocsikon maradt táblák örök emlékeztetőül hirdették: „Azé a föld, aki megműveli”, „Földért! Kenyérért! Szabadságért!”²⁰³

Békés megyében, az orosházi földigénylők nem tudták megvárni a földosztás ünnepélyes megkezdését. Mintegy 200 főnyi igénylő március 27-én K. és B. pártvezetőkkel az élen kivonult Árpádhalomra és birtokba vette a grófi birtokot. Az igénylők előtt a következő beszéd hangzott el: „A földosztás a mai nappal kezdődik.” Felolvasták azoknak a neveit, akiknek „a mai nappal telekkönyvileg birtokba adják a nekik járó földet.”²⁰⁴

Valójában ekkor nem osztották Árpádhalmon a földet. Békés megyében — a főispán utasítása szerint — március 30-án kezdődött a földosztás.²⁰⁵ Csanád megyében Püspökkelén a volt püspöki uradalom felosztására szintén ünnepélyes körülmények között került sor. Április 3-án indult a menet az uradalom felé. Előbb csak a legbátrabbak csatlakoztak a menethez. Mások a kerítésen belül figyelték a felvonulókat, de a kabátjuk alatt már ott volt a simára faragott akácfacövek, s rávésve tintaceruzával az igénylő nevének kezdőbetűi. A menet egyre duzzadt, mert folytonosan csatlakoztak a „leselkedők” is.

A Viharsarokban azonban nagyon kevés helységben fordult elő, hogy akár a földigénylésnél, akár az osztásnál féltek jelentkezni az igénylők. Ez a bizonytalankodás azonban a püspöki uradalomban bizonyos mértékig érthető. A birtokon dolgozó cselédek és napszámosok olyan „lelki” terrornak voltak kitéve, amelyet a reform végrehajtásának kezdetén még nem tudtak leküzdeni. Kétségtelenül bizonyítható, hogy a püspök és a hivatal vezetői befolyásolták a földigénylők magatartását. A csanádi püspök utasította a papságot: „Kérem a Főtisztelendő Papságot tartsák éber figyelemmel a plébánia területén folyó minden földbirtokkal kapcsolatos mozgalmat, s arról kellő időben az egyházi főhatóságoknak jelentést tegyenek.”²⁰⁵ A feltebbezésen kívül templomi körlevelek, beszédek felolvasásával befolyásolták híveiket. Az uradalom munkásait egyéb módon is alkalmuk volt megfélemlíteni.

A kezdeti bizonytalanság ellenére megkezdődött a diadalmenet, amely néhány nap alatt forradalmi rohammal bevette, szétzúzta a magyarországi nagybirtokrendszert. Kedvező történelmi körülmények között, de osztályharcban, néhány nap alatt megnyerte a magyar parasztság az ezeréves pert, a szegényparasztság birtokába vette jogos tulajdonát. A földreform régi harcosai is örömmel üdvözölték a nagy eseményt. Károlyi Mihály „örömeinek adott kifejezést afelett, hogy a földreform”...

²⁰³ Délmagyarország, 1945. április 1. Új honfoglalás Pusztaszeren.

²⁰⁴ PI. Arch. 274—13/19/1945. S. GY. miniszteri megbízott 1945. április 4-i jelentése.

²⁰⁵ M. Somlyai M.: Földreform, 1945. Kossuth, 1965. 525. old.

^{205/b} Csanád egyházmegye, püspöki levéltár, 1943/2731/VIII. Egyházi ingatlanok igénybevétele esetén jelentés.”

„megvalósul”²⁰⁶ „A földreform” gyökeresen át fogja alakítani az egész magyar társadalmat. A reform „forradalmi fontosságú és jelentőségű.”²⁰⁷ A lapnak ugyanabban a számában Erdei Ferenc hosszabb írásban („Megkezdődött”) ismertette a reform megkezdését és a reformrendelet lényegét.

Nagyon világosan elemezte Erdei Hódmezővásárhelyen és Makón a demokratikus Magyarország felépítésének és a földreform végrehajtásának összefüggéseit. „Ezen dől el, hogy le tudunk-e számolni a régi világgal, a feudális, fasiszta reakcióval, — hogy a nép országa lesz-e Magyarország”. „Nem késhet egy napot sem a földreform”. „Mindent elsöprünk a földreform előtt álló akadályokból.” „Ez próbája a magyar demokráciának.” Helyesen ismerte fel azt is, hogy a földreform jobban összekovácsolja a munkások és parasztok szövetségét, és egyre jobban elválasztja a nép ellenségeitől.²⁰⁸

Révai József „Egy időszerűtlen név” c. írásában hangsúlyozta, hogy: „Az új honfoglalást, a földreformot végrehajtani csak együttes erővel lehet.”²⁰⁹ Igen „radikális” türelmetlenséggel követelte Kovács Imre: „Vigyük lendületbe az országot és tapossunk el mindenkit, aki útját állja a fejlődésnek. Elég volt a beszédekből és a plakátokból, a tettek következzenek!” „Még mindig vannak sokan olyanok, akik passzív magatartásukkal közönyt, fásultságot terjesztenek.” „Mi megvalósítjuk a földreformot, élni akarunk a szabadsággal.” „S ha ezt a lehetőséget elmulasztjuk, akkor már csak magunkat okolhatjuk a felkészületlenségünkért és a tehetetlenségünkért.”²¹⁰ Rákosi, Tildy, Erdei, Takács, Hódmezővásárhelyen, és Makón nagygyűlésen üdvözölték a reform megvalósulását. Hangsúlyozták a földek azonnali kiosztásának szükségességét. Ez az első döntő lépés az új, szabad, független, demokratikus, erős Magyarország megteremtéséhez. Tegyük ünnepélyessé a földosztást.²¹¹

Az április elején közölt nyilatkozatokból és jelentésekből megállapítható, hogy a földosztás befejezés előtt állott. „Április 5-ig a nagybirtok fele, április 10-ig 75 %-a, április 15-ig az egész” fel lesz osztva.²¹² Az MKP Délkerületi Titkársága 1945. április 12-én jelentette: „A Délkerületi Titkárság területén a nagybirtok felosztása csaknem teljesen befejeződött.”²¹³ Az idézett jelentés részletesen beszámolt a parasztság forradalmi fellángolásáról. Bár előbb közönyösen szemlélődött, hitetlenkedett, de a reform végrehajtását elrendelő intézkedések láttán lángra lobbant a magyar parasztévszázados vágya a föld iránt.” „A földreform végrehajtása a magyar parasztságot kizökkentette a közönyös állapotából.”²¹⁴

Keresztes Mihály a sok probléma és nehézség láttán egy kissé pesszimistán ítélte meg a parasztság részvételét és magatartását. Ez nem egészen jogos a Viharsarok területén. A parasztság legforradalmibb elemei a földigénylő bizottságokban tevékenykedtek már hónapok óta. A földigénylők nagygyűlésein, a kormányhoz induló küldöttségek a miniszterelnökkel Szegeden tárgyaló küldöttségek igen elszánt és lel-

²⁰⁶ Szabadság, 1945. március 28. „Károlyi Mihály hazatér.”

²⁰⁷ Szegedi Szabad Szó I. évf. 2. sz. 1945. április 1. NPP nagygyűlés Szegeden. Erdei Ferenc: belügyminiszter beszéde.

²⁰⁸ Délmagyarország, 1945. április 7.

²⁰⁹ Szegedi Szabad Szó I. évf. 3. sz.

²¹⁰ Szegedi Szabad Szó I. évf. 3. sz. Kovács Imre: „Harc a tehetetlenség ellen.”

²¹¹ Délmagyarország, 1945. április 4. „A Nemzeti Függetlenségi Front nagygyűlése Hódmezővásárhelyen és Makón.”

²¹² Rákosi M.: „Jelentős győzelmek a földosztás frontján.” 1945. április 8, Felszabadulás., 250. dokumentum.

²¹³ Felszabadulás, 249. dokumentum Keresztes M. jelentése.

²¹⁴ U. o.

kes, harci álláspontjukban közölték a földigénylők elszántságát és véleményét. Ha a földosztásra várakozóan, esetleg közömbösen tekintettek egy ideig, ez történelmi tapasztalataik következménye volt. Ebből semmiképpen sem lehet megítélni az egész parasztság magatartását. A példák száza bizonyítják ennek ellenkezőjét. A földigénylőket úgy kellett a törvény erejével és a földigénylő bizottságok tekintélyével fékezni és visszatartani az önkényes földfoglalásoktól. Abban van igazság, hogy szervezni kellett a földigénylők harci tevékenységét. Erre utal a Szabadságban megjelent írás is. A földreform „a magyar demokrácia legfontosabb, a legdöntőbb gyakorlati kérdése.” „Mozgósítani kell az egész magyar népet” „A földreform sikere ma nagyrészt a tempó kérdése.”²¹⁵

Ugyanakkor egész sor tudósítás arról számolt be, hogy a földigénylő parasztságot önuralomra és fegyelemre intették már a földosztás kezdete előtt, de a földosztás során is. „A négy párt között a magyar élet sorsdöntő kérdéseiben egység van. Meg kell őrizni ezt az egységet.”²¹⁶ „Saját törvényeinket minden körülmények között megtartjuk”, „...ha saját törvényeinken, tehát a demokrácia törvényein túlmennénk az nem a demokrácia lenne, hanem anarchia.”²¹⁷

A MKP is felhívta a figyelmet arra, hogy nincs igazuk a túlzóknak, akik túlhajtják a törvényadta kereteket, akik „a gazdák Dunántúlra telepítését követelik.”²¹⁸ Keresztes is írt idézett jelentésében arról, hogy „a földreform végrehajtása a magyar parasztságot kimozdította közönyös állapotából.”²¹⁹

Az Országos Földbirtokrendező Tanács 1945. április 10-i ülésén tárgyalta a reform végrehajtását, s megállapította: „A földreform a tiszántúli és a felvidéki vármegyékben már befejeződőben van.”²²⁰ A nagybirtokok igénybevétele és felosztása tehát ilyen körülmények között valóban gyorsan, néhány nap alatt megtörtént a Viharsarok megyéiben. Ez azonban nem volt elégséges a jogos igények kielégítéséhez. A szegényparasztság harci elszántsága teljes szélességében és mélységében még csak ezután bontakozott ki. A „Munka” című lap már 1945. március 25-én rámutatott, hogy a nagybirtokosok tulajdonában levő öt és félmillió kat. hold föld kevés a hárommillió földnélküli és másfélmillió törpebirtokos igényének kielégítéséhez. Egy mezőgazdasági dolgozóra 1,75 kat. hold jut.²²¹ S valóban annyira kevés volt a felosztható föld, hogy Szegváron az 1—3 gyerekes családoknak sem jutott, Szegeden 40 000 kat. holdra 12 000 igénylő jelentkezett, Mindszentetn 600, Békésen 1400, Orosházán 2000 igénylőnek nem jutott föld. Voltak olyan községek, elsősorban Csanád megye területén, ahol egyáltalán nem volt igénybevehető és felosztható föld. Ezek a körülmények szükségessé tették mind az igénybevétel, mind a juttatási tervek felülvizsgálását. A földigénylő bizottságok azonnal az alapjuttatások csökkentése mellett döntöttek. A szülőknek járó 5 kat. holdat 3-ra, a gyerekekét 1—1 holdra csökkentették. A juttatás mértékét a földigénylő bizottságok az első jelentkezések alapján állapították meg, s ezért a reformrendelet megjelenése utáni igénylők, (pl. hadifoglyok, katonák) kimaradtak az osztásból. Békésen — ahol 1400 igénylőnek nem jutott föld — minden korábban jelentkezőnek 10—10 kat. holdat mértek ki. Ezt az egyenlősít a föld-

²¹⁵ Szabadság, 1945. március 31. Kállai Gy.: „Keményebb harcot a földért.”

²¹⁶ Délmagyarország, 1945. április 5. Tildy Zoltán beszéde Hódmezővásárhelyen.

²¹⁷ Balogh I. Beszéde Szegeden. Délmagyarország 1945. július 1.

²¹⁸ Rákosi M.: „Jelentős győzelmek a földosztás frontján”.

²¹⁹ PI. Arch. PK. 5/22/II. 12. Felszabadulás, 249. dok.

²²⁰ UMKL. OFT I. sz. TT. jegyzőkönyve 1945. április 10. Kerék Mihály, az OFH ügyvezető-igazgatójának jelentése.

²²¹ Munka, 1945. március 25. Komócsin Z.: „A sok kevés — a kevés sok.”

igénylő bizottság indokolta: „Az elégedettség annál nagyobb, minél egyenlőbb az elbírálás. Elégedetlenség ott van, ahol nem mértek egyenlő mértékkel.”²²² A Békés Megyei Földbirtokrendező Tanács elhatározta, hogy mindenütt csökkenti az alapjuttatást, mert a kielégítetlen tömegek földet követeltek. Azokban a községekben is csökkenteni kellett az alapjuttatást, ahol nagybirtok volt, mert a birtokból a szomszédos községek földigénylőinek is juttatni kellett.

A Csongrád megyei Földhivatal közölte a mindszei Földigénylő Bizottsággal, amely a nagymágocsi birtokból is földet követelt, hogy a műszaki munkák befejezése után dönthetnek az ügyben, hiszen Nagymágocson is kevesebb föld jutott az igénylőknek, az alapjuttatást ott is csökkenteni kellett.²²³ A Csongrád megyei Földbirtokrendező Tanács irata egyik panaszosnak így szól: „a folyó év tavaszán eszközölt juttatások csak ideiglenes juttatásoknak voltak tekinthetők.”²²⁴

Az Országos Földbirtokrendező Tanács ellenezte, s csak a legszükségesebb esetben engedélyezte a juttatott földek területének csökkentését. A Békés megyei Tanácsot is óvatosságra intették, hangsúlyozva, hogy csak indokolt esetben engedélyezzék a területek csökkentését. Korábban azonban az Országos Tanács elnöke másként nyilatkozott, éppen a Viharsarokban kialakult helyzettel kapcsolatban. „A földosztásnál a parasztságnak kell, hogy döntő szava legyen”. „Ha a parasztság ragaszkodik hozzá, hogy inkább kisebb darabot kapjanak, de mindenki kapjon, akkor a népi akaratnak érvényesülni kell.” „Az 1 kat. hold is lehet életképes gazdaság.”²²⁵

Valóban, az életképes kisbirtokot, vagy a juttatható birtokot nem lehetett, illetőleg nem volt helyes a 15 kat. hold felső és a 3 kat. hold alsó határhoz kötni az ország minden területére érvényes intézkedéssel. Az adott agrárviszonyok, a kialakult művelési ágak és a hagyományos termelési folyamatok sem igazolták — főként a Viharsarok területén nem — e határok helyességét. Mászt jelentett a Tisza, a Kurca, a Kőrösök vagy más öntözésre alkalmas területen 15 kat. hold és mászt jelentett a Szeged vidéki terméketlen futóhomokon, illetve a Szeghalom környéki művelésre-alig alkalmas szikeseken. Ha figyelembe vesszük azt az el nem hanyagolható tényezőt is, hogy a földreform új agrárviszonyok alapjait, új művelési ágak kialakulását teremtette meg, és a kisparaszti termelőerők teljesebb kihasználását tette lehetővé a juttatásban részesültek számára, — enyhébben kell megítélnünk a törekvést, amely a juttatott birtokok határának csökkentését tervezte.

Végül az Országos Földbirtokrendező Tanács határozott a juttatás felső határa tekintetében: „A 15, illetve 25 kat. hold felső határt csak gyenge minőségű földön lehet alkalmazni. Jó minőségű földből 10—12 kat. holdat lehet juttatni.”²²⁶ Más intézkedéssel is könnyíteni akartak a földjuttatásból kimaradt igénylők helyzetén. Az OFT elrendelte az igénylések és juttatások felülvizsgálatát. Ennek alapján az Országos Földhivatal a felülvizsgálat irányadó szempontjait meghatározta: „A fennálló tényleges helyzetet tartásuk szem előtt; s ezt csak abban az esetben változtassák meg, ha egyesek kirívó juttatásban részesültek, vagy ha a juttatott nem igényjogosult.” „Iparosnak, bányásznak, rendőrnek hagyják meg lehetőleg, ha az a földműves nép érdekeit nem sérti, s ha a helybeli csökkentett juttatás arányát nem haladja

²²² BML 25/1946—246 MFT jelentése.

²²³ Csm. 2. sz. L. 4871/1945. Nagymágocsi KFB iratai.

²²⁴ Csm. 2. sz. L. 4828/4539/1945. Szegvár, KFB iratai.

²²⁵ BML. 25/1946—246. A Békés Megyei Földbirtokrendező Tanács Veres Péter idézett nyilatkozatára hivatkozott az OF-hez írott levelében.

²²⁶ Országos Földbirtokrendező Tanács 7. sz. elvi határozata, Csm. 2. sz. L. 1412/1945 MFH iratai.

meg és a juttatásra feddhetetlen életével is érdemes.”²²⁷ Csökkentették azok juttatását, akiknek saját földjük is volt, vagy kiderült, hogy örökségre számítanak. Elvették az iparosok, kereskedők szántóföld-juttatását; esetleg konyhakertet, 400 □-öl szőlőt, vagy gyümölcsöst hagytak nekik. Felülvizsgálták azok helyzetét, akik hivatalos juttatás nélkül kerültek birtokba. Kihagyták a juttatásból a demokratikus hadseregben szolgáló katonákat, ha nem igazolták, hogy a németek ellen harcoltak. Elvették a juttatást a nőtlenektől, nyugdíjas erdészektől, útöröktől. Felülvizsgálták a szőlő, vagy gyümölcsös juttatásban részesülteket, s ha emellett szántóföldet is kaptak — az utóbbit elvették tőlük. Visszavették annak földjét is, aki 1945-ben nem vette birtokba és nem művelte meg. A népbíróság által elítéltek juttatását is visszavonták. Ha mással művelte juttatott földjét az új birtokos, átadták az olyan jogos igénylőnek, aki családjával együtt dolgozott rajta. Mivel így sem jutott föld az igénylők jelentős hányadának, felül kellett vizsgálni az igénybevehető, de eddig igénybe nem vett birtokokat. Így került sor a gazdagparaszi és a kisebb úri birtokok felosztására. Egyes községekben a tartalékföldeket is teljes egészében, vagy részben ki kellett osztani.

Az igénylők száma folytonosan növekedett. Ezek többségét a folyamatosan hazatérő hadifoglyok, a demokratikus hadseregben szolgálók, a földjuttatásból kimaradtak, vagy azok alkották, akik kevesebb földet kaptak, mint a községben kialakult juttatási átlag. Sokan adminisztrációs tévedések, mások öreg koruk miatt maradtak ki a juttatásból. Ezek valamennyien fellebbeztek, földet követeltek. Kérelmeikből kirajzolódik kilátástalannak hitt helyzetük.

Az újabb igénylők között legnagyobb számban hazatért hadifoglyok voltak. Részükre családtagjaik igényelhetek ugyan földet, de ezek igényét félretették azzal, hogy hazatérésük után a tartalékterületből kaphatnak. Valójában ez a döntés elodázását jelentette, hiszen egész sor községben nem volt felosztható nagyobb birtok, tehát tartalék föld sem maradhatott. Más községekben az igénylők nagy számához mérten olyan kevés terület állt rendelkezésre, hogy abból nem tartalékolhattak. Sok községben pedig kevés volt a tartalékföld a jogos igénylőkhöz képest. A legsúlyosabb helyzetben levő családok számára kisebb haszonbérletet juttattak ideiglenesen, azzal, hogy később a tartalékból végleges juttatásban részesülhetnek. Gyakran elutasították kérésüket, mert nem szerepelt nevük az igénylők névsorában. Egyik kisteleki lakos, volt hadifogoly írta kérelmében: „egy lánc szőlőt, vagy legalább felet juttatni szíveskedjen. Abból még két öreg szüleimmel valahogy megélünk.” „Ha ezen kéresemet teljesíti az igen tisztelt Földosztó Bizottság, akkor meg lennénk mintve a nagy nélkülözéstől.”²²⁸ Gy. J. csongrádi lakos, hadirokkant, aki 13 kilométerre kapott 1 kat. hold földet, amelyből csak 600 □-öl szántó a többi legelő, közelebb kért földet a városhoz. Elutasították, mert nem lehet kivételt tenni.²²⁹ Nyolcadmagát eltartó rokkant, volt hadifogoly sem tudott megfelelő időben földet igényelni, ezért nem kapott. Földet kért és fellebbezett az országos szervekig. M. I. öttagú családjával a legnagyobb nélkülözés között élt, s miután hazajött a hadifogságból megrendítő kérelmében a létfenntartásukhoz olyannyira szükséges földet igényelte. K. J.-né — férje szintén hadifogoly volt — azzal utasította el a földigénylő bizottság, miután erélyesebben követelte a földet, hogy „minek ment el a férje katonának.” A földigénylő bizottság elnökét panaszolta be a megyei szerveknél, mert nem áll a hivatása

²²⁷ Csm. 2. sz. L. OFH 223 742/1946.

²²⁸ Csm. 2. sz. L. Kisteleki KFB iratai szám nélkül.

²²⁹ UMKL 32 407/1946 OFT.

magaslatán, adja veszi a földet olyanoknak, akik nem érdemlik meg. Végül ezt írta: „Nem kívántam senkit megrágalmazni, de a demokrácia által engedélyezett és adott szólásjogomnál fogva előadtam az igazságot.”²³⁰

Sándorfalváról 26 asszony jelentkezett egyszerre a megyei földbirtokrendező szerveknél és legalább 1—1 kat. hold földet kértek.²³¹ Sz. I. volt hadifogoly 1945. augusztus 25-én jött haza Sövényházára. 1947 februárjában írta: „Nincs egy lábnyomni földem sem. Úgy érzem most, amikor mindenki földet kapott, mintha ki volnék tagadva az emberi közösségből.”²³²

A Honvédelmi Minisztérium megbízottja már 1945-ben felhívta a megyei földbirtokrendező szervek figyelmét arra a megállapodásra, amelyet a Földművelésügyi Minisztériummal kötöttek, hogy a demokratikus hadsereg tagjain kívül a hadifogságban levő egyének hozzátartozóinak is földet és házhelyet kell juttatni. Nagyfokú közömbösség tapasztalható a megyei földbirtokrendező szervek, de egyes földigénylő bizottságok részéről is e kérdésben. 1947-ben újra figyelmeztetni kellett a megyei földhivatalokat: „A hadifoglyok minden, a földreformmal kapcsolatos beadványát *sonron kívül* intézze el.” „Gondoskodjék arról”, hogy ... „a rendelkezésre álló tartalékterületekből haladéktalanul juttatásban részesüljenek.” „A Hivatali működésével semmiféle panasz ne merüljön fel.”²³³

Az Országos Földbirtokrendező Tanács nevében közölte az Országos Földhivatal azt az elvi határozatot is, amelyben lehetővé tették, hogy a hadifogságból hazatért nőtlen földigénylők is kapjanak földet, ha a rendeletben előírt feltételeknek megfelelnek és tartalékterület áll rendelkezésre.²³⁴ A megyei földhivatalok ezután intézkedtek, hogy a tartalékföldet vonják vissza a haszonbérloktól és adják át a volt hadifoglyoknak, vagy hozzátartozóiknak. A hangulat kezdett megváltozni a hadifoglyokkal kapcsolatban és egyre gyakrabban kaptak a földigénylők ilyen választ: „jelenleg földjuttatásban csak már hazatért hadifoglyok részesíthetők.” „Sonron kívüli földjuttatásban csak hazatért hadifoglyok részesülhetnek.”²³⁵

Mindenképpen hibás intézkedés volt, amely a tartalékföldet haszonbérloknak adták és nem azoknak, akik közben hazatértek a hadifogságból, akik számára tartalékolták. Nem minden hadifogoly juttatása késett ilyen sokáig. Egyes esetekben kivételt tettek, s földet adtak a volt hadifogolynak, vagy a még haza nem tért fogoly családjának.

Új igénylőkként jelentkeztek a demokratikus hadsereg földműveléssel foglalkozó tagjai is. A Viharsarokban ez igen sok családot, illetve nőtlen, földműves foglalkozású fiatalembert érintett. A parasztfiatalok valóban önként, de abban a reményben léptek be az új, demokratikus nemzeti hadseregbe, hogy a földreform során földet kapnak. A földmunkásság orosházi kerületi értekezlete után négy megye küldöttsége felkereste Vörös János honvédelmi minisztert és közölte vele, hogy „a magyar földmunkásság fiai elmennek a demokratikus hadseregbe és hajlandók fegyverrel a kezükben és vérük hullajtásával kivívni a magyar szabadságot”, de ennek fejében követelik, hogy a magyar hadsereg valóban demokratikus legyen és egyben követelik a földreform sürgős végrehajtását.²³⁶

²³⁰ Csm. 2. sz. L. 2642/1947. Csongrádi KFB iratai.

²³¹ Csm. 2. sz. L. 6141/5359/1946 jegyzőkönyv.

²³² Csm. 2. sz. L. 1636/3144/1947. Sövényháza, OFH iratai.

²³³ Csm. 2. sz. L. OFH. 288 662/1947. MFH iratai.

²³⁴ OFT 35. sz. elvi határozata, 391 168/1947. Csm. 2. sz. L. OFT elvi határozatai.

²³⁵ Csm. 2. sz. L. 1250/254/1947. MFH iratai. Mindszent.

²³⁶ PI. Arch. 274—16/130/49.

Hasonló kéréssel kereste fel egy népes parasztküldöttség Szegeden az ott tartózkodó miniszterelnököt. A korabeli plakátokon ezt olvashatták az érdekeltek: „Földet akarsz? Lépj be az Új Nemzeti Hadseregbe!”²³⁷ Ezt az ígéretet a földreform I. sz. végrehajtási rendelete így fogalmazta meg: „Mind a mezőgazdasági ingatlanra, mind a házhelyre nézve előnyben kell részesíteni elsősorban azokat, akik a reakció és a fasiszmus elleni harcban elől jártak, akik az új nemzeti hadseregben szolgálatot teljesítenek...”²³⁸ A rendelet tehát egyértelműen döntött, hogy aki a nemzeti hadseregben szolgálatot teljesít, a földosztásnál előnyben részesül. A földbirtokrendező tanácsok azonban eltértek a rendeletről. Gyakorlattá vált, hogy csak a családos katonák és azok kaphattak a tartalékkerületből, akik igazolták, hogy a németek ellen harcoltak.

A Csongrád megyei Tanács már 1945-ben úgy tájékoztatta a földigénylő bizottságokat, hogy ha az új nemzeti hadseregben szolgáló katona harcolt a németek ellen, 3 kat. holdat, ha családos még újabb 1 kat. holdat kaphat. Később a gyakorlatban összekapcsolták ezt a két feltételt és csak azt jegyezték elő a tartalék földekre, aki mindkettőnek megfelelt. Ahol pedig nem maradt tartalék föld még egyéb kifogásokkal — „később jelentkezett”, „nem szerepel a juttatási névsorban”, „családtagként megkapta az 1 kat. hold juttatást” — utasították el a kérelmeket. A demokratikus hadseregben szolgáló nagyjából nőtlen fiatalok tehát föld nélkül maradtak. Nagyszámú kérelem, határozat, elutasítás tanúskodik erről. Egy mindszei igénylő arra hivatkozva, hogy a hadseregben földet ígértek nekik, kérte a megyei Tanácsot a földigénylő bizottság elutasító határozatának felülvizsgálatára. „Kérem a Földbirtokrendező Tanácsot legyen szíves értesíteni, hogy mi az igazság”. A kérelemre ráírta a Földhivatal igazgatója a tényleges felfogásnak megfelelő, de szokatlan választ: „ami az égben van.”²³⁹ Egy külön ügyiratban pedig hivatalosan is elutasították, mert „a 600/1945 Me. sz. r. 35. §-a értelmében nőtlenek földjuttatásban nem részesíthetők”²⁴⁰ Nem lehet elképzelni, hogy a Földhivatal igen jól felkészült jogász vezetői ne ismerték volna hivatkozott rendelet szövegét, amely egészen más ügyre, a kisbirtokos család felnőtt tagjaira vonatkozott.

Békés megyében az új hadsereg nőtlen tagjainak is biztosítottak 3 kat. holdat a tartalékból, de itt is a németek ellen harcolókat részesítették előnyben.

Csongrád megyében viszont merőven ragaszkodtak saját határozataikhoz, amely kizárta a juttatásból a katonák többségét. Mélységesen kiábrándultak a leszerelt katonák; akik a demokratikus hadseregbe, a németek elleni harcra jelentkeztek. P. J. 1946-ban leszerelt honvéd ezt írta a Megyei Tanácshoz: „Bent a honvédségnél mindig azt mondták, hogy otthon fent van tartva számomra a föld.”²⁴¹

Az Országos Földhivatal is hasonló módon utasította el a honvédek földigénylését, s helyben hagyta a megyei határozatokat. K. Gy. „nem kaphat földet, bár önként jelentkezett a németek elleni harcra, de nem vett részt abban és kiváló érdemet nem szerzett.” Elutasították fellebbezését, sőt újrafelvételi kérelmét is.²⁴² Súlyosbította a helyzetet, hogy azoktól is visszavették a földet, akiknek a községi földigénylő bizottságok adtak. Egyedül a Hídepítő Dandár katonáinak ismerték el a németek elleni harcban való részvételét. Csak a családosok közül kaphattak néhányan földet

²³⁷ Csm. 2. sz. L. 86/6/1945.

²³⁸ 33 000/1945 FM. sz. r. 17. § Magyar Közlöny, 1945. III. 31. 14. sz.

²³⁹ Csm. 2. sz. L. 6533/1947 MZH iratai, Mindszent.

²⁴⁰ Csm. 2. sz. L. 6533/1947. Csm. FH iratai Mindszent.

²⁴¹ Csm. 2. sz. L. 10 136/1946 Megyei Földhivatal iratai.

²⁴² Csm. 2. sz. L. 9356/1946/MFT, 268 751/1947/OFH, 300/207/1947. OFH.

abban az esetben is, ha nem igazolták a németek elleni háborúban való részvételt. A nős és családos földművesek pedig akkor is igényjogosultak voltak, ha az új hadseregben nem szolgáltak.

A hadseregpáncsnokságok egymás után küldözték a felszólítást Csongrád és Csanád megyébe, és kérték az ügyek felülvizsgálatát, a hadsereg földműves tagjai földhözjuttatását. Lényeges változás ezek után sem következett. Súlyos politikai hiba, hogy ebben a kérdésben a földbirtokrendező szervek eltértek a rendeletektől és nem volt egyetlen fórum sem ahol orvosolták volna a katonák panaszát.

Egészen másként ítélték meg a partizánok és volt vörös katonák kérelmét. Ha igazolták az ellenállási tevékenységüket, maximális juttatásban részesültek. A Csongrád megyei földbirtokrendező szervek különleges felfogását tükrözi azonban az a döntés, amelyet két csongrádi lakos ügyében hoztak: „Ügye aligha nyerhet érdemeleges elintézés, mert jogtalanul ment ki és tartózkodott Oroszországban és tulajdonképpen örülnie kell, hogy ép bőrrel jutott vissza országunkba.” Földkérelmüket elutasították. Majd fellebbezés után vették fel az igénylők névjegyzékébe őket.²⁴³ Olyan új földigénylő, aki saját hibájából nem jelentkezett 1945-ben, csak néhány volt a Viharsarokban. Ezek utólag beadott kérelmét elutasították. Annál több, szinte áttekinthetetlen mennyiségű fellebbezés, panasz kérelem örzi azok sérelmét, akik jogos igénylők voltak, de nem jutott nekik föld. Kimaradtak a földjuttatásból a 65 éven felüli igénylők is. Az idős szülőket csak mint családtagokat lehet juttatásban részesíteni, vagy ha kiskorú gyermekeik érdekei ezt megkívánták. Az egyik hódmezővásárhelyi juttatott írta fellebbezésében: „A földreform során 5 kat. hold földet juttattak részemre. A most folyó telekkönyvezési munkálatok során el akarják tőlem venni.” „8 élő családnak az apja vagyok.” „Földszeretemennek legforróbb vágya teljesült akkor amikor a demokratikus kormányzat ezt a birtokrészt nekem juttatta és akkor ér a legnagyobb csalódás, amikor a három évi munkásságom után a földet elvennék tőlem.”²⁴⁴ Egy idős földigénylő Tildy Zoltánhoz, a köztársaság elnökéhez írt levelet miután mindenütt elutasították. „1935 óta tagja vagyok a Független Kisgazda Pártnak. Korteskedtem, szerveztem a pártot, védtem Tildy Zoltánt. Ha én akkor védtem elnök urat, kérem segítsen legalább 2 hold földhöz valahol.”²⁴⁵

A fellebbezések és kérelmek jelentős hányada érkezett azoktól, akik már kaptak földet, de családjuk számára, szükségletéhez keveset, — vagy olyan rossz minőségűt, amely nem biztosította megélhetésüket.

A Viharsarok megyéiben nagy nehézségbe ütközött a törpe és kisbirtokok kiegészítése. Olyan községekben vált az lehetségessé, ahol viszonylag több föld állott rendelkezésre és a nincstelenek legszükségesebb igényének kielégítése után maradt szabad terület. Más területeken irreális a földreform egyébként jogos és helyes törekvése, hogy kiegészítsék a törpe és nagycsaládos kisbirtokosok birtokát életképes kisbirtokká. A kényszerítő körülmények miatt kellett visszautasítani a „földszegény” vidéken a kisföldű parasztság kérelmét.

Nem tekinthető bizonyítottnak Donáth Ferencnek a megállapítása, amely szerint Bihar, Békés, Csanád és még több alföldi megyében a juttatásból „kifelejtették” a törpebirtokosokat.²⁴⁶ Valóban igaz, hogy a földigénylő bizottságokban a földnélküliek voltak többségben, s a juttatásnál nagyon éberrel vigyáztak arra a sorrend-

²⁴³ Csm. 2. sz. L. 8819/1947. MFH iratai. Csongrád.

²⁴⁴ Csm. 2. sz. L. 12 155/1947 MFH, Hódmezővásárhely iratai.

²⁴⁵ BML. 3734/1947 MFH. Kőrösladány iratai.

²⁴⁶ Donáth F.: Ki jogosult a földre? (Szegényparasztok vitái 1945-ben a földosztás körül.) Agrártörténeti Szemle, 1965: 1. sz.

re, amelyet az alaprendelet 35. és 36. §-a sorolt fel: „Földhöz juttatandók a gazdasági cselédek és mezőgazdasági munkások, birtokuk kiegészítésére a törpebirtokosok és olyan nagycsaládú kisbirtokosok nős fiúgyermekai, akiknek földbirtoka várható örökrészükkel együtt öt kat. holdnál nem több.” Ezt a sorrendet csak a 36. §-ban felsorolt „előnyben részesítendő” érdekében változtatták meg. Mindez azonban nem azt jelenti, hogy elfeledtek a törpebirtokosokról. Azokban a községekben, ahol nem volt igénybevehető és felosztható birtok, a szomszédos községektől „elperelt” néhány száz kat. hold a nincstelenek minimálisra csökkentett (2—3 kat. hold) igényének kielégítésére sem volt elegendő. A juttatási átlag ezekben a helységekben nem haladta meg a törpebirtokok területi átlagát. Ezért nem jutott föld a törpebirtok kiegészítésére.

A Viharsarokban — elsősorban Csongrád és Csanád megyékben — a kishaszonbérletbe kiosztott nagybirtokoknak nemcsak az igénybevétele, de a juttatása is rendkívül nagy és bonyolult feladatot jelentett. A szegedi bérletek területéről az igénybevétel és a felosztás után azonnal 1500-nál is több fellebbezés érkezett a Megyei Földbirtokrendező Tanács Szegedi Tájékoztató Tanácsához. A volt bérlők nem engedték meg a juttatottaknak földjük birtokbavételét. Volt aki kihuzgálta és eldobálta a karókat, újra kellett mérni a parcellákat. A pusztaszeri földigénylő bizottság jelentette: „id. P. I. kijelentette; nem engedi meg, hogy az ő bérletébe bárki is belebújjon.”²⁴⁷

A bérlők azt várták a földreformtól, hogy egész bérletüket tulajdonul kapják. Egyik sérelmük, hogy ezt a földigénylő bizottságok nem kívánságuknak megfelelően vették figyelembe. Bár a volt bérlőknek a juttatási átlagnál, sőt a rendeletben meghatározott felső határnál is többet adták, figyelembe vették a föld rossz minőségét, alacsony termőképességét, de 25 holdnál nagyobb területet már nem juttathattak. Másik sérelmük, hogy nem a volt bérletükön mérték ki juttatott földjüket. Ez a panasz jogos volt, és ezt orvosolni kellett. A panaszok továbbá azt is sérelmezték, hogy a földigénylő bizottságok csak a jogos igénylőknek juttattak a szegedi bérletekből. Ezekben az ügyekben a bizottságok helyesen és emberségesen döntöttek, figyelembe vették az igénylő körülményeit. A gazdagparaszi bérlők fellebbezését elutasították, de a 25 kat. holdon aluli bérlők közül többen visszakapták egész területüket.

Az MKP Csongrád megyei Bizottságának jelentése szerint 876 holdat vettek vissza az új birtokosoktól a 25 holdon aluli bérlők javára. „Vannak olyanok, akik a bérleten kívül még tulajdonosai 5—10 kat. hold földnek. Ellenben azok a szegény kisparasztok, akikről visszavették a földet, teljesen nincstelenek.”²⁴⁸ Donáth helyesen állapította meg: „A földosztás Szegeden vegyes érzelmeket váltott ki.”²⁴⁹ Valóban, Szegeden a haszonbérbe adott nagybirtok újrafelosztása történt. A nagybirtok igénybevétele és újraosztása anyagi érdekeit sértette a 25 kat. holdnál és gyakran a 15 kat. holdnál nagyobb bérlettel rendelkező, módosabb parasztnak. Az igényjogosult bérlők megkaphatták a juttatható maximumot, de bérletük többi részét felosztották a nincstelenek között. Azok a bérlők pedig, akik nem voltak jogos földigénylőknek tekinthetők, egész bérletüket elvesztették. Ezek a törvényes igénybevételi és felosztási eljárások megcsorbították a gazdagodó bérlők birtokát. Emiatt szembekerültek a földreform bizonyos intézkedéseivel.

²⁴⁷ Csm. 2. sz. L. XIII. K. 1/1945/7. MFH, Pusztaszer iratai.

²⁴⁸ PI. Arch. 274—16/1959/1.

²⁴⁹ Donáth F.: Ki jogosult a földre? (Szegényparasztok vitái 1945-ben a földosztás körül.) Agrártörténeti Szemle 1965. 1. sz.

Az országos szervekig jutott a haszonbérlők panasza. A politikai pártok is hozzászóltak az ügyhöz. A Kisgazda Párt országos központja levelet írt a földművelésügyi miniszterhez a haszonbérlők ügyében. A levélben a reformrendelet „hiányosságait” emelik ki, de világosan kiderül az is, hogy az érintettek fogalmazták.

a) „A nagybirtok megszüntetéséről szóló rendelet nem védi a földhaszonbérlők érdekeit, — még a több évtizedes bérlőét sem.”

b) „Ezek a bérlők a föld árát többszörösen megfizették, — és életüket beleoldozták.”

c) „A rendeletnek a hiányossága különösen a szegedi földbérlőket sérti, akik között Szeged város, mint nagybirtokos már régen szétesztotta a földet.”

d) „De vonatkozik ez az uradalmi bérlőkre is. A rendelet nem ad módot, hogy a volt haszonbérlők egy bizonyos mennyiséget örök tulajdonban megtarthassanak maguknak.”

e) „A szorgalmas földbérlőket nem szabad a kétségbeesésbe taszítani.”

f) „A nagybirtok megszüntetéséről szóló rendelet úgy módosíttassék, hogy a bérletek, ha azok nagybirtokból származnak, ugyanazon az alapon bíraltassanak el, mintha örök földek lennének.” „Vagyis ha parasztbirtok 200 kat. holdig, ha úri birtok 100 kat. holdig örök tulajdonba menjen át.”

g) „Akiknek itt nem jut föld, menjenek el távolabbi nagybirtokokra és mutassák meg, hogy ők is tudnak alkotni.”²⁵⁰

Ebben a levélben ott van a dolog lényege. A juttatható földtulajdon nem elégitette ki a nagyobb bérletek birtoklóit. Igényüknek megfelelően akarták módosítani az alaprendeletet. Annyiban voltak érdekelve a nagybirtok felszámolásában, amennyiben a földreform megszabadítja őket a magas bérleti díjak fizetésétől, a függéstől és birtokok tulajdonosává teszi őket. A nincstelenek pedig, ha nem jut nekik föld, menjenek más vidékre földet igényelni. Érdeklentétek ütköztek itt össze, amelyeknek végső következtetése, hogy módosítsák a szegényparaszti érdekeknek megfelelő alaprendeletet úgy, hogy a gazdagparaszti érdekeknek megfelelően valósuljon meg a földreform. Ezekben a kérdésekben tehát már a nagybirtok felosztásának idején megnyilvánult az érdekkülönbség a módos és nincstelen parasztság között. Az alaprendelet szerint egyenjogú földigénylőknek kimondott nagyobb bérlők a tulajdonossal akartak egyenjogúak lenni. Az idézett levél és módosítási javaslat — a Kisgazda Párt vezetőinek tudtával, — a pártban egyre nagyobb szerepet játszó gazdagparaszti és úri birtokosok érdekeit fogalmazta meg, szembeállítva azzal a szegényparaszti követeléssel, hogy „menjenek a birtokosok Dunántúlra, mert könnyebb egy-két embert áttelepíteni, mint a nincstelen családok százait.”

A volt bérlők visszautasították azt az egyedül lehetséges megoldást, hogy földigénylőknek tekintsék őket. Nem volt elég az az előny, amelyet más igénylőkkel szemben kaptak. A gazdagparasztsághoz, illetve az úri birtokosokhoz tartoztak és a szegényparaszti földigénylő bizottságok így is kezelték őket. Igénybe vették birtokukat oly módon, hogy gazdasági felszerelésük egy része is a földigénylőké lett. A vi-harsarki szegényparasztság jogtalan földigénylőnek tekintette őket. Gazdagparaszti földigényüket nem elégitették ki — a szegényparaszti szintű földjuttatást pedig a nagyobb bérlők „nem fogadták” el. E konfliktus megoldását a gazdagparaszt és úri birtokos bérlők az alapvető rendeletnek a gazdagparaszti és úri birtokosok számára kedvező „megformálása” útján akarták elérni. Ezt azonban a földigénylők megakadályozták.

²⁵⁰ PI. Arch. 285/2/8/99.

A telepítés

A Viharsarok községeiben igen sok igényjogosultnak a tartalékok felosztása után sem jutott föld. „Azokat az igényjogosultakat, akik lakóhelyükön földhöz nem jutottak, az ország más részén, lehetőleg csoportosan kell földhöz juttatni.”²⁵¹ A telepítés rendkívül bonyolult feladat volt. A III. sz. végrehajtási rendelet a földigénylő bizottságok feladatává tette a földosztás után a juttatásból kimaradt jogos igénylők összeírását és annak megállapítását, hogy földhözjuttatásuk érdekében kik hajlandók áttelepülni.²⁵² Össze kell írni, hogy hány fővel, milyen gazdasági felszereléssel óhajt települni a földigénylő. Ha a megyén belül lehetőség volt a telepítésre, akkor a megyei földbirtokrendező szervek saját hatáskörükben intézkedhettek, ha nem, akkor az országos földbirtokrendező szervekhez kell felterjeszteni a kérelmet. A telepítést tehát egyrészt a földbirtokrendező szervek intézték.

Ugyancsak fontos szerepet kapott az idegen anyanyelvűek kitelepítésében, de a földnélkül maradt lakosság áttelepítésében is a Népgondozó Hivatal. A hivatal célját így határozták meg: „A magyar területre menekült, vagy telepített személyek elhelyezése, elszállítása, a németek kitelepítése, s az ezzel kapcsolatos feladatok ellátása.”²⁵³ A Népgondozó Hivatal tevékenységétől is függött a telepítés sikere. A fasiszta németek kitelepítése és a magyar telepesek elhelyezése csak e szervek együttműködése útján volt lehetséges. Az Országos Földbirtokrendező Tanács mellé szervezett a Földművelésügyi Minisztérium Telepítési Hivatalt, amely a telepítéssel kapcsolatos adminisztrációs feladatokat és a telepítés gyakorlati végrehajtását kapta feladatul.²⁵⁴

A Viharsarok megyéit mind a kitelepítés, mind a betelepítés érintette. A kormány rendelete értelmében — a „Fegyverszüneti egyezmény” 8. §-ának megfelelően —, a német állampolgárokat kötelezték minden ingó és ingatlan vagyonuk bejelentésére.²⁵⁵ Ezeket a vagyontárgyakat zár alá vették. A Szövetséges Ellenőrző Bizottság határozatának megfelelően a magyar kormány elrendelte a német lakosságának Németországba való áttelepítését. „Áttelepülni köteles: aki a legutóbbi népszámláláson németnek vallotta magát, német hangzásúra változtatta nevét, német anyanyelvű; a Volksbundnak, SS-nek, vagy más fegyveres német alakulatnak tagjai.”²⁵⁶ Nem volt áttelepülésre kötelezett az, aki magyarnak vallotta magát, demokratikus pártnak, szakszervezetnek 1940 óta tagja volt, az ipari, a bányai, és a mezőgazdasági munkások, ha német fegyveres alakulatba nem léptek be önként, vagy nem vallották magukat németnek.²⁵⁷ Ezen rendeletek alapján kellett intézkedni a németek kitelepítése ügyében.

A Viharsarokból kitelepített fasiszta németek birtoka nem lehetett elég a föld nélkül maradt igénylők kielégítésére. Ezért szükségessé vált, hogy nagyszámú igénylő kérje áttelepítését a Dunántúlra. Kiskundorozsmáról 457 család, Szegedről több mint ezer család, Szentesről 183 család, Bucsáról 114 család, Kőrösladányból 49 család, Szeged környéki községekből 560 család és ezenkívül még számos község és

²⁵¹ 600/1945. Me. sz. r. 32. §. Magyar Közlöny 1945. március 18. 10. sz.

²⁵² 5600/1945. FM. sz. r. (III. sz. végrehajtási rendelet) 30. §. Magyar Közlöny, 1945. június 7. 45. sz.

²⁵³ 1710/1945. Me. sz. r. A Népgondozó Hivatal felállításáról.

²⁵⁴ 8100/1945 OFT Országos Földhivatala.

²⁵⁵ INK. 528/1945. Me. sz. r. 2. §. Magyar Közlöny, 1945. március 17. 9. sz.

²⁵⁶ INK. 12 330/1945. Me. sz. r. Magyar Közlöny 1945. december 29. 211. sz.

²⁵⁷ 12 200/1947 Korm. sz. rendelet, Magyar Közlöny 1947. október 28. 245. sz.

város földnélküli nincstelenjei kérték áttelepítésüket.²⁵⁸ A jelentkezők egy része nem volt alkalmas telepítésre. Számosan közülük visszavonták jelentkezésüket. Még ezután sem volt azonban arra lehetőség, hogy valamennyi igénylőt a Dunántúlra telepítsenek. A Szegedi Népszava 1945. október 24-én kérdezte egyik cikkében: „Miért nem kaphat földet 500 szegedi igénylő a Dunántúlon?” A Dunántúlon 517 szegedi családnak ígértek földet, de „az ügy elakadt a bürokrácia útvesztőjében.”²⁵⁹

Az áttelepítésre kijelölt földigénylők elköltöztetése óriási feladat elé állította a földigénylőbizottságokat. A szentesi telepéseket igásfogat hiányában nem tudták kiszállítani a vasútállomásra. A polgármester a közmunkahivatalhoz, ez pedig a polgármesterhez utasította őket. Ugyancsak problémát okozott, hogy az áttelepülésre jelentkezők száma folytonosan változott. Egyesek — ha a számukra nem megfelelő helyen jelölték ki a telephelyet — lemondtak szándékukról és újra földigénylőként jelentkeztek saját községükben. Ugyanakkor újabb családok vállalkoztak áttelepülésre, olyanok is, akik már kaptak földet, házhelyet. Előfordult néhány esetben, hogy a földjuttatásban részesített igénylőt a bizottság utólag telepítésre javasolta. B. L. Sövényházán 12 kat. holdat kapott, szántott és vetett is, és ezután javasolták áttelepülését. Felébbezésében így írt: „Én a Dunántúlra átköltözködni nem szándékozom. Kérem, hogy földigénylési kérelmemet tárgyalás alá venni szíveskedjék.”²⁶⁰ A földdel és házzal rendelkező áttelepülők — bár új telephelyükön is részesültek juttatásban — földjükről és házukról nem mondtak le. Házukat bérbeadták, gazdasági felszereléseiket is magukkal vitték.²⁶¹ K. I. csongrádi lakos Szigetbecsére települt; 8 kat. hold szántót és 400 □-öt szőlőt, valamint lakóházat kapott. Csongrádi házát nem akarta leadni, arra hivatkozva, hogy sok befektetésre van szüksége új telephelyén, s el akarja adni házát. Természetesen ezt nem engedélyezték, igénybevették csongrádi ingatlanait.²⁶²

Több telepes, új környezetében önkényesen vett birtokba bizonyos ingatlanokat. Az Országos Földbirtokrendező Tanács tiltakozott az önkényes birtokbavétel ellen, s gondoskodott ezek megszüntetéséről. „Az 1946. IX. tc. 1. §-a alapján a Németországba áttelepített magyarországi német lakosság által visszahagyott minden vagyon tulajdonjoga a magyar államra száll. Ezen vagyonnak önkényes birtokbavétele tilos.”²⁶³

Az Országos Földbirtokrendező Tanács elrendelte a telepítések felülvizsgálatát. Megállapította, hogy a vagyont nem mindig a telepések élethivatásának megfelelően osztják el. Sok esetben igényjogosultnak nem tekinthető telepések részesültek juttatásban. Ezeket kimozdították a birtokból. Az így „gazdátlanul” maradt földeket a telepések kötelesek voltak közösen megművelni. A Tanács elrendelte, hogy csak az olyan ingatlanra lehet telepíteni, amely nem haladja meg a telepes jogos igényét. Pontos leltárt készítettek a juttatható és nem juttatható vagyonról, s ezek megőrzéséről a földigénylő bizottságok gondoskodtak. A juttatott birtokok művelése és felhasználása terén is sok hiányosságra derült fény. A telepések közül többen későn művelték meg a földet. A Baranya megyei gazdasági felügyelő jelentése szerint a telepések többsége tőke és szakértelem, valamint gazdasági felszerelés nélkül kezdi a

²⁵⁸ BML. 12/1945. Bucsa, 1640/1945 Kőrösladány Csm. 2. sz. L.: 702—653/1945. Csm. FH. jelentése, 317/1946. jegyzőkönyv, Kiskundorozsma KFB.

²⁵⁹ Szegedi Népszava 1945. október 24. PI. Arch. 253/3/1945.

²⁶⁰ Csm. 2. sz. L. Szn. Kistelek, KFB iratai.

²⁶¹ Csm. 1. sz. L. szám nélkül. Deszki Nemzeti Bizottság jegyzőkönyve. 1945. szeptember 1.

²⁶² Csm. 2. sz. L. 16 776/1949 Csm. FH. 475 452/1949. OFH.

²⁶³ 53 286/1946 OFT. Telepítési Főosztály.

gazdálkodást. „Mindezekből arra lehet következtetni, hogy a régi lakóhelyükön sem szerettek dolgozni.²⁶⁴ Ha van is túlzás a Baranya megyei jelentésben, kétségtelen tény, hogy bizonyos szelekció után is több olyan igénylő került telepítésre, aki nem volt alkalmas az önálló gazdálkodásra. Túlzás azonban úgy általánosítani, mint a Baranya megyei felügyelő tette. Egy jól felszerelt sváb birtokos terméseredményeit nem lehet reálisan összehasonlítani egy olyan gazdálkodóval, aki nincstelen volt, önállóan még nem gazdálkodott, gazdasági felszerelése hiányos, igásállatai nem voltak. Az Országos Tanácshoz is érkeztek olyan panaszok, amelyek szerint a községi földigénylő bizottságok nem megfelelő telepéseket küldtek a sváb községekbe. Emiatt a Népgondozó Hivatal kénytelen volt egyes telepés csoportokat visszairányítani eredeti lakóhelyükre. Utasították a községi földigénylő bizottságokat, hogy „lelkismeretesen járjanak el, mert csak a telepítés gondolatát kompromittálják, ha csavargókat, cigányokat indítanak útnak csak azért, hogy ezektől megszabaduljanak.”²⁶⁵

Igen kedvező körülményeket teremtett a földreform a telepítésre, hiszen a sváb ingatlanokból igénybevett 350 000 kat. hold föld, gazdasági felszerelés, állattartás; állami segítség a telepésnek biztosíthatta a termelés folyamatosságát. Ezért fontos, volt a telepések gondos kiválasztása. A telepések kiválasztása és elköltöztetése a közlekedés katasztrófális helyzete, valamint a földigénylő bizottságok rendkívül nagy elfoglaltsága miatt nem sikerült mindig a legkedvezőbbben. Másik hiba az volt, hogy a telepítést két különböző országos szerv irányította, gyakran keresztezve egymás intézkedéseit. A javaslatot a telepítés előkészítését a földigénylő bizottságok és földbirtokrendező szervek végezték. Ugyancsak ezek a szervek vették igénybe és juttatták az ingatlan és ingó vagyont. A ki- és betelepítést azonban a Népgondozó Hivatal végezte. Ebben a kettősségben is megtalálhatók a hibák okai.

A telepítésnek sajátos formáját jelentette a csehszlovák-magyar lakosságcsere, amely a Viharsarok egyes községeit szintén érintette. A kitelepülésre jelentkezett Békés és Csanád megyei szlovákok ingatlan vagyonát fenntartották a Magyarországra települők számára. A lakosságcsere lebonyolítását több szerv végezte. Csehszlovák-magyar vegyesbizottság határozta meg az áttelepítés fontosabb elvi kérdéseit. A települők magukkal vihették pénzüket és nemesfém készletüket, 1 évre önellátásukra elegendő terméket, állatot, kompenzációs megállapodás alapján igavonó és egyéb haszonállatot, gépeket, felszereléseket, eszközöket, szerszámokat.²⁶⁶ A megállapodásokba foglaltak végrehajtása azonban hónapokig húzódott. Ez bizonyos nézeteltérésekhez, konfliktusokhoz vezetett. Az intézkedések gyakran az erőszakos áttelepítés látszatát keltették. Békéscsabán 6—8000 ember tiltakozott az erőszakos áttelepítés ellen.²⁶⁷ „A szlovák-magyar áttelepülés súlyos problémákat okoz, s mély megrendülést a lakosságban. Ellentétek alakultak a kitelepülők és itthon maradtak között. Csanádpalotán az MKP járási titkáranak is be kellett avatkoznia”. „Magyar-csanádon feloszlatták emiatt a községi földigénylő bizottságot.” „Pitvaroson legaggresszívebbek a kitelepülők.”²⁶⁸ Az áttelepülni szándékozók aratás után nem művelték tovább földjeiket, ezért a megyei termelési biztosnak külön meg kellett szervez-

²⁶⁴ Csm. 2. sz. L. 60/1946. Baranya megyei g.f. jelentése. MZH iratai.

²⁶⁵ Országos Földbirtokrendező Tanács 16607/1945. sz. körlevélből.

²⁶⁶ Magyar-Csehszlovák vegyes bizottság 1—16. sz. véghatározatai. 3175/1946, 3511/1946. Magyar Közlöny 1946. augusztus 25. szeptember 8, 192—204. sz.

²⁶⁷ BML 5077/1946. alispán. Közállapotokra vonatkozó jelentése Békéscsaba polgármesterének, 1946. IX. 2.

²⁶⁸ Csm. 1. sz. L. 110/1946. főispán.

nie, hogy a visszamaradó lakosság munkálja meg a települők földjeit. Adófizetési és beszolgáltatási kötelezettségüknek nem tettek eleget.²⁶⁹

A telepítésnek harmadik területe a tanyaközpontok és községek telepítése valamely igénybe vett birtok területén. Országosan 9 megyében fordult elő nagyobb telepítés. (Fejér, Győr, Veszprém, Bács, Békés, Jász-Nagykun-Szolnok, Pest-Pilis-Solt-Kiskun, Szabolcs, Szatmár.)²⁷⁰

A felsorolt megyékhez hozzátehetjük Csongrád megyét is, mert több község éppen a földreform végrehajtása során alakult, vagy vált önállóvá, illetve nagyközséggé. Az idézett dokumentum (Csongrád megye kivételével) 19 önálló telepes község, és 15 csoportos telep megalakulását állapította meg. 9849 család, 100 000 kat. holdon települt le és alapított községet.

Az Országos Földbirtokrendező Tanács Műszaki Hivatala már 1945-ben kezdeményezte: „Célszerű megvizsgálni, hogy a nagy távolságra fekvő majorságok épületeinek felhasználásával a cselédek, vagy juttatottakat nem lehetne tanyaközpont, vagy községtelepülés formájában letelepíteni.”²⁷¹ A Viharsarok megyében a juttatottak előző lakóhelyüktől gyakran 10—15, sőt 30 kilométerre kaptak földet.

Ez a „belső”, megyén belüli települést szükségessé tette és meggyorsította. A nagybirtokról juttatott építőanyag felhasználásával a lakás nélküli családok földjükre, vagy földjük közelébe építkeztek.

A népi demokratikus forradalom keretében lezajlott földreformnak a telepítés szerves része. Különbözött eredményében, szerveztségében, sőt céljaiban is minden eddigi telepítéstől. Ez esetben, először a magyar történelemben, nem a nagybirtokosok érdeke, hanem a települőké volt az elsődleges.

Épületek juttatása

A földigénylő bizottságok telepítési, de juttatási munkájának is szerves részét képezte a nagybirtok majorsági épületeinek felosztása. Politikai, gazdasági és szociális indokok is szükségessé tették ezt a lépést. A nagybirtok szerves részét képezték a majorsági épületek. A nagybirtok felszámolását csak ezek lebontásával lehetett teljesnek tekinteni. A cselédek, nincstelének gyűlöltek a majorokat, mivel ezekben lakott a nagybirtok tisztviselői kara, a nincstelének által annyira gyűlölt hajcsárok. Gyűlöltek a közös konyha körül elhelyezett cselédlakásokat, az istállót, ahova az időszaki munkásokat „szállásolták” el. Ebben látták a nyomor egyik okát és szimbólumát. Gyűlöltek a kastélyt, amelynek még a parkjába sem léphetett be a munkás, a cseléd. A nagybirtokrendszer felszámolásának elválaszthatatlan részét képezte tehát az épületek birtokbavétele, juttatása, lebontása.

A juttatásban részesültek úgy estek neki az épületeknek, mintha valóban ez lett volna nyomoruk és szenvedésük oka. Lebontották a Weiss család derekegyházi épületeit, amelyek egy részében a környező falvakban toborzott időszaki munkások megégték. Kis családi házakat építettek a Blaskovicsok épületeiből. Széthordták a bucsai földhözjuttatott nincstelének a báró Wooster Frankné épületeit. Az uradalomból juttatott ökor- és lófogatokkal, emberi erővel vontatott talyigákkal szállították az épületanyagot, amelyből a régi falunál jóval nagyobb új telep épült fel rövid 1—2 év alatt. Elvitték azokat az istállókat, amelyben a falubeli munkások nem kaphattak helyet, mert az angol báró csak olcsó, palócföldi munkásokkal és lengyel menekül-

²⁶⁹ Csm. 1. sz. L. 110/1946. 11 504/1946. Csanád m. főispán jelentése.

²⁷⁰ Pl. Arch. 274—13—20/18.

²⁷¹ Csm. 1. sz. L. 70 134/1945. OFT Műszaki Hivatala. HFH iratok.

tekkel dolgoztatott. Diadalmenethez hasonlított amint a falu apraja-nagyja az utolsó tégláig elvitte az öt hatalmas major épületeit. Még a trágyatelep tégláit is elhordták az új birtokosok. Új rend született, amely nem tűrte a régi épületeket, még azok alapjait sem. Az új birtokosok többsége lakóházzal, vagy egyéb gazdasági épülettel nem rendelkezett. A volt nagybirtok állatállománya tönkrement a háború idején, vagy a juttatottak birtokába került. A volt nagybirtokon tehát nem, de az új birtokosok portáján azonnal szükség volt olyan épületekre, ahol a kevés számú állatállományt elhelyezhették. Szükség volt az építési anyagra, hogy kijavítsák a megrongálódott lakást, vagy újjáépítsék azt. A körülményeket figyelembe véve megállapíthatjuk, hogy gazdasági kényszerítő körülmények is indokolták az épületek juttatását, illetve lebontását. Azóta gyakran felmerül a kérdés, hogy nem volt-e kár ezeket az épületeket szétbontani, hiszen a leendő termelészövetkezetek egy-egy üzemegységévé válhattak volna.

Ezek a már akkor is roskadozó épületek nem válhattak volna egy szocialista nagyüzem számára alkalmas eszközzé. Továbbá abban a történelmi korszakban, amely a földreform és a szocialista mezőgazdasági nagyüzemek szervezése feltételeinek érlelődése között eltelt, a régi épületek elpusztultak volna. Mindenképpen helyesebb volt ily módon kielégíteni a legnyomorultabb körülmények között élő sokgyerekes nincstelen parasztság alapvető szociális igényét, alkalmat adni, hogy az épületjuttatás útján szerzett anyagból lakást építsen magának. Erre akkor nem volt más lehetőség.

Gróf Károlyi volt cselédei így indokolták az épületbontási kérelmüket: „már igazán megelégtünk a közös lakásokat.” „Rossz, egészségtelen, nedves, ablak nélküli szobák.” „Engedélyezzék az épületek szétbontását, hogy minden cseléd tudjon építeni földjére házat és melléképületeket.”²⁷²

Az épületek juttatásának nem egyetlen célja volt azok lebontása. A bontáshoz a felsőbb földbirtokrendező szervek külön engedélye kellett. Ha az épület jellege, állaga, rendeltetése nem tette lehetségessé, vagy szükségessé annak lebontását, akkor megtiltották azt. Az épületek juttatását értékük megóvása is indokolta. A fából készült, vagy egyéb kisebb gazdasági épületeket csak úgy lehetett megmenteni, ha azonnal kiosztják. A súlyosan megrongált épületek összedőltek, tönkrementek, feltűzelték faanyagukat. A helyi szervek, földigénylő bizottságok az épületek juttatása ügyében csak javaslatot tehettek. A megyei és országos szervek pedig későn intézkedtek. Nagyobb felelősséggel és gyors intézkedéssel több értékes épületanyagot megmenthettek volna. Egyes birtokokon még 1947 elején sem döntöttek az épületek ügyében. A nagycsaládos volt cselédek több helyen önkényesen megkezdték néhány épület lebontását. Lakást építettek belőle. Némely esetben a földigénylő bizottság is lebontatott és öntevékenyen szétosztott olyan épületeket, amelyek állagát már nem lehetett más módon megóvni. A Megyei Földbirtokrendező Tanácsok a földigénylő bizottságok jelzésére és sürgetésére megkísérelték menteni a pusztuló építményeket. „A gazdasági céljukat veszített épületek bonthatók, ha lopásnak vannak kitéve.”²⁷³

Az országos szervek is tudtak az épületeket veszélyeztető körülményekről. Megkísérelték megakadályozni az önkényes eltulajdonítást. „A földhözjuttatott, illetve a telkes ha lóp, ki kell zárni a juttatásból és bünvádi eljárást kell indítani ellene.”²⁷⁴ Kétségtelenül igaz, hogy a „lopást” meg kellett akadályozni, de nem pontosan erről

²⁷² Csm. 2. sz. L. 7041/1945. MFH. Kiskirályság iratai.

²⁷³ Csm. 1. sz. L. 26/1946. MFT eln. sz. Kiszombor iratai.

²⁷⁴ Csm. 1. sz. L. 50 971/1945. sz. MFT, 5469/1946 MFT.

volt szó. A nincstelen földhözjuttatott számára egyetlen lehetőségként adódott, hogy kapott földjén, vagy házhelyén azonnal építsen valamilyen hajlékot, ahol meghúzódhatott. A háború, vagy éppen a földreform során egész sor tanyás bérlő, cseléd, vagy mezőgazdasági munkás vált hajléktalanná, vagy csak ideiglenesen túrték meg a cselédlakásban. A földreform és az épületjuttatások alkalmával gondoskodni kellett a volt cselédek számára alkalmas épületanyagról. S ezt jogos türelmetlenséggel sürgették a volt cselédek. Valóban elegendő volt a közös cselédlakásokból.

Épületet a földigénylőkből alakult földművesszövetkezetek és más szervek is igényeltek. A jogos és teljesíthető kéréseket támogatták a földbirtokrendező szervek, de úgy, hogy a földhözjuttatott és jogos épületigénylők ne károsodjanak.

Egyéb juttatások a földreform során

A földigénylő bizottságok juttatási tevékenysége a földbirtokok felosztásával, illetve a földművesszövetkezetek tulajdonába adott oszthatatlan javak odaítélésével még nem fejeződött be. Az igénybe vett birtokok felosztási tervében rendelkezni kellett a legelők, erdők, állami gazdaságok, mintabirtokok, egyházak, és más igényjogosult közületek juttatásáról. Az alaprendelet 29. §-a előírta, hogy: „Az igénybe vett legelőket oszthatatlanul a község tulajdonába kell adni.” Ha kevés volt a község legelőterülete ki kellett egészíteni, ha pedig a szükségletet meghaladta, akkor az igényjogosultak között ki kellett osztani, amennyiben alkalmas volt a terület a művelési ág megváltoztatására. A Viharsarok községei határában igen nagy kiterjedésű szikes legelők voltak. Ezek többsége a rendeletnek megfelelően a község tulajdonába került. Több helységben azonban — szántóföldnek alkalmas — a legelőket kis parcellákban kiosztották az igénylők között. A szentesi földmunkások mezőgazdasági szövetkezetük számára nagy legelőterületet igényeltek, amelynek egy részét szántóföldi művelés alá vették volna. A Szeged környéki bérföldek tulajdonba adása alkalmával is sok esetben legelőt kellett juttatni, mert a kishaszonbérletek egy része legelő volt. A Békés megyei földigénylők számára is gyakran legelőterület jutott. A legelők többsége azonban — az előbbiektől eltérően — a község használatába, s a község tulajdonába került.

Egyes nagybirtokok legelőterületén a szántóföldekhez hasonló módon osztották az érdekelt községek, illetve néhány esetben a községek és földművesszövetkezetek.

Pontosan meghatározott, a rendelet előírásainak megfelelő módon juttatták az erdőket, illetve az erdő telepítésre alkalmas, terméketlen területeket. „Az elkobzás és megváltás során igénybe vett földbirtokokból az erdők, az erdősítésre szolgáló terméketlen területek, valamint az Alföld fásítására kijelölt területek közül a 10—100 kat. hold kiterjedésű erdők állami ellenőrzés mellett községi tulajdonba, a 100 kat. holdon felüli kiterjedésűek pedig állami tulajdonba kerülnek.”²⁷⁵ Az erdők juttatása miatt semmi vita vagy ellentét nem alakult ki az igénylők között, mert a földbirtokrendező szervek a rendeletben meghatározott módon adták tulajdonba azokat.

A földigénylő bizottságok nem vehették igénybe a gazdasági szakoktatás céljait szolgáló gazdaságokat, de az állami mintagazdaságokat sem. A földművelésügyi miniszter külön rendeletére lehetett valamely állami gazdaság bizonyos területeit felosztani az igénylők között. Ezzel szemben az alaprendelet 16. §-a előírta: „Mintagazdaságok és kísérleti gazdaságok létesítésére a földreform során megfelelő területeket kell biztosítani.” Ebben a kérdésben az Országos Földbirtokrendező Tanács

²⁷⁵ 600/1945. Me. sz. r. 20. §. Magyar Közlöny 1945. III. 18. 10. sz.

döntött. Az Országos Tanács több alkalommal szorgalmazta a mintagazdaságok létesítését. A földreform idején azonban a felosztható földek kevés területe miatt erre a Viharsarokban nem sok lehetőség volt. A sövényházi 750 kat. hold „mürét” és az ehhez tartozó felszerelések, a málnás és gyümölcsösök állami tulajdonba kerültek. Ugyancsak állami tulajdonba juttatták a Fehér-tó egész gazdaságát. Az 50 kat. holdon felüli valamennyi tógazdaságot állami tulajdonba vették.²⁷⁶

A tartalék földterületek is az államkincstár tulajdonába kerültek. Ezeket azonban folyamatosan volt hadifoglyoknak, vagy egyéb jogos igénylőknek tulajdonul, vagy haszonbérletül juttatták. A nagymágocsi birtok gyümölcsösét állami mintabirtok céljára tartalékolták. Még néhány községben kísérletet tett a Megyei Tanács állami mintabirtok szervezésére (Derekegyháza, Fábiánsebestyén) de az igénylők nagy számára tekintettel ezeket a terveket fel kellett adni.

Az egyház, amely minden esetben tiltakozott nagybirtokainak igénybevétele ellen, ugyanezen földreform során földigénylőként jelentkezett. A „szegény” (földnélküli) egyházközségek földet igényelhettek. „A plébános javadalmazására legfeljebb 15 kat. hold, a kántor javadalmazására legfeljebb 10 kat. hold, a harangozó javadalmazására pedig legfeljebb 5 kat. hold juttatható.”²⁷⁷

Az idézett határozat értelmében, ha valamely helységben több plébánia volt, összesen 100 kat. holdig igényelhetnek földet. Természetesen ez a rendelkezés más egyházakra is vonatkozott. Érdekes jelenség, hogy a földigénylő bizottságok még a „leginségesebb” vidékeken is juttattak bizonyos földterületet az egyházközségnek, ha jogos földigénylőnek bizonyult.

A kiszombori római katolikus egyháznak 44 kat. hold földje volt, ezért igénylését elutasították, de ugyanakkor 6 kat. holdat adtak a református lelkésznek, pedig a földigénylők 30 %-ának nem jutott föld.²⁷⁸

A püspök az óföldréai plébánia részére 40 kat. holdat kért, mert a Návay birtokról évente 65 q búzát kapott az egyház, s ezt a jövedelmét a földreformmal elvesztette. A földigénylő bizottság és a Megyei Tanács 5 holdat juttatott. Természetesen az is, hogy mivel kevés volt a felosztható föld az igénylők és a bizottságok nem szívesen osztogattak a papnak, kántornak 30 holdakat. Ezt mutatja a makói evangélikus egyházközségnek adott válasz is, amely 50 holdat kért. „Ennek a kérelemnek teljes egészében már csak azért sem tett eleget a Tanács, mert a *jogos földigénylőknek* nagy részét sem tudja a makói határban igénybevett földekből kielégíteni.”²⁷⁹

Nem tekintették tehát az egyházat a többi jogos földigénylővel azonosnak, de azért ez esetben is 10 kat. holdra kiegészítették a birtokát.

Sövényházán 21 holdat, Tömörkényben 12 holdat kapott a lelkész és a kántor. A fábiánsebestyéni plébános 18 kat. holdat kapott, pedig a község földigénylőinek átlagban csak 1 kat. hold jutott családonként. Ugyanebben a községben az „Evangélikus Fiókegyház” 40 holdat igényelt, azzal indokolva, hogy „lelkési állást tart fenn, mert már nem képes nélkülözni az állandó lelki gondozást. A kívülről érkező adományok és a lakosság adománya is kevés.”²⁸⁰ A fábiánsebestyéni lakosság mégis

²⁷⁶ 40231/1945/VII. A/2. FM. sz. r. Csm. 2. sz. L. MFT iratai.

²⁷⁷ 5621/1945. III. sz. EH. A földreformra vonatkozó jogszabályok. FM. Kiadványa, 1945. 126. old.

²⁷⁸ Csm. 1. sz. L. 5334/1946. MFT és a Kiszombori KFB szám nélküli határozata. MFH. Kiszombor iratai.

²⁷⁹ Csm. 1. sz. L. 351/1945. Csanád m. FT.

²⁸⁰ Csm. 2. sz. L. 5/1945. MFH. Fábiánsebestyén iratai.

inkább saját magának és nem a papnak követelte és vette igénybe erőszakkal a 100 kat. holdon aluli ingatlanokat is. Mindszenten sem volt kielégíthető az igénylők többsége, az egyháznak azért Mindszenten 15 holdat és Derekegyházán is 15 holdat juttattak. Nem szükséges felsorolnunk az összes, juttatásban részesült egyházközséget. Azt azonban megállapíthatjuk, hogy a falusi egyházközségek számára a földreform juttatott földet, s a Viharsarok földbirtokrendező szervei méltányolták igénylésüket.

Az 1938. évi XVIII. tc. 3. §. alapján feloszlott egyházak gyülekezetei vagyonukat, földjüket teljes egészében visszakapták.²⁸¹

A földbirtokrendező szervek feladatai közé tartozott a földhözjuttatottak gyermekeinek iskolai képzéséhez szükséges épületek, iskolatelkek és gyakorlókertek biztosítása.

A VKM 29 748/1945. sz. rendelete értelmében az új iskoláknak kell elsősorban gyakorlókertet juttatni, de nem kell kizárni a régi iskolákat sem. Az Országos Tanács határozatában 1 kat. hold földbirtok juttatását rendelte el iskolánként.²⁸²

A földreform humánus intézkedéseinek egyike az úgynevezett zsidótörvények hatályon kívül helyezése után, a zsidónak nyilvánított személyektől elvett birtokok visszajuttatása volt. A földreform rendelet során „visszakapják elvett ingatlanukat az esetben, ha az ingatlan e rendelet alapján nem volna elkobzandó vagy megváltandó.”²⁸³ Ha az elvett földbirtokon olyan tulajdonos, vagy haszonbérlető gazdálkodott, aki a földreform során igényjogosult, a volt tulajdonost más, hasonló minőségű és művelési ágú ingatlannal kellett kárpótolni. Az Országos Tanács külön felhívta a földigénylő bizottságok figyelmét az ügyek összes körülményeinek méltányolására, körültekintő vizsgálatára.²⁸⁴ A sérelmet szenvedettek jogait a 200/1945 Me. sz. r. megjelenésétől (1945. III. 17.) számított két évig érvényesíthették. „Ha nem tartózkodott itthon, ezt az időt hazatérésének napjától kell számítani.”²⁸⁵ A megyei és helyi földbirtokrendező szervek valóban körültekintően, de az orvosolható kérelmeket azonnal teljesítették. Mindenekelőtt töröltették azokat a hátrányos telekkönyvi bejegyzéseket, amelyek a volt tulajdonos származását tüntették fel, s ennek alapján megfosztották rendelkezési jogától.²⁸⁶

Az olyan birtokok visszaadása sem ütközött semmi nehézségbe, amely jogi személyek birtokában volt. Bonyolultabb eset volt az olyan birtok visszatétele, amelynek egy része jogos, más része jogtalan igénylők birtokában volt. Aki a R. értelmében nem volt földigénylő, s ha nem kizárólag földműveléssel foglalkozott, a jogtalanul, zsidóktól szerzett birtokrészt elvették tőle. A jogos földigénylőknek azonban 15, illetve 25 kat. holdig terjedő birtokrészt tulajdonul juttathattak, ha ezt a birtokot már korábban is művelték. Ez esetben más területen teljes egészében kártalanították a volt tulajdonost. Nem ítélték vissza az elvett birtokot akkor sem, ha az teljes egészében jogos földigénylők birtokába került.

A Viharsarokban a földigénylők egyharmada nem részesülhetett földjuttatásban.

²⁸¹ 6720/1946. Me. sz. r. Magyar Közlöny 1946. június 4. 125.sz.

²⁸² Csm. 1. sz. L. 21. 106/1945. V. sz. r. OFT. Kiskirályság iratai.

²⁸³ 600/1945. Me. sz. r. 46. §. 1. bek. Magyar Közlöny, 1945. március 18. 10. sz.

²⁸⁴ OFT. 223 869/1946. sz. rendelkezése; 27. sz. elvi határozat.

²⁸⁵ 2790/1946. Me. sz. r. Magyar Közlöny, 1946. március 12. 59. sz.

²⁸⁶ Az 1600/1944 Me. sz. r. alapján eszközölt bejegyzések, amelyeket a 11 830/1945 Me. sz. r. (MK. 1945. 203. sz.) alapján kellett törölni, majd ezt a rendeletet még kiegészítette a 6500/1947 Me. sz. r. (MK. 1947. V. 27. 116. sz.), amely szerint a telekkönyvből, minden hátrányos megkülönböztetést törölni kellett.

Ez már 1945. szeptember végén kiderült, amikor a földigénylők számát, az igénybevett és felosztott területet még nem lehetett véglegesnek tekinteni.

Az előzetes felmérés szerint a Viharsarokban (a bihari községek kivételével) 84 307 földigénylő jelentkezett. Közülük 74 373 minősült jogos igénylőnek és csak 49 683-nak jutott föld.²⁸⁷ A reformmunkálatok befejezése után megállapítható, hogy Békés megyében 39 220, Csongrád megyében 26 660 igénylő részesült földjuttatásban. (Lásd 1. és 2. sz. táblázatot.)

Az igénybe vett földterületek egészét nem lehetett a földigénylő természetes személyek tulajdonába adni. Az országban közel 5,6 millió kat, holdnak csak 58,2 %-át (3 258 738 kat. holdat) kaphatták a földigénylők. Békés megyében az igénybe vett területek 70,2 %-át, Csanád megyében 82,9 %-át, Csongrád megyében 67,2 %-át osztották ki a földigénylők között.

Békés és Csongrád megyék mai területén, amely magában foglalja a volt Csanád megyét és Bihar megye egy részét, 65 880 család, a jogos földigénylők kétharmada kapott földet.

²⁸⁷ M. Somlyai M.: Földreform 1945. Kossuth 1965. Az új földreform előzetes eredményei 5. sz. táblázat.

Az 1945. évi földreform során földjuttatásban részesültek száma a juttatott földterület nagyságcsoportjai szerint a gazdaságnagyságcsoportokkal egybevetve. (Békés m.) (1. sz. táblázat.)

Gazdaságnagyság csoport	Földjuttatásban részesültek száma	E b b ő l									
		0-1.	1-2	2-3	3-4	4-5	5-6	6-8	8-10	10-15	15-
		kat. hold földet kapott									
Gazdasággal rendelkezők:											
0—1 kh-as gazd.	1 114	1 063	10	14	8	8	5	4	2	2	—
1—3 kh-as gazd.	6 739	532	2 253	3 823	55	30	24	10	6	61	5
3—5 kh-as gazd.	10 869	314	1 164	1 823	3 698	3 807	35	16	7	4	1
5—10 kh-as gazd.	13 205	235	741	1 234	1 365	1 737	2 935	3 379	1 549	28	2
10—15 kh-as gazd.	2 460	63	157	200	183	277	195	335	306	742	2
15—20 kh-as gazd.	525	16	50	58	62	70	57	67	66	56	23
20—25 kh-as gazd.	262	10	20	24	22	45	21	40	18	52	10
25—35 kh-as gazd.	164	3	5	19	28	26	21	33	13	12	4
35—50 kh-as gazd.	49	2	2	3	2	3	6	11	8	11	1
50—100 kh-as gazd.	13	61	2	1	1	2	1	64	—	—	1
100 kh-nál nagyobb szám szerint	1	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—
Összesen:	35 403	2 239	4 404	7 199	5 425	6 005	3 300	3 899	1 975	908	49
%-ban	6100,0	6,3	12,4	20,3	15,3	17,1	9,3	11,0	5,6	2,6	0,1
Gazdaságnélküliek szám szerint:	3 817	492	1 053	974	518	415	109	156	56	39	5
%-ban:	100,0	12,9	27,5	25,5	13,6	10,9	2,9	64,1	1,5	1,0	0,1
Mindössze:	39 220	2 731	5 457	8 173	5 943	6 420	3 409	4 055	2 031	947	54
%-ban:	100,0	7,0	13,9	20,8	15,2	16,4	8,7	10,3	5,2	2,4	0,1

Az 1945. évi földreform során földjuttatásban részesültek száma a juttatott földterület nagyságcsoportjai szerinti a gazdaságnagyságcsoportokkal egybevetve (Csongrád m.) (2. sz. táblázat)

Gazdaságnagyságcsoport	Földjuttatásban részesültek száma	E b b ő l									
		0-1	1-2	2-3	3-4	3-5	5-6	6-8	8-10	10-15	15-
		kat. hold földet kapott									
Gazdasággal rendelkezők:											
0—1 kh-as gazd.	1 951	1 877	42	7	4	10	4	3	1	3	—
1—3 kh-as gazd.	5 282	916	2 136	2 158	27	20	17	6	1	1	—
3—5 kh-as gazd.	6 794	549	912	941	2 128	2 209	27	13	1	11	3
5—10 kh-as gazd.	7 835	425	556	663	739	842	1 692	1 784	1 110	21	3
10—15 kh-as gazd.	1 849	6103	100	127	92	131	114	156	189	826	11
15—20 kh-as gazd.	564	21	25	36	10	42	41	43	58	93	165
20—25 kh-as gazd.	236	10	16	12	10	21	16	27	27	25	72
25—35 kh-as gazd.	153	5	9	14	16	17	14	23	18	15	22
35—50 kh-as gazd.	47	3	2	5	3	8	10	4	6	4	2
50—100 kh-as gazd.	2	—	—	2	—	—	—	—	—	—	—
100 kh-nál nagyobb szám szerint:	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Összesen:	24 713	3 909	3798	3 965	3 059	3 300	1 935	2 059	1 411	999	278
%-ban:	100,0	15,8	15,4	16,1	12,4	13,4	7,8	8,3	5,7	4,0	1,1
Gazdaságnélküliek:											
szám szerint:	1 947	520	490	384	200	156	75	62	38	50	2
%-ban	100,0	26,7	25,2	19,7	10,3	8,0	3,9	3,2	2,0	1,0	0,0
Mindössze:											
szám szerint:	26 660	4 429	4 288	4 349	3 259	3 456	2 010	2 121	1 449	1 019	280
%-ban	100,0	16,6	16,1	16,3	12,2	13,0	7,5	8,0	5,4	3,8	1,1

**БОРЬБА КРЕСТЬЯНСКОЙ БЕДНОСТИ ЗА АГРАРНУЮ РЕФОРМУ
И ЗА РАЗДАЧУ КРУПНЫХ ПОМЕСТИЙ
В ЮЖНО-ВОСТОЧНОЙ ВЕНГРИИ 1945—1947 ГГ.**

Д-р Иштван Сабо
адъюнкт

В статье, которая является частью монографии, показывается, что в Венгрии, проведенная после освобождения аграрная реформа была одной из предпосылок народно-демократического преобразования и значительной победой народно-демократической революции.

Требования по изменению аграрных отношений можно найти в программах рабочих и также некоторых прогрессивных буржуазных партий до освобождения. Земельная реформа была самым боевым требованием аграрного пролетариата и бедного крестьянства. За уничтожение крупного землевладения и за установление мелкой крестьянской собственности, особенно последовательно боролись безземельное или бедное крестьянство Южно-Восточной Венгрии. (Угол бури — Вихаршарок).

Но возможность уничтожения помещичьего хозяйства стала реальной после освобождения страны. Так как «Угол бури» (комитаты Чанад, Бекеш, Чонград) был освобожден впервые и именно здесь и образовались те революционные, боевые организации в рамках которых борьба против реакции и фашизма переплеталось с борьбой за демократизацию, независимость и аграрную реформу. Здесь снизу создались народные комитеты, которые подготовили раздачу земель еще до появления закона об аграрной реформе (18 марта 1945 г.). Ими были посланы делегации к временному правительству и они требовали быстрого проведения реформы. Комитеты самостоятельно составляли списки о присвоивающихся помещьях и о нуждающихся в земле крестьянах.

После появления закона о реформе спустя несколько дней и началась раздача земель. Но количество помещичьих хозяйств не могло удовлетворить все правдивые требования. Исходя из закона были распределены хозяйства свыше 200 холдов зажиточных крестьян и даже ниже 100 холдов в том случае, если хозяин оказался предателем или фашистом. Все же требования многих крестьян остались неудовлетворительными.

По предложению крестьянских комитетов часть крестьян, не получивших землю была переселена в задунайские области. Они получили землю за счет бывших крупных хозяйств и выселенных в Германию швабов.

Распределение крупного хозяйства в Юго-Восточной Венгрии осуществлялось быстро. Но работа над реформой еще продолжалась. Одна треть нуждающихся в земле осталась без земли и они стойко боролись за удовлетворение своих справедливых требований, с другой стороны переселение, технические работы, выяснение права собственности заняли много времени. Народные комитеты по распределению земли в феврале 1947 г. закончили свою работу. Борьба крестьянства закончилась победой.

István Szabó

KAMPF DES ARMEN BAUERNTUMS FÜR DIE BODENREFORM, FÜR DIE INANSPRUCHNAHME UND AUFTEILUNG DER LANDBESITZE*

Die nach der Befreiung durchgeführte Bodenreform war eine der Voraussetzungen der volksdemokratischen Umgestaltung und zugleich eine bedeutende Errungenschaft der volksdemokratischen Revolution in Ungarn.

Die Forderung nach der Veränderung der Agrarverhältnisse war vor der Befreiung sowohl im Programm der Arbeiterparteien als auch in dem der fortschrittlichen bürgerlichen Parteien zu finden. Eine der wichtigsten Forderungen der mittellosen Landarbeiter und der armen Bauern war die Bodenreform. Besonders die in den Agrarbewegungen der „Sturmecke“ eine entscheidende Rolle spielenden mittellosen und nur über wenig Land verfügenden armen Bauern haben konsequent für die Enteignung der Ländereien gekämpft, und dafür, dass das Land an die Kleinbauern aufgeteilt würde.

Die Befreiung hat die Möglichkeit zur Aufräumung der Grossgrundbesitze und ihrer Aufteilung geschaffen. Und da in unserer Heimat gerade das Gebiet der „Sturmecke“ (die Komitate Csanád, Békés, Csongrád) zuerst befreit wurde, haben sich hier die revolutionären Kampfrahmen herausgebildet, in denen sich der Kampf gegen Faschismus und Reaktion, für Demokratie und Unabhängigkeit mit dem Kampf für Bodenreform verknüpft hatte. In der „Sturmecke“ hat man selbsttätig Volksausschüsse gebildet, die die Enteignung und Aufteilung der Grundbesitze schon vor dem Erscheinen des Reformgesetzes (18. März 1945) vorbereitet hatten. Man entsandte zur Regierung Delegationen, die ihrem Auftrag entsprechend auf die schnelle Durchführung der Reform drängten. Man hat die zu enteignenden Ländereien und die Bauern, die Anspruch auf Boden erheben konnten, selbsttätig zusammengeschrieben. Einige Tage nach dem Erscheinen des Gesetzes von der Bodenreform hat die Bodenverteilung in den Komitaten Csongrád, Csanád und Békés begonnen. Der aufteilbare Grossgrundbesitz erwies sich für zu wenig, um die gerechten Ansprüche befriedigen zu können. In Einklang mit den Vorschriften des Gesetzes wurden auch die Güter unter 200 bzw. 100 Morgen enteignet und aufgeteilt, wenn sich der Gutsbesitzer als Faschist, als Volksfeind, als Vaterlandsverräter erwiesen hatte. Die aufgeteilten Güter haben aber die gerechten Ansprüche selbst auf diese Weise nicht befriedigen können. Auf Grund des Vorschlags der entsprechenden Ausschüsse wurde die Verminderung der aufzuteilenden Gebiete, ferner die Umsiedelungeines Teiles der armen Bauern aus der „Sturmecke“, die ohne Boden geblieben waren, beschlossen. Diese wurden dann in den Ortschaften der von Ungarn ausgesiedelten Deutschen sowie auf den Grossgrundbesitzen in Transdanubien untergebracht.

Die Aufteilung der Grossgrundbesitze ging in der „Sturmecke“ schnell vor sich. Die Reformarbeiten konnten aber nicht in ein paar Tagen beendet werden. Das hatte seinen Grund einerseits darin, dass der Boden für ein Drittel der Bauern, die einen gerechten Anspruch auf den Boden erheben konnten, nicht mehr ausreichte, und diesekämpften für die Befriedigung ihrer Ansprüche, andererseits forderten die Umsiedelung sowie die technischen Arbeiten und die administrative Ordnung des Besitzrechtes der aufgeteilten Güter mehr Zeit. Im Februar 1947 war die Bodenreform durchgeführt. Das Bauerntum hatte seinen Kampf mit einem grossen Sieg beendet.

* Auszug von der grösseren Studie: „Bodenreform in der“ sturmecke 45—1147.

TARTALOMJEGYZÉK

Bevezető	3
A földreform a demokratikus átalakulás elválaszthatatlan része	3
A földbirtokok igénybevétele	27
Földigénylés, földosztás, felhasználás — az igénylők harca a földért	59

Felelős kiadó: Dr. Rác János

Megjelent 325 példányban, 7,4 A/5 ív terjedelemben

Készült monoszédéssel, íves magasnyomással, az MSZ 5601- 59 és az MSZ 5603-55 szabványok szerint

71-5822 — Szegedi Nyomda